

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA ÇIKAN
“YURT VE DÜNYA” DERGİSİNDE EKONOMİ TARTIŞMALARI**

Bariş Çatal

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2013

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA ÇIKAN
“YURT VE DÜNYA” DERGİSİNDE EKONOMİ TARTIŞMALARI

Bariş Çatal

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2013

KABUL VE ONAY

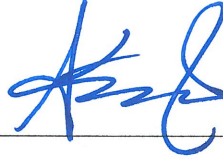
Bariş Çatal tarafından hazırlanan “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Çıkan “Yurt ve Dünya” Dergisinde Ekonomi Tartışmaları” başlıklı bu çalışma, 28.06.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr., Mehmet ÖZDEN (Başkan)

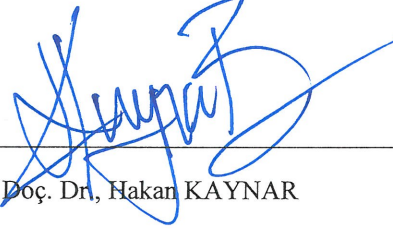
Doç. Dr., Yunus KOÇ (Danışman)

Doç. Dr., Derviş KILINÇKAYA

Doç. Dr., Serdar SAĞLAM

Yrd. Doç. Dr., Hakan KAYNAR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr., Yusuf ÇELİK

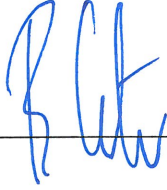
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

28.06.2013

Barış Çatal

ÖZET

Çatal, Barış. *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Çıkan “Yurt ve Dünya” Dergisinde Ekonomi Tartışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

II. Dünya Savaşı yılları gerek siyasal, gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan her milletten birçok insana zor günler yaşatmıştır. Bunun bir tezahürünü Türkiye’de de görmekteyiz. Toplum, savaş koşullarında kendisi açısından problemleri geliştirmeye çalışırken, siyaset arenasını da her renkten fikri içinde barındırıyordu. Bütün bunlara rağmen iki ana akımdan söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki, Türkiye’deki ulus-devletin kendini tahkim etme süreciyle ilgili olarak, Nazi Almanyası’nı ve Faşist İtalya’yı kendisine model olarak gören ırkçı-turancı harekettir. Bu siyasetin, Türk siyasi arenasında 1944'lere dek bir hayli etkili olduğunu görmekteyiz. Diğer taraftan bu ırkçı-turancı yaklaşımı eleştiren, savaşın yaşattıklarının/olumsuz koşullarının altını çizen, gelişmelere daha evrensel yaklaşan ve bu minvalde çözümler üretmeye çalışan bir yaklaşım da vardı. Bu yaklaşım İstanbul’da *Tan Gazetesi* tarafından temsil edilirken, Ankara’da *Yurt ve Dünya* tarafından gündeme getiriliyordu.

Yurt ve Dünya (1941-1944) Niyazi Berkes, Adnan Cemgil, Behice Boran, Mediha (Berkes) Esenel, Pertev Naili Boratav, Muzaffer Şerif tarafından Ankara’da çıkartılan aylık-sürekli bir yayındır. Bu tez, Ankara’da Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi çevresinde oluşturulan bu yayının, kendi döneminin akademik muhalefeti temsil ettiğini ortaya koymaya çalışacaktır.

Tezimiz, yayının bu duruşunu çeşitli veçheleriyle göstermeye gayret edecektir. Öncelikle *Yurt ve Dünya*’yı kendisine daha önce konu edinen çalışmalara bakılacaktır. Sonrasında yayının fiziksel özellikleriyle, maddi kaynaklarıyla tahayyülü sağlanmaya gayret edilecektir. Devamında *Yurt ve Dünya*’nın “kurucu babaları”nın biyografilerinin inşası gündeme getirilecektir. Ardından problematik düzeydeki sorularla *Yurt ve Dünya* ve içinde var olduğu entelektüel, sosyal evren anlaşılmasına çalışılacaktır. Son olarak ise, *Yurt ve Dünya*’nın ana temalarından biri olan ekonomi, hem yerel hem de evrensel bağlamda gündeme getirilecektir.

Anahtar Sözcükler

Yurt ve Dünya, Niyazi Berkes, Behice Boran, Adnan Cemgil, Muzaffer Şerif, Pertev Naili Boratav, Mediha (Berkes) Esenel, DTCF, akademik muhalefet.

ABSTRACT

ÇATAL, Barış. *The Economic Debates in “Yurt ve Dünya” Journal Published during the Second World War*, M.A Thesis, Ankara, 2013.

People from different countries fell on hard times both politically, socially and economically during the World War II. Turkey experienced such troubles as well. In Turkey, while the society was seeking to struggle with the problem of the war conditions, political arena included various ideologies. Especially, two important movements of thought came to the forefront in these years. One of them was Pan-Turanism/racism under the influence of Nazi Germany and fascist Italy which was also related with the consolidation of the nation-state in Turkey. Pan-Turanism was effective in Turkish politics until 1944. On the other hand, there was another movement of thought which criticized the racist approaches and evaluated the developments within the context of an internationalist paradigm. *Tan* newspaper in Istanbul and *Yurt ve Dünya* periodicals in Ankara were the representatives of internationalist movement of thought in Turkey.

Yurt ve Dünya (1941-1944) was a monthly periodical which was published by Niyazi Berkes, Adnan Cemgil, Behice Boran, Mediha (Berkes) Esenel, Pertev Naili Boratav and Muzaffer Şerif. This study aims to analyze the academic opposition of *Yurt ve Dünya* which was published by the young academicians of Faculty of Languages, History and Geography of Ankara University.

This thesis scrutinizes the political stance of *Yurt ve Dünya* at all point. In this context, the academic literature focusing on *Yurt ve Dünya* will be evaluated. Then, physical characteristics and financial resources of the periodical will be analyzed. Moreover, the biographies of the “founding father” of *Yurt ve Dünya* will be constructed. Following, the intellectual and social climate of *Yurt ve Dünya* will be examined within the framework of the problematic questions. Finally the economy as the main theme of the periodical will be discussed both nationally and internationally.

Key Words

Yurt ve Dünya, Niyazi Berkes, Behice Boran, Adnan Cemgil, Muzaffer Şerif, Pertev Naili Boratav, Mediha (Berkes) Esenel, Faculty of Languages, History and Geography, academic opposition.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
1. <i>YURT VE DÜNYA</i> 'NİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	1
1.1. Tezin Konusu, Amacı ve Kapsamı.....	1
1.2. Tezin Yöntemi ve Planı.....	2
1.3. Araştırmalar ve Kaynaklar	2
1.4. <i>Yurt ve Dünya</i> 'nın Künyesi ve Özellikleri.....	3
1.5. <i>Yurt ve Dünya</i> 'da Kim Kimdir?.....	5
1.6. <i>Yurt ve Dünya</i> Ankara'da Şekilleniyor	16
1.7. Akademik Muhalefet Çizgisinde Bir Dergi: <i>Yurt ve Dünya</i>	21
1.8. Sıhhiye'de/DTCF'de Kesişen Yollar	23
1.9. Yazarların Yurtdışı Eğitimlerinin <i>Yurt ve Dünya</i> 'daki Tezahürleri.....	24
1.10. Gündelik Muhalefet ve <i>Yurt ve Dünya</i>	24
1.11. <i>Yurt ve Dünya</i> ve Kendisinden Önceki Gelenekle İlişkisi	25
1.12. <i>Yurt ve Dünya</i> 'nın “Müdahale”leri: Polemik, Eleştiri ve Yanıt	27
2. <i>YURT VE DÜNYA</i> 'DA (1941-1944)EKONOMİK PARADİGMALAR.....	28
2.1. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ekonomi Politikaları ve <i>Yurt ve Dünya</i>	28
2.2. <i>Yurt ve Dünya</i> 'da Genel İktisat Teorilerine ve Pratiklerine Bakış.....	51
SONUÇ.....	66
KAYNAKÇA.....	68
EKLER.....	76
ÖZGEÇMİŞ.....	124

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA ÇIKAN “YURT VE DÜNYA” DERGİSİNDE EKONOMİ TARTIŞMALARI

1. YURT VE DÜNYA’NIN ORTAYA ÇIKIŞI

1.1. Tezin Konusu, Amacı ve Kapsamı

Bu tezde 1941-1944 yılları arasında çıkan *Yurt ve Dünya* isimli yayın organı incelenmeye çalışılmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın gerek Avrupa’yı gerekse Türkiye’yi farklı seviyelerde etkilediği bir dönemde bir grup aydın (ki, bunların aralarında Niyazi Berkes, Behice Boran, Adnan Cemgil, Muzaffer Şerif, Mediha (Berkes) Esenel, Pertev Naili Boratav gibi isimler bulunuyordu) sözünü ettiğimiz yayını çıkarmaya başladılar. Yazdıkları yazılarla hem gündeme hem de süregiden gelişmelere müdahale çabaları görülür. Ancak bu müdahale çabası, inceleyeceğimiz üzere doğrudan siyasetle ilişkili olduğu gibi, daha dolaylı alanlarda da kendini göstermiştir.

Tezin başlangıcında şu sorular sorulmaktadır: Niçin bir grup aydın II. Dünya Savaşı’nın ateşli zamanlarında bir araya gelerek Ankara’da bir yayın faaliyetine girişti? Ankaralı bu muhalif derginin yazarlarının yolları Sıhhiye’de/DTCF’de nasıl kesişti? *Yurt ve Dünya*’yı akademik muhalefet çizgisinde değerlendirmek mümkün müdür? Eğer bu mümkünse, onu gündelik muhalefetin temsilcisi olan dönemdaşı *Tan Gazetesi*’nden ayıran yönler nedir? Yazarların çoğunun özellikle yurtdışında eğitim almış olmaları *Yurt ve Dünya*’nın yayın politikasında nasıl etkili olmuştur? *Yurt ve Dünya* yazarları, dönemlerinde gerçekleşen olaylara dergi aracılığıyla nasıl müdahalelerde bulundular ya da bulunmak istediler? Bu müdahaleler yazılar özelinde nasıl somutlaştı? Yayın faaliyetine giriştiklerinde/bunu sürdürdüklerinde Türkiye’deki herhangi bir gelenekle ilişki içinde miydiler ya da etkilendikleri başka bir yayın/grup/çevre oldu mu? Eğer öyleyse, bu etkileşim onların fikriyatını, amellerini nasıl biçimlendirdi?

Dolayısıyla tez, konu olarak kendisine bu soruların *Yurt ve Dünya* özelinde yanıtlanmasına odaklanacaktır. Bu nedenledir ki amaç, *Yurt ve Dünya*’daki yazı/fikir/yazar bütünlüklü örgüsünden hareketle, dönemi, *Yurt ve Dünya*’nın gözünden anlamaya çalışmaktır.

Tezin kapsamı her ne kadar 1941-1944 tarihleri arasında yayımlanmış bir dergi gibi gözükse de, bu dönem aynı zamanda II. Dünya Savaşı’nın çetin çalkalanmalarının gerçekleştiği, Türkiye’de ve dünyada birçok gelişmenin yaşandığı bir dönemdir. Bütün bunlar dönemin ruhunu (zeitgeist) bu siyasi gelişmelerle yeniden “inşa etme”yi zorunlu kılmaktadır. Dönemin siyasi gelişmeleri, *Yurt ve Dünya*’yla yolları kesiştiği ölçüde tezin kapsamı içinde yer almıştır.

1.2. Tezin Yöntemi ve Planı

Yurt ve Dünya 42 sayı boyunca yayımlanabildi. Dolayısıyla çalışmanın odak noktasında bu 42 sayı, burada yazılanlar ve yazarları bulunmaktadır. Derginin koleksiyonu incelenerek, bu koleksiyona kimi sorular sorarak ve bu sorulara yanıt arayarak, kimi paradigmlar geliştirmeye çabalayarak teze yön verilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte kimi ortak temalar belireceği gibi, ayrıksı duran kimi noktalar da çıkmıştır. Temalar ortak başlıklarda ele alınırken, ayrı kalan konuların niçin ayrı durduğu/hangi ihtiyaç temelinde ele alındığı da anlaşılmaya çalışılmıştır.

Yurt ve Dünya koleksiyonu, halen Milli Kütüphane’de bulunmaktadır. Bu nedenle tez, bu arşiv kaynağına dayalı olarak yürütülmüştür. Ancak derginin kaleme alındığı dönem itibarıyla çeşitli etkilenimler sözkonusudur. Bunlar ise II. Dünya Savaşı dönemi iç ve dış politika gelişmelerini ele almayı gerektirmiştir. Döneme ilişkin akademik kitap ve makalelerden yararlanılmıştır. Diğer taraftan *Yurt ve Dünya* yazarları dönemi etkileyen aydın kimlikleriyle de öne çıkmaktadırlar. Bu isimlerin bir kısmı daha sonrasında anılarını kalem aldılar. Dolayısıyla bu anılar da başvurulacak kaynakların içindedir. Dönemin halet-i ruhiyesinin anlaşılacağı, kelimenin bir başka söylemiyle “inşa edilebileceği” kaynaklardan biri de dönem romanlarıdır. Dönem romanlarından yararlanılarak hem dönemin düşünce iklimi hem de hareketli siyasal yaşamın arkasındaki sosyal saikler irdelenmeye çalışılmıştır.

Tezde *Yurt ve Dünya*, ülkedeki iktisadi ve sosyal gerçeklik içinde ele almaya gayret edilmiştir. Bu nedendir ki, *Yurt ve Dünya*’daki yazıları, yalnızca yazı halleriyle/kendinden menkul durumlarıyla ele almaktan ziyade yazarlarıyla, konuların dönem içinde ilintilendiği meselelerle, yazarların entelektüel arka planlarıyla, dönemin kültürel kodlarıyla değerlendirmek zorunlu görünmektedir. Buradan hareketle *Yurt ve Dünya*’nın, döneminin entelektüel dünyasında ya da örneğin üniversitede ne denli etkisinin olduğu “resmin” bir diğer yönünü göstermektedir.

Bütün bu çizilen çerçeve, hemen anlaşılacağı üzere, kaynak olarak dönem basını ve dergilerini kullanmayı zorunlu kılmaktadır. Buna ek olarak, *Cumhuriyet Gazetesi Arşivi*’nden de yararlanılmıştır. Bu arşiv aracılığıyla devletin ve yönetici elitin, bir yayın faaliyeti olarak *Yurt ve Dünya*’yı ve onun yazarlarını nasıl algıladığı, yalnızca bir merak kaynağı olmanın ötesinde, bu yönetici elitin tutumlarının hem yayının geleceği hem de yazarlarının kişisel tarihlerinde belirleyici olduğunu söyleyebilir.

1.3. Araştırmalar ve Kaynaklar

Yurt ve Dünya’yı inceleyen bir çalışma Abdurrahim Karadeniz tarafından bir yüksek lisans tezi olarak 2000 yılında yazıldı. Ardından bu çalışma, 2002 yılında Kültür Bakanlığı tarafından

Düşünce ve Edebiyatımızda Yurt ve Dünya Dergisi ismiyle yayımlandı.¹ Tez, Türk Dili ve Edebiyatı alanında yapılmıştır ve tezin/kitabın başlığı da bunu doğrular niteliktedir (*Türk Düşünce ve Edebiyatında Yurt ve Dünya Dergisi*). Karadeniz kitabında, *Yurt ve Dünya*'ya daha çok "tema"lar düzeyinde yaklaşmış, bunları başlıklarına göre gruplamıştır (Ekonomi yazıları, tarih ile ilgili yazılar, sosyoloji ile ilgili yazılar gibi...).

Bir diğer çalışma ise Meltem Ağduk Sevindik'in 1994'te savunduğu tezdır [*Yurt ve Dünya (1941-1944)*].² Ağduk'un tezi bir hayli ayrıntılı sayısal verileri içinde barındırmaktadır. Örneğin hangi yazar kaç makale kaleme aldı, makalelerin konulara göre dağılımı nasıldı gibi... Meltem Ağduk, tezinden hareketle, *Toplum ve Bilim*'in Güz 1998'deki 78'inci sayısı için *Yurt ve Dünya/1941-1944: 1940'ların "solunun" Ankara Çevresi*³ başlıklı bir makale yazmış ve bu makale yayımlanmıştır. Ağduk, makalesinde, genel hatlarıyla tezini özetlemiştir.

Bir diğer çalışma, kısa bir süre önce tamamlanan Zübeyir Barutçu'nun *Tek Parti Döneminde Muhalif Bir Dergi: "Yurt ve Dünya"*⁴ başlığını taşıyan doktora tezidir.

Yurt ve Dünya'yı ele alan bir başka makale, Hasan Dinçer tarafından *II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Bir Dergi: Yurt ve Dünya* ismiyle kaleme alınmıştır.⁵ Hasan Dinçer de Abdurrahim Karadeniz'in tasnifine benzer bir şekilde, yazıların konularıyla ilişkili olarak temalar belirleyerek yayına bu temalar üzerinden yaklaşmıştır.

Görüleceği üzere, daha önceki araştırmacıların elinde olandan farklı bir malzeme kullanılmamaktadır. Ancak, bir yaklaşım olarak *Yurt ve Dünya*'ya farklı sorular sorup bu soruların cevaplarının peşine düşülmesi ve böylece yeni bir bağlam/yeni bir kurgu temelinde bu koleksiyonu ele almak mümkün olacaktır.

1.4. *Yurt ve Dünya*'nın Künyesi ve Özellikleri

Yurt ve Dünya 1941-1944 arası yayımlanmış, süreli bir yayındır. İlk sayısı Sonkanun 1941'de, son sayısı ise 15 Mart 1944'de yayımlanmıştır. Derginin bazı sayıları ise (örneğin Mart-Nisan 1942'de yayımlanan 15-16'ncı sayısı, İlkkanun 1942'de yayımlanan 22-23'üncü sayısı, Şubat-Mart 1943'de yayımlanan 26-27'nci sayısı) bir arada yayımlanmışlardır. Bu açıdan bakıldığında dergi 39 nüshadır.

¹ Abdurrahim Karadeniz, *Düşünce ve Edebiyatımızda Yurt ve Dünya Dergisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

² Meltem Ağduk, *Yurt ve Dünya (1941-1944)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, 1994.

³ Meltem Ağduk, "Yurt ve Dünya/1941-1944: 1940'ların 'solunun' Ankara çevresi", *Toplum ve Bilim*, Birikim Yayınları, Sayı: 78, İstanbul, Güz 1998, ss. 255-272.

⁴ Zübeyir Barutçu, *Tek Parti Döneminde Muhalif Bir Dergi: "Yurt ve Dünya"*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Bilim Dalı, Ankara, 2012.

⁵ Hasan Dinçer, "II. Dünya Savaşı Yılları'nda Türkiye'de Bir Dergi: Yurt ve Dünya", *Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Sayı: 42, Ankara, Kasım 2008, ss. 193-230.

Dergi 1941 yılı boyunca her ay düzenli olarak yayımlanmıştır. 1942’de ise hem yukarıda sözü edilen 15-16’ncı sayının birlikte neşredildiği hem de yine derginin Haziran, Temmuz, Ağustos 1942’de yayımlanmadığı görülmektedir. Dergi, 26-27’nci sayıdan itibaren 36’ncı sayıya dek her ay düzenli olarak yayımlanmıştır. 38’inci sayıdan itibaren ise dergi 15 günde bir yayımlanmaya başlamıştır. Nihayetinde dergi 15 Mayıs 1944’teki 42’nci sayısı ile yayın hayatına veda etmiştir.

Dergi Ankara’da yayımlanmaktadır ve iletişim adresi olarak “Posta Kutusu 355, Ankara” adresini kullanmaktadır. Derginin ilk iki nüshası Ankara’da bulunan Alaeddin Kırıl Basımevi’nde, 3’üncü ve 18’inci nüsha arasında ise yine Ankara’daki Recep Ulusoğlu Basımevi’nde basılmıştır. 19’uncu ve 22-23’üncü sayılar arasındaki nüshaların basımı yine Ankara’da bulunan Ulusal Matbaa’da yapılmıştır. *Yurt ve Dünya* 24’üncü sayıdan itibaren ise ilk basıldığı matbaaya geri dönmüş ve derginin kapatıldığı tarih olan 1944’e değin kalan bütün nüshalar Alaeddin Kırıl Basımevi’nde neşredilmiştir.

Derginin “sahibi ve neşriyat müdürü” yıllar içinde değişmiştir. 1’inci sayıdan 21’inci sayıya dek derginin sahibi ve neşriyat müdürü Dr. Behice S. Boran’dır. 21’inci sayıdan sonra ise bu durum değişmiş, derginin imtiyaz sahibi Pertev N. Boratav, neşriyat müdürü ise Adnan Cemgil olmuştur.

Dergi ciltsiz olarak yayıma hazırlanmaktaydı. Derginin standart bir fiziki yapısından söz etmek çok mümkün değildir. Dergi 12’nci sayıya dek (bu sayı da dahildir) 13,5 x 18,5 ebadında ve 64 ile 80 sayfa arasında yayımlanmaktayken, 13’üncü sayıdan sonra dergi biçim değiştirmiştir. Dergi 13’üncü sayıyla birlikte 16,5 x 24 ebadına ulaşmıştır ve artık 34 sayfa üzerinden neşredilmekte ve fakat kimi zaman 48 sayfaya dek çıktığı görülmektedir. 37’nci sayıdan itibaren ise derginin kapağında resim kullanılmaya başlanmış ve bu uygulama kapandığı 42’nci sayıya dek sürdürülmüştür.

Yurt ve Dünya ilk sayısını çıkardığı Kasım (Sontesrin) 1941’de 15 kuruşa satılmaktaydı. Son sayısının yayımlandığı 15 Mart 1944 tarihli 42’nci sayısı ise 25 kuruşa satılıyordu.

Yurt ve Dünya kendine ait bir abonelik sistemi de kullanmaktadır. Dergi 1941’de yayımlanmaya başladığında, Türkiye için yıllık 150, altı aylığı 80 kuruş abone bedeli öngörülmektedir. Bu fiyatlar, yurtdışı sözkonusu olduğunda yıllık 300, aylığı 150 kuruş şeklinde değişmektedir. Dergi 42’nci nüshaya ulaştığında ve son sayısı yayımlandığında yıllık 600, altı aylığı 300 kuruş abone bedeli uygulamaktaydı.

Derginin mali gücü için ise birkaç kaynaktan yararlanılmaktaydı. Bunların ilki, neredeyse tüm yazarların kendi cebinden yaptığı katkılardır.⁶ İkincisi, özellikle dönemin Milli

⁶ Niyazi Berkes bu katkılardan anılarını kaleme aldığı şu kitapta bahseder: Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar*, (Yay. Haz. Ruşen Sezer), (3. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 270-271.

Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel aracılığıyla yapılan toplu alımlardır.⁷ Üçüncüsü Niyazi Berkes'in kardeşi Enver Berkes'in yakın arkadaşı olan Merkez Bankası Genel Müdürü Nusret Uzgören aracılığıyla açılan banka kredisidir.⁸ Dördüncüsü ise dergiye alınan reklamlardır. Dergideki reklamlar kurumsal bir çaba sonucu alınmaktan ziyade, tanışıklıklar üzerinden (örneğin İş Bankası ve Milli Piyango reklamlarının Enver Berkes'in arkadaşlarının aracılığıyla alınabilmesi gibi) gündeme gelebilmiştir.⁹

Yurt ve Dünya'nın kaç nüsha basıldığı ve satıldığıyla ilgili bilgiyi ise Berkes anılarında dile getirmektedir. Şöyle demektedir Berkes: “*Sonraları, üzerine bunca çullanan bu derginin kaç tane basıldığını söylesem şaşarsınız. Başlangıçta 500 tane! İlk zamanlarda oldukça ilgi de gördü. Çevremiz dışındaki kişilerden beğeni sesleri bile geldi. Bundan cesaret alarak 1.000 tane basmaya başlayınca ne yapacağımızı şaşırдық.*”¹⁰

Yurt ve Dünya'nın nüshalarına bakıldığında genel olarak şöyle bir sıralanış görülür: İlk kapakla karşılaşılır. Kapağın üzerinde derginin ismi, dönemin kaligrafisini yansıtır bir biçimde başlığa çekilmiştir. Ardından “Aylık Mecmua” başlığı altında¹¹ derginin o nüshasında yer alan yazılar başlıkları ve yazarlarıyla birlikte verilir. Hemen hemen her nüshada “Hadiseler ve Düşünceler”, “Kitap Tenkitleri”, “Mecmualar”¹² alt başlıkları yer alır. 29’uncu nüshadan itibaren bu alt başlıklara “Şiirler” başlığı eklenmiş, sonrasında şiiir edebi türü içinde yer alanlar, başlıkları ve yazarlarıyla üst bölüme dâhil edilmiştir. 37’nci sayıdan itibaren kapakta resim bulunduğu için bütün başlıklar, hemen kapağın ardındaki ikinci sayfada gösterilmeye başlanmıştır. Ön kapağın en alt kısmında, derginin ilk sayısından itibaren derginin fiyatı, tarihi ve hangi sayı olduğu yer almaktadır. *Yurt ve Dünya*'nın arka sayfası ve arka sayfasının içi ise reklamlara ayrılmıştır.¹³

1.5. *Yurt ve Dünya*'da Kim Kimdir?

Yurt ve Dünya'daki yazılara bakıldığında, derginin aslında beş isim sayesinde kendi duruşunu sergileyebildiği görülür. Bunlar Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Adnan Cemgil, ve Mediha (Berkes) Esenel'dir.

⁷ Berkes, *Unutulan Yıllar*, s. 271.

⁸ Ağduk, *a.g.t.*, s. 70.

⁹ Ağduk, *a.g.t.*, ss. 70-71.

¹⁰ Berkes, *Unutulan Yıllar*, s. 271.

¹¹ “Aylık Mecmua” başlığı, 21’inci sayıyla birlikte (ki bu sayı, Behice S. Boran’ın İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürlüğü’nden ayrılmasına, İmtiyaz Sahibi’nin Pertev N. Boratav, Neşriyat Müdürü’nün Adnan Cemgil olmasına denk gelir) “Aylık Dergi” şeklinde ifade edilmeye başlanmıştır.

¹² Bu başlık da 24’üncü sayıyla birlikte “Dergiler” şekliyle değiştirilmiştir.

¹³ Bu reklamlar şu şekildedir: İnhisar Sofra Tuzu, Türkiye İş Bankası, Milli Piyango, Bira, İnhisarlar Malt Hülâsası, Ziraat Bankası, Titaş, Terzi (Mithat Gürsoy & M. Hamdi Perek, Mithat Ersoy), M. Seveş Tamir Atölyesi, Luxor Radyo ve Pikap (Nihat Işık), Doğan Sigorta, Akba Yayınları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Halk Kırtasiye Mağazası (Celal Gündoğlu).

Niyazi Berkes II. Meşrutiyet'in ilanının hemen ardından 21 Ekim 1908'de, Lefkoşa'da doğar.¹⁴ Hem kendisinin hem de ikiz kardeşinin ismi (Enver) meşrutiyetin önderlerinden esinlenerek verilmiştir.¹⁵ Ortaöğrenimini İstanbul Erkek Lisesi'nde tamamlar. Bu lisedeki öğretmenleri arasında Hasan Ali Yücel ve Hilmi Ziya Ülken de bulunmaktadır. Pertev Naili Boratav da aynı okulda okumaktadır.¹⁶ 1927'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne başlar. Ancak sonrasında buradaki akademik çevreyi entelektüel açıdan zayıf bularak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne geçer. Yeni bölümünde de hayal kırıklığına uğrar. Çünkü burada da ders programı ve içerikleri savaş sonrası dönemi ve yeni Türkiye'yi/Kemalist rejimin yaptıklarını anlamak üzerine kurgulanmamıştır.¹⁷ Yeni bölümünde felsefe tarihi, kültür tarihi ve ekonomi tarihi üzerine okumaya başlar. Bu sırada aslında üç farklı Türkiye'nin varlığını görür. Eski rejimi ve gelenekleri temsil eden İstanbul, yeni Cumhuriyet'in başkenti olan Ankara ve Anadolu'nun geri kalanı...

Üniversiteyi bitirdikten sonra bir arkadaşının tavsiyesiyle Ankara Halkevi Kütüphanesi'nin müdürlüğüne başvurur. Halkevi Kütüphanesi 1933'deki Cumhuriyetin 10. Kuruluş Yıldönümü için düzenlenmeyi beklemektedir.¹⁸ Berkes Ankara'daki mesaisi sırasında *Kadro* dergisinde de yer alan Şevket Süreyya Aydemir'le tanışır.¹⁹ Ancak bu sırada Ankara'daki hiçbir gruba dahil olmaz. Çalışmaları sırasında Ankara'nın yakın köyleriyle temas etme şansı olur. Buradaki gözlemlerini ve çalışmalarını 1942'de Ankara Üniversitesi'nde *Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma*²⁰ başlığı altında yayımlatır. Bir süre sonra Ankara Halkevi Kütüphanesi'nden ayrılır. Berkes bu sırada Türkiye'deki eğitim sisteminin Dewey'in eğitim üzerine geliştirdiği fikirlerle değil, Türk toplumunun tanınarak uygun bir eğitim sistemi oluşturulması yaklaşımını savunmaktadır. Bu günlerde Ankara'da Beryl Parker ile tanışır ve Parker, Berkes'in eğitim üzerine geliştirdiği fikirlerden etkilenir. Parker Amerika'ya döndüğünde Berkes'in Chicago Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde çalışması için kendisine bir burs temin eder.²¹

Berkes, Amerika'ya gitmeden önce İstanbul'a gider. Bu sırada İstanbul'da 1933 Üniversite Reformu başlamıştır.²² Nazi rejiminden kaçan Alman profesörler Türkiye'de

¹⁴ Niyazi Berkes'in erken dönem entelektüel gelişimi ve bunun kökleri için bkz. Şakir Dinçşahin, "The Environment and Early Influences Shaping Political Thought of Niyazi Berkes in British Cyprus, 1908-1922", *Journal of Cyprus Studies*, Vol 15, Issue 37, 2009, ss. 65-89.

¹⁵ Bu vurgu için bkz. Feroz Ahmad, "Niyazi Berkes (1908-1988): the Education of an Intellectual", *The Development of Secularism in Turkey*, Niyazi Berkes, Hurst & Compony, London, 1998, ss. 15-32.

¹⁶ Bu bağlantılar için bkz. Berkes, *Unutulan Yıllar*, ss. 45-47.

¹⁷ Ahmad, *Niyazi Berkes*, ss. 16-17.

¹⁸ Berkes, *Unutulan Yıllar*, ss. 77-80.

¹⁹ Berkes, *Unutulan Yıllar*, s. 81.

²⁰ Niyazi Berkes, *Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Enstitüsü Neşriyatı, Ankara, 1942.

²¹ Berkes, *Unutulan Yıllar*, ss. 110-111.

²² Berkes, *Unutulan Yıllar*, ss. 102-103.

çalışmaya başlarlar. Niyazi Bey, 1934'te Berkes soyadını almasının ardından İstanbul Üniversitesi'nde sosyoloji asistanı olarak çalışmaya başlar. Burada bazı Alman profesörlerle (örneğin Gerhard Kessler gibi) mesaisini geçirme imkânı bulur. Üniversitedeki ders programlarında değişiklik yapılır. Örneğin Kessler, bir Marksist olmamasına rağmen *Komünist Manifesto* üzerine seminer vermektedir.²³ *Komünist Manifesto* henüz Türkçe'ye çevrilmemişken, birçok kişi bu kitabın Almanca, Fransızca ve İngilizcesini satın almaktadır. Berkes bu tarihlerde tarihsel sosyoloji üzerine kafa yormaktadır.

O tarihlerde Amerika Türk öğrenciler için bir çekim merkezi değildir. Türk öğrenciler/akademisyenler daha çok Fransa, Almanya ve İsviçre'yi tercih etmektedirler. Çünkü özellikle liselerde Fransızca ve Almanca eğitim verilmektedir. Berkes Kıbrıs doğumlu olduğu ve ortaöğretiminin bir kısmını orada tamamladığı için İngilizce'ye aşinalığı vardır. Bu nedendir ki, bir süre sonra Chicago Üniversitesi'nden kendisine teklif edilen bursu kabul eder ve 1935 yazında Amerika'ya hareket eder.

Amerika'ya yolculuğu Orta Avrupa'dan başlar. Trenle Almanya'ya/Hamburg'a yönelir. Böylece daha önce İstanbul Üniversitesi'nde birlikte çalıştıkları Alman profesörler dışında Nazi rejimini Berlin'de geçirdiği beş gün boyunca ilk elden yaşama imkânı bulur.²⁴ Bir süre sonra da Hamburg'dan New York'a deniz yolculuğu başlar. New York'da Berkes'i Beryl Parker karşılar. Yeni dönemin başlaması arifesinde Chicago'ya varır.²⁵

Bu tarihten sonraki dört yıl Berkes'in entelektüel gelişimi için önemlidir. Yoğun okumalar yapar. Sosyal bilimler için istatistiğin önemini öğrenir ve dört yıl içinde bu konuda kendini geliştirir. Chicago'daki eğitim süreci ondaki sosyo-ekonomik problemler ve Türkiye'deki Kemalist reformların sonuçları konusundaki farkındalığı artırır. Diğer taraftan şehir ve köy arasındaki büyük eşitsizliği görür.

Bu tarihte Chicago Üniversitesi muhafazakâr değildir. Örneğin ileride serbest pazar ekonomisinin ve diğer bir isimle "Chicago Okulu"nun temsilcisi olan Milton Friedman bu üniversitededir.²⁶ Yine bu dönemde ABD Büyük Depresyon'un etkilerini halen yaşamaktadır. Chicago da depresyondan olumsuz etkilenmiş şehirlerden biridir. Amerikan Başkanı Roosevelt'in "New Deal" reformlarına, Chicago Üniversitesi'nin, özellikle ekonomi ve sosyal bilimler bölümleri danışmanlık hizmeti sağlamaktadırlar.

Berkes Chicago'ya geldikten sonra Geç Osmanlı döneminde Amerika'ya gelmiş Türk çevreleriyle de ilişkiye geçer. Ancak Atatürk'ün 10 Kasım 1938'deki ölüm haberini alması

²³ Berkes, *Unutulan Yıllar*, s. 108.

²⁴ Berkes, *Unutulan Yıllar*, ss. 112-115.

²⁵ Berkes, *Unutulan Yıllar*, ss. 116-117.

²⁶ Berkes, *Unutulan Yıllar*, s. 124.

kendisini olumsuz etkiler.²⁷ Dahası karısı da hastadır ve İstanbul'a dönmek istemektedir. Bu gelişmeler üzerine Berkes Milli Eğitim Bakanlığı'na Amerika'dan dönmek istediğini belirten mektuplar yazar. Chicago Üniversitesi'nden ayrılmaya karar verdiğinde henüz doktora tezini tamamlayamamıştır.

1939 Ağustos'unda İstanbul'a varırlar. Bu tarihlerde şehirdeki atmosfer Avrupa'da bir savaşın başlayacağı yönündedir. Atatürk'ün karizması İsmet İnönü tarafından doldurulmaya çalışılmaktadır. Tam da bu dönemde İnönü kendisini "Milli Şef" olarak ilan ettirir. İstanbul'da iş bulamayan Berkes Ankara'ya gider. Yakın zamanda kurulmuş olan Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde henüz Felsefe Bölümü açılmıştır. Kendisinin eski lise öğretmeni, yeni Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel'i bulur. Bir taraftan da İstanbul'da çalışırken öğrencisi olanlarla ilişkiye geçer. Kadro bulmayla ilgili yaşadığı birtakım sorunların ardından Hasan Ali Yücel'in de dahliyle DTCF'ye ataması yapılır.²⁸

Savaşın politik rejimleri otoriterleştirdiği bir dönemde Cumhuriyet Halk Partisi de bundan etkilenir. Irkçılık, Pantürkist hareket yükselir. Berkes, daha sonra yayımlanan anılarında bu yılları "kaybedilen yıllar" olarak niteler. Bu dönemde bazı gazeteciler ve genç akademisyenler faşist ideolojiyi ve tek parti sistemini sorgulamaya, analiz etmeye ve eleştirmeye başlarlar. İşte Berkes'in yolu *Yurt ve Dünya* ile bu tarihte kesişir. Berkes, küçük muhalif bir grupla sosyolojiden siyasete değin varan makaleler kaleme alır. Sosyoloji, Namık Kemal'in laiklik ve reform anlayışı, köylülük meselesi, Batı medeniyeti ve modern Türkiye, Medeni Hukuk dışındaki evlilik ve bu evliliklerde çocukların durumu, eğitim ve Türk gençliğinin problemleri üzerine yazılar yazar. Sadece bir yazısı "İrk ve Irkçılık" açık bir şekilde politiktir ve örneklerle Pantürkist ırkçı ideolojiyi eleştirir. Bu dönemde Berkes iki kitap yazar. Bunlardan ilki *Propaganda Nedir?*²⁹, diğeri ise *Siyasi Partiler*'dir.³⁰

Bir süre sonra *Yurt ve Dünya* kapatılır. Ardından Tan Baskını gerçekleşir ve *Tan* da fiilen kapanmak zorunda kalır. Savaş sonrası dönemde rüzgâr Amerika yandaşlığı üzerinden ve bütün muhalefeti hedef alan şekilde esmektedir. Niyazi Berkes, Behice Boran ve Pertev Naili Boratav'ı hedef alan 1948 DTCF Tasfiyesi gerçekleşir. Sonuçta bu üç isim üniversiteden uzaklaştırılırlar. Boran Türkiye'de kalmayı tercih ederken, Berkes Kanada'ya, Boratav ise Paris'e gider.

Pertev Naili Boratav 2 Eylül 1907'de Darıdere'de, bugünkü adıyla Bulgaristan'ın Zlatograd kentinde doğar. Balkan Savaşı 1911'de başladığında ailesiyle birlikte göç etmek

²⁷ Berkes, *Unutulan Yıllar*, ss. 131-134.

²⁸ Berkes, *Unutulan Yıllar*, ss. 143-148.

²⁹ Niyazi Berkes, *Propaganda Nedir?*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1942.

³⁰ Niyazi Berkes, *Siyasi Partiler*, Yurt ve Dünya Yayınları, İstanbul, 1946.

zorunda kalır ve Bolu yakınlarındaki Mudurnu'ya yerleşirler.³¹ Babası Naili Bey Mudurnu'nun kaymakamıdır.³² Bir süre sonra ortaöğretimini Kumkapı Fransız Okulu'nda sürdürmeye başlar. Dolayısıyla ileride de kullanacağı Fransızcasını bu okulda edinmiştir. Ardından İstanbul Erkek Lisesi'ne kaydolar. İstanbul Erkek Lisesi'nde sınıf arkadaşlarından biri Niyazi Berkes'tir.³³ Diğer yandan bu lisede Almanca eğitimi alır.³⁴ Burada Hilmi Ziya Ülken de Boratav'ın öğretmenidir ve öğrencisi olan Boratav'ı folklor çalışmaları yapması için cesaretlendirir. Nitekim ilk çalışması da lise son sınıfta Mudurnu yöresinde yaptığı derlemedir.³⁵

Boratav 1927'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne girer. Buradaki tezi 16. yüzyılda yaşamış halk kahramanı Koroğlu üzerinedir ve bu tezi başarıyla tamamlar. Boratav'ın üniversitedeki arkadaşlarından biri de Nihal Atsız'dır. Bu dönemde Boratav, hem Fransız mitoloji uzmanı George Dumézil'in hem de Anadolu halk edebiyatının öncülerinden olan Fuad Köprülü'nün çalışmalarından etkilenir. Özellikle Fransız etnoloji ekolü Boratav üzerinde etkili olur. Öyle ki 1939'da bir başka Fransız etnoloji uzmanı Arnold Van Gennep'in *Le Folklore* (1924) kitabını Türkçe'ye çevirir.³⁶ 1928'de ise bir ay Paris'te bulunma şansı olur.³⁷

Boratav 1 Şubat 1931'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Fuad Köprülü'nün asistanı olarak göreve başlar. Ancak bir süre sonra Zeki Velidi Togan'ın 1932'deki Türk Tarih Kongresi'nde Türk Tarih Tezini eleştirmesi üzerine Togan'a yönelen tepkiye bir grup arkadaşıyla birlikte, gönderdikleri bir telgraf aracılığıyla reaksiyon gösterir. Bu gelişmenin ardından üniversitede çalışma imkânı kalmayınca, öğretmen olarak atanmak üzere tayinini ister. Nihal Atsız Malatya'ya, Boratav ise Konya'ya tayin olur. Sabahattin Ali de bu sırada Konya'dadır.³⁸

Boratav 1932-1936 yılları arasında Konya Öğretmen Lisesi'nde Türkçe öğretmeni olarak çalışır. 1935'te Hayrünnisa Bige'yle evlenir. Bu arada Konya'da araştırmalarına devam etmektedir. 1936'da eski Anadolu dilleri üzerine bir devlet bursu bulunca eşiyle birlikte Almanya'ya giderler. Almanya'da, yükselen Alman milliyetçiliğine hayranlık duyan bir grup

³¹ Pertev Naili Boratav'ın yaşamının, çalışmalarıyla harmanlanarak daha detaylı ele alındığı bir çalışma için bkz. Arzu Öztürkmen, "Folklore on Trail: Pertev Naili Boratav and the Denationalization of Turkish Folklore", *Journal of Folklore Research*, Volume 42, Number 2, Indiana University Press, May-August 2005, ss. 185-216.

³² Metin Turan, *Pertev Naili Boratav'a Armağan*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, ss. 5-6.

³³ Boratav'ın yaşamına 1948 DTCF Tasfiyesi ekseninde yoğunlaşan bir çalışma, onun yaşamının erken dönemleri hakkında da okuyucuyu bilgilendirir. Bunun için bkz. Mete Çetlik, *Üniversitede Cadı Kazanı: 1948 DTCF Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratav'ın Müdafası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 3-43.

³⁴ Hande Birkalan, "Pertev Naili Boratav (1907-1998)", *Fabula (Zeitschrift für Erzählforschung - Journal of Folklore Studies - Revue d'Etudes sur le Conte Populaire)*, Volume 45, Issue 1-2, Germany, January 2004, ss. 113-117.

³⁵ Çetlik, *Üniversitede Cadı Kazanı*, s. 3.

³⁶ Arnold Van Gennep, *Folklor (Kılavuz Kitaplar 2)*, (Çev. Pertev N. Boratav), Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, Ulus Basımevi, Ankara, 1939.

³⁷ Birkalan, *Pertev Naili Boratav*, s. 113.

³⁸ Çetlik, *Üniversitede Cadı Kazanı*, s. 4.

Türk öğrencinin şikâyeti üzerine Türkiye'ye geri çağrılır.³⁹ Bu gelişmeler üzerine Boratav Türkiye'ye geri döner. Birkaç göreve atamanın ve geçici çalışmanın ardından, son olarak 1938 Mart'ında Ankara'daki Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı doçentliğine atanır.⁴⁰

Boratav'ın DTCF'ye atanmasının hemen ardından Behice Boran ve Niyazi Berkes de 1939'da aynı okulda göreve başlarlar. Bu isimlerden daha önce Muzaffer Şerif de Ankara'dadır ve DTCF'de çalışmaktadır. Berkes'in o tarihteki eşi Mediha (Berkes) Esenel de bir süre sonra DTCF'ye atanır. Sonuçta *Yurt ve Dünya*'nın çekirdek kadrosunun yolları Ankara'da/Sıhhiye'de/DTCF'de kesişir. Bu isimlerden Şerif, Boran ve Berkesler İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü mezunlardır. Keza Adnan Cemgil de aynı üniversiteden mezundur. Yine bu ilk dört isim (Muzaffer Şerif Harvard'da lisans, Columbia'da doktora; Behice Boran Michigan'da sosyoloji, Mediha (Berkes) Esenel Chicago'da antropoloji, Niyazi Berkes yine Chicago'da sosyoloji) eğitimlerine Amerika'da devam etmişler, Boratav ise eğitimini Almanya'da sürdürmüştür.⁴¹

1941'de *Yurt ve Dünya* yayımlanmaya başlar. Pertev N. Boratav, *Yurt ve Dünya*'da yazılarını daha çok kendi uzmanlık alanı olan konularla, örneğin folklor ve halk edebiyatı gibi başlıklarla sınırlı tutar.⁴² Bütün bu süreç 1944'de *Yurt ve Dünya*'nın kapatılmasını da aşarak, 1948 DTCF Tasfiyeleri'ne dek sürer. Sonuçta Boratav Paris'e gider.

Behice Boran 14 Mayıs 1910'da Bursa'da doğar.⁴³ Behice Boran'ın babası Sadık Bey ve annesi Mahire Hanım Kazan Tatarlarındandır.⁴⁴ Babası zahire tüccarıdır.⁴⁵ Bir süre sonra aile İstanbul'a göçer. Milli Mücadele yanlısı bir ailede yetiştiği anılarından anlaşılmaktadır. Kendisiyle yapılan bir söyleşide şunları söyler: "*Gayet dikkatle takip edilirdi evde savaşın dalgalanmaları. Mesela Eskişehir düştüğü zaman çok telaş edildi, üzüntü duyuldu. Bunu çok iyi hatırlıyorum, çünkü o gece Rumlar epey tezahürat yapmışlardı. O zamanlar Arnavutköy'de oturanların büyük çoğunluğu Rumdu, bizim mahallede biz Türkler üç aileydik.*"⁴⁶

Ailenin İstanbul'a yerleşmesinden sonra Boran oturdukları semtle aynı mahalde bulunan Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ne gönderilir. 1927'de İstanbul Amerikan Kız

³⁹ Öztürkmen, *Folklore on Trail*, s. 189.

⁴⁰ Çetlik, *Üniversitede Cadı Kazanı*, s. 5.

⁴¹ Çetlik, *Üniversitede Cadı Kazanı*, s. 6.

⁴² Kurtuluş Kayalı da Boratav'ın *Yurt ve Dünya*'nın ilk altı sayısına yazdığı yazıların başlıkları ("Roman ve Destan", "Destan, Roman ve Cemiyet", "Halk Hikâyeleri", "Karagöz Modernleştirilebilir mi?" ve "Milli San'atın Kaynağı olarak Folklor") üzerinden bu konuya dikkat çeker. Bu vurgu ve daha fazlası için bkz. Kurtuluş Kayalı, "Çevresiyle ve Geçmişleriyle Barışık Bir Düşünce Adamı: Pertev Naili Boratav", *Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı* içinde, (3. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 35.

⁴³ Behice Boran'ın yaşamının erken dönemlerini ve sonrasını çeşitli veçheleriyle ele alan ayrıntılı bir monografi için bkz. Gökhan Atılğan, *Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı*, (2. Basım), Yordam Kitap, İstanbul, 2009.

⁴⁴ Atılğan, *Behice Boran*, s. 26.

⁴⁵ Uğur Mumcu, *Bir Uzun Yürüyüş*, (21. Baskı), um:ag Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 10.

⁴⁶ Mumcu, *Bir Uzun Yürüyüş*, s. 10.

Ortaokulu'ndan, 1931'de de kolej kısmından mezun olur. Ardından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne kaydolar.⁴⁷ Burada da sosyolojiye yoğunlaşır. Başlangıçta Boran Türkiye'de sosyoloji eğitimi almasını şu şekilde açıklar: “(...) *Bunları şunun için anlatıyorum. Sosyolojiyi bilinçli olarak ve belirli bir maksatla seçtiğimi vurgulamak için. Toplumsal gerçekliğin ne olduğunu, genelinde toplumların nasıl değişip geliştiğini öğrenmek beni çok ilgilendiriyordu, ama kafamın ardında Türkiye'nin 'muasır medeniyet'e erişmesi sorunu yatıyordu.*”⁴⁸

İstanbul Üniversitesi'ndeki derslerini bitirmesinin akabinde, atanabilmesi için “vekil öğretmenlik”te iki yılını doldurması gereklidir. Tam da bu dönemde Milli Eğitim Bakanlığı bütün ortaöğretim kurumlarında İngilizce dersi okutulmasına karar verir. Başvuru yapan Boran, ablası Nefise Hanım'ın görev yaptığı Manisa'ya atanır ve 26 Eylül 1933'de Manisa Orta Mektebi'nde İngilizce muallimesi olarak görevlendirilir.⁴⁹

Boran, bir ders yılı Manisa'da öğretmenlik yapar. Bu sırada Amerikan Kız Koleji'ndeki eski tarih öğretmeni, Amerika'ya dönüşünde Michigan Üniversitesi'ne Boran için burs başvurusu yapar ve başvuru olumlu sonuçlanır.⁵⁰ Bu gelişme üzerine Boran Ağustos 1934'te Amerika'da Michigan Üniversitesi'nde sosyoloji doktorasına başlar.⁵¹ Ancak Boran başlangıçta Amerika'daki doktora eğitiminde aradığını bulamaz ve hayal kırıklığına uğrar. Bu hayal kırıklığını şu sözleriyle dile getirir:

“Yıllar yılı izliyor, sosyoloji öğrenimim sürüyor, ama ben okutulan derslerde aradığımı bulamıyordum. Her sosyolog bir başka telden çalıyordu, kimi doğrular ortaya konuyordu, ama bunlardan bir bütün çıkmıyordu. Bir bölük pörçüklük, sorunların derinine inme, bir yüzeysellik vardı. Okuduklarım, öğrendiklerim beni tatmin etmiyordu. Doktora imtihanlarına hazırlık için kitaplara daha da dalınca, huzursuzluğum büsbütün arttı, sosyoloji bilim filan değildi. Ben yanlış dal seçmişim demeye başladım. Adeta bir bunalıma girdim. Bunca yıl boşuna gitmişti. Sosyoloji diye öğrendiklerim pek bir işe yarayacak değildi.”⁵²

Boran benzer ifadeleri, 1985'te yaptığı bir radyo konuşmasında da gündeme getirir.⁵³

Boran Marksizmle olan ilk bağlarını Michigan'da sosyoloji doktorası yapan bir öğrenciyle yaptığı tartışmaya, bu tartışmanın ardından yaptığı okumalara ve o dönem aldığı “Sosyal Antropolojiye Giriş” dersindeki profesörün ders tarzıyla ilişkilendirir. Sonrasında Marksizm'e ilişkin okumalar yapmak için doktora adaylarının takip ettiği bir seminer dersi için inceleme olarak Marksizm'i önerir. Bunun kabul edilmesinin ardından kütüphanede, biraz da el yordamıyla/kendi çabasıyla Marksist klasikleri okumaya başlar.⁵⁴

⁴⁷ Mete Çetık, “Bir Akademisyen Olarak Behice Boran”, *Biyografya 2*, (Yay. Yön Ayşegül Yaraman ve Ali Ergur), Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 30.

⁴⁸ Mumcu, *Bir Uzun Yürüyüş*, s. 15.

⁴⁹ Emel Koç, *Behice*, Destek Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 26.

⁵⁰ Mumcu, *Bir Uzun Yürüyüş*, s. 12.

⁵¹ Çetık, *Bir Akademisyen Olarak Behice Boran*, s. 31.

⁵² Mumcu, *Bir Uzun Yürüyüş*, s. 16.

⁵³ Sofya Radyosu için yapılan bu söyleşinin çözümü için bkz. Atılğan, *Behice Boran*, ss. 459-461.

⁵⁴ Atılğan, *Behice Boran*, ss. 34-35.

Sonrasında Boran doktora tezi üzerine çalışmaya başlar. Doktora tezinin başlığı “A Study of Occupational Mobility: An Analysis of Age Distributions of Occupational Grouping in the United States, 1910-1930”dir. Boran doktora teziyle ilgili şunları söyler:

“On yılda bir (1910-20-30) yapılmış ve sonuçları yayımlanmış sayımlardan mesleklere göre sınıflandırma cetvellerini alacak, bunları sosyal sınıf ayrımlarına aşağı yukarı uyacak biçimde gruplayacak ve otuz yıllık sürede sınıfsal gruplaşmaların değişikliğe uğrayıp uğramadığını inceleyecektim. Üstelik 1920’de mesleklere göre sınıflandırmanın değiştirilmiş olması işi güçleştiriyordu. Mesleki sınıflandırmaları birbirine muadil hale getirmek gerekiyordu. Konuyu yaş ve cinsiyet sınıflandırmaları açısından da işledim. Hasılı, doktora imtihanlarını verdikten sonra bir yıldan fazla rakamlarla uğraştım durdum. Bir sürü cetveller, grafikler, ama sonuçları beni memnun etmedi. Otuz yılda gruplaşmalarda meydana gelen değişiklikler, sınıflar arası akışkanlıklar kadar, hatta belki daha fazla, otuz yıllık sürede çalışma hayatına yeni girenlerin tercihlerinin veya bulabildikleri iş olanaklarının sonucu olabilirdi. Oysa ben sınıfsal akışkanlığı doğrudan yakalayabilmek istemiştım.”⁵⁵

Sonuçta tezi ile Marksizm arasındaki bağlantıyı da şu şekilde kurar: “*Tezim de konuya yaklaşımım da Marksist düşünceden kaynaklanıyordu. Amerika’da ‘Her doğan çocuk, devlet başkanlığına adaydır’ denirdi. Yani sosyal sınıflar toplumda yükselmeye tam açık. Bu doğru değildi, doğru olmadığını rakamlarla kanıtlamak, en azından sınamak istemiştım.*”⁵⁶ Nihayetinde Boran’ın tezi kabul edilir ve 24 Şubat 1939’da doktora derecesini alır.⁵⁷ Ama o, doktora tezinin sonucunu beklemeden 1938’de Türkiye’ye döner.

Boran Türkiye’ye döndüğünde bir iş bulmak için girişimleri olur. Önce sosyoloji dersleri okutulduğunu öğrendiği için İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’nde asistan olmak ister. Dekan Celal Sarç ile yaptığı olumlu görüşmeye rağmen bu mecrada çok mesafe alınmaz. Ardından Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ile görüşür ve onun talimatıyla DTCF’ye sosyoloji doçenti olarak atanır. Bu gelişmeyi şöyle hatırlar Boran:

“Yıl 1939’un Mayıs ayı ortaları. Hasan Ali bakan. Çok tereddüt ettim, beni tanıyacak, tavsiye edecek bir kimsem, yani arkam yok. Çaresiz gittim. Hiçbirşey demeden dinledi, sonra zile bastı. Gelen Müsteşar Rüştü Uzel’e uygun bir yere tayin etmelerini söyledi. Ne var ki, Bakan Hasan Ali de, Dursunoğlu engelini zor aştı. Bir defa daha Dursunoğlu’na gidip tekrar Bakan’a başvurmak durumunda kaldım. Sonunda, Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi’ne sosyoloji doçenti olarak tayin edildim.”⁵⁸

Boran 31 Mayıs 1939’da DTCF’deki görevine başlar.⁵⁹ Böylece Boran, diğer *Yurt ve Dünya* yazarlarıyla birlikte mesaisine başlamış olur.

Boran’ın *Yurt ve Dünya* ile temasıyla ilgili Mediha (Berkes) Esnel şunları söyler:

“(…) Bir dergi çıkartmaya Niyazi ve Adnan karar vermişti. Onlara hemen Pertev de katıldı. Behice ise önceleri dergi ile hiç ilgilenmedi. Bunun üzerine Niyazi, ‘Behice kendi şahsı ile ilgili olmadıkça hiçbir şeyle ilgilenmez, iyisi mi biz onu yazı işleri müdürü yapalım, ilgilen sin’ dedi. Bunu Behice’ye teklif ettiler. Behice gayet memnun kalarak kabul etti ve dergi ile ilgilenmeye başladı. Böylece derginin imtiyaz sahibi ve neşriyat müdürü Behice Boran oldu...”⁶⁰

Boran, derginin 21’inci sayısına kadar *Yurt ve Dünya*’nın sahibi ve neşriyat müdürü olarak bulunur. 22’nci sayıdan sonra ise bu görevlerinden ayrılır. Buna rağmen *Yurt ve*

⁵⁵ Mumcu, *Bir Uzun Yürüyüş*, s. 19.

⁵⁶ Mumcu, *Bir Uzun Yürüyüş*, s. 19.

⁵⁷ Çetik, *Bir Akademisyen Olarak Behice Boran*, s. 31.

⁵⁸ Mumcu, *Bir Uzun Yürüyüş*, s. 24.

⁵⁹ Atılğan, *Behice Boran*, ss. 44-45.

⁶⁰ Ağduk, *a.g.t.*, s. 66.

Dünya'yla bağıını hemen koparmaz. Örneğin dergininin Şubat-Mart 1943'te çıkan "Gençlik Sayısı"na (Sayı: 26-27) bir yazı yazar.⁶¹ Bu, Boran'ın *Yurt ve Dünya* için kaleme aldığı son yazı olur. Ardından Boran, Mayıs 1943'te Muzaffer Şerif ile birlikte *Adımlar* dergisini çıkarmaya başlar.

Boran'ın *Yurt ve Dünya*'dan ayrılması/bunun nedeni üzerine birkaç yaklaşım bulunmaktadır. Bunların ilki, Adnan Cemgil'in yorumudur. Adnan Cemgil, Behice Boran'ın "düşünsel ve siyasal çizgisinin biraz sivirmeye başla(dığı), daha sert eleştiriler ve yazılar is(tediğini), (onun) *Yurt ve Dünya*'nın çizgisinden çık(tığı)"⁶² söyler. Bir başka yorum ise Pertev Naili Boratav'a aittir. Boratav, Boran'ın ayrılmasıyla ilgili "(bu ayrılışın) sebebini tam olarak bilem(ediyini), Niyazi (Berkes) ve Adnan (Cemgil) ile Behice (Boran) ve Muzaffer (Şeref) arasındaki bazı anlaşmazlıklar(ı)"⁶³ olduğunu ifade eder. Mediha (Berkes) Esenel'in yaklaşımı ise ilk ikisinden farklıdır. Mediha (Berkes) Esenel "Muzaffer Şerif'in) hep araya nifak sokan biri (olduğunu), dergi yayınlanmaya başladıktan sonra *Yurt ve Dünya*'nın aleyhinde bulunmaya başladı(ğın), Behice'nin de (Boran) aklını çeldi(ğini), ayrılmanın nedeninin daha çok kişisel(likten kaynaklandığını)"⁶⁴ gündeme getirir. Behice Boran ise ayrılmasıyla ilgili şunları söyler: "*Yurt ve Dünya*'dan ayrılışım esasta bir görüş ayrılığından değil, dergi çıkarmanın pratiğine ilişkin bir anlaşmazlıktandı."⁶⁵

Söylemler üzerinden yapılan bu analizlerin dışında bir başka yaklaşım da, Behice Boran ve Muzaffer Şerif Başoğlu'nun TKP'yle (Türkiye Komünist Partisi) temasları ve siyasi yakınlıklarının da ayrılığın böyle bir yönünün olabileceği üzerinedir.⁶⁶

Bütün bunlara rağmen Boran, bu çevreyle dirsek temasını sürdürür. Öyle ki 1948 DTCF Tasfiyesi'nde yanında *Yurt ve Dünya*'daki yazı/mesai arkadaşları da bulunmaktadır.

Adnan Cemgil ise, 1909'da İstanbul Zeyrek'de doğar.⁶⁷ Birinci Dünya Savaşı sırasında babası vefat eder. Bu gelişme üzerine aile sıkıntılar yaşamaya başlar. Kızıltoptak'tan Kadıköy'e taşınılır. Kadıköy Mekteb-i Sultanisi'nde okula başlayan Cemgil, İngiltere'nin İstanbul'u işgalinin ardından okulun kapanması üzerine önce bir Yahudi okuluna devam eder. Hastalanması nedeniyle buradaki eğitimi de kesintiye uğrar. Nihayetinde Cemgil rüştiyeyi Kalamış'ta tamamlar. Burada ortaokul öğretmeni Şair Halit Fahri'nin teşviki sonucu Fransızca

⁶¹ Behice Boran, "Değişen Bir Dünyada Gençlik", *Yurt ve Dünya*, Sayı: 26-27, Ankara, Şubat-Mart 1943, ss. 57-62.

⁶² Ağduk, *a.g.t.*, s. 77.

⁶³ Ağduk, *a.g.t.*, s. 77.

⁶⁴ Ağduk, *a.g.t.*, s. 77.

⁶⁵ Mumcu, *Bir Uzun Yürüyüş*, s. 30.

⁶⁶ Atılgan, kitabının ilgili bölümünde bu konuyu enine boyuna ele alır. Bunun için bkz. Atılgan, *Behice Boran*, ss. 44-45.

⁶⁷ Bu bölüm için, Adnan Cemgil'in Meltem Ağduk'la yaptığı söyleşiden yararlanılmıştır. Ayrıntısı için bkz. Ağduk, *a.g.t.*, ss. 221-222.

bir Larousse sözlükle Alphonse Daudet'nin *Değirmenimden Mektuplar* adlı hikâyesini okuyarak kendi kendine Fransızca öğrenir. Cemgil, liseyi Kabataş Lisesi'nde okur ve buradan mezun olur.

Lisenin ardından önce Yıldız'daki Mülkiye Mektebi'ne yazılır. Ancak bu okulun aynı bir lise gibi sabah girilen ve akşam çıkılan bir yer olması nedeniyle kaydını buradan alır. 1932'de İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'ne kaydını yaptırır ve 1936'da buradan mezun olur. Dolayısıyla *Yurt ve Dünya*'nın diğer yazarlarıyla teması üniversite eğitimine dayanır.

Bir süre sonra Ankara'da öğretmenliğe başlar. Ankara Erkek Sanat Okulu, Ankara Musiki Öğretmen Okulu, Ankara Atatürk Lisesi'nde çalışır. Ankara'da, üniversiteden eski sınıf arkadaşı Nazife Hanım'la evlenir. 1942 yılında ilk çocukları Dumrul, 1944'te ikinci çocukları Sinan dünyaya gelir.

Yine Ankara'da, İstanbul Üniversitesi'nden tanıştığı ve o tarihlerde DTCF'de çalışan arkadaşlarıyla *Yurt ve Dünya*'yı çıkarmaya başlar (1941). Niyazi Berkes, anılarında Adnan Cemgil'in *Yurt ve Dünya* için önemini şöyle vurgular: “*Ne sekreter, hatta ne de hamma. Bunların hepsini biz, daha doğrusu Adnan Cemgil yapıyordu. O, bu derginin en ağır yükünü taşıyan kişi olduktan başka onun fikir ve düşün yöntemini ayarlayan bir kişi olmuştu. Bu dergi, onsuz çıkamaz ve yaşayamazdı.*”⁶⁸

Cemgil, bu tarihte *İnönü Ansiklopedisi*'nde redaktör olarak çalıştığı gibi, Fransızcadan Türkçeye çeviriler de yapar. *Yurt ve Dünya*'nın 1944'te kapanmasının ardından, 1945'te yine Behice Boran'la birlikte, aralarında Arif Damar, Muvaffak Şeref, Enver Gökçe ve Kemal Bilbaşar'ın da içinde olduğu bir ekiple *Ant* dergisini yayımlar. Cemgil'in Sabiha Sertel'in sahibi olduğu *Tan* Gazetesi ve tek sayı çıkabilen *Görüşler* dergisinde de yazıları çıkar. Tan Olayı'nın (1945) gerçekleşmesi üzerine yargılananlar arasında Cemgil de vardır.

Niyazi Berkes ve Mediha (Berkes) Esnel *24 Saat* isimli gazeteyi çıkarınca Adnan Cemgil, daha yararlı olacağı düşüncesiyle öğretmenlikten istifa eder ve gazetenin yazışleri müdürlüğünü üstlenir. Ancak gazete 13 sayı çıkar. Bunun üzerine işsiz kalan Cemgil bu dönemde hayatını çeviriler sayesinde kazanmaya başlar.

Mediha (Berkes) Esnel 1914'te İstanbul'da doğar.⁶⁹ Aslında kökeni bir muhacir olarak Balkanlar'a dayanmaktadır.⁷⁰ Ortaöğrenimini Nişantaşı Kız Ortaokulu'nda tamamlar. Ardından eğitimine Erenköy Kız Lisesi'nde devam eder. Bir süre sonra ise İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünde okumaya başlar. Bu tarihlerde yine Felsefe bölümünde okuyan Adnan Cemgil ile tanışmaktadırlar.⁷¹ Esnel o günleri anılarında şu şekilde anlatır:

“Beşiktaş'tan Fatih veya Beyazıt tramvayına biner, Beyazıt'a giderdim. Tramvay, Beyazıt'ta, iç açıcı güzel fiskiyeli havuzun yanında bizi saldıktan sonra, havuzun çevresinde salınarak döner, giderdi.

⁶⁸ Berkes, *Unutulan Yıllar*, ss. 270-271.

⁶⁹ Ayrıntısı için bkz. Ağduk, *a.g.t.*, ss. 219-220.

⁷⁰ Kendi anlatımı için bkz. Mediha Esnel, *Geç Kalmış Kitap*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 18.

⁷¹ Esnel, *Geç Kalmış Kitap*, s. 38.

Bizler Osmanlı'dan kalma muhteşem bir kapının altından geçer, eski Harbiye Nezareti'nin yolunu tutardık. Orta kat Hukuk Fakültesi'nin, üst kat Edebiyat Fakültesi'nindi. (...) Beyaz mermer döşeli büyük holden geçip merdivenleri çıktuktan sonra, önu parmaklıklı upuzun koridorlar, arkalarında sınıflar vardı. Ortası açık olduğundan, en üst kattan bakınca alt kattaki kızlı erkekli öğrencileri olduğu gibi gördük.”⁷²

Mediha (Berkes) Esenel de, bölümü bitirmesinin ve Niyazi Berkes'in Amerika'ya gitmesinin iki ay sonrasında Amerika'nın yolunu tutar. New York'ta gemiden iner inmez Esenel'i karşılayan Muzaffer Şerif olur.⁷³ Sonrasında Esenel, Niyazi Berkes'in yanına/Chicago'ya hareket eder.

Esenel 1935'te gittiği Amerika'da ilk iki yıl dil problemiyle uğraşmak zorunda kalır. 1937'de ise Chicago Üniversitesi'ne kabul edilir. Burada folklor, fiziksel antropoloji, örneğin Fay Cooper Cole'den arkeoloji, Robert Redfield'dan sosyal antropoloji derslerini alır.⁷⁴ Bu sırada Amerika'daki Türk göçmenlerle teması olur.⁷⁵

Bir süre sonra Mediha (Berkes) Esenel ve Niyazi Berkes Türkiye'ye dönmeye karar verirler. 1939 yazı sonunda dönüş yoluna çıkarlar. Önce İstanbul'da bir ev tutarlar. Sonra iş bulma arayışına girerler. Bu amaçla İstanbul Üniversitesi'ndeki eski çevreleriyle temas etmeye çalışırlar. Esenel, anılarında “Niyazi Berkes'in iyi dostu”⁷⁶ diye bahsettiği Muzaffer Şerif Başoğlu ile karşılaşmalarının ardından, Muzaffer Şerif'in onları Ankara'da DTCF'de çalışmaya ikna etme isteğini anlatır. Esenel bunu şu şekilde dile getirir: “(Muzaffer Şerif - y.n.) *Bizleri gördüğü andan itibaren, Ankara'da yeni kurulan Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin reklamını yapmaya, hep birlikte orada çalışırsak ne kadar verimli olacağımızı anlatmaya başladı.*”⁷⁷

Bu gelişmeler üzerine Berkesler, öncelikle Ankara ve çalışmayı düşündükleri yer hakkında malumat edinmek üzere Ankara'ya giderler. Buna dair gelişmeleri Esenel şöyle zikreder:

“(…) Küçük, şirin bir şehir. ‘Kutlu’ ve ‘Özen’ adındaki iki pastanesi ana caddenin iki yanındaydı. Görmek istediğimiz herkes onlardan birindeydi ya da neredeyse oraya gelecekti. Pertev Naili Boratav da oradaydı. Niyazi Berkes'in liseden de, üniversiteden de arkadaşıydı. (...) Görmek istediğim insanlardan birini daha hemen o günlerde görmüşüm: Sabahattin Ali. Yanında eşi ve arabasında oturan bir buçuk, iki yaşlarındaki kızı Filiz'le birlikte. (...) Çok geçmeden Behice Boran da Ankara'ya gelmişti. Michigan Üniversitesi'nde sosyoloji alanında doktora yapmıştı.”⁷⁸

Sonuçta Berkesler Ankara'ya yerleşmeye karar verirler ve Niyazi Berkes doçent, Mediha (Berkes) Esenel de asistan olarak DTCF Felsefe Bölümü'nde çalışmaya başlarlar.

⁷² Esenel, *Geç Kalmış Kitap*, s. 35.

⁷³ Esenel, *Geç Kalmış Kitap*, s. 53.

⁷⁴ Esenel, *Geç Kalmış Kitap*, s. 59.

⁷⁵ Buna Esenel anılarında şu şekilde değinir: “(...) *Bizim gittiğimiz yıllarda, bulunduğumuz bölgede, hele endüstri şehri Detroit'te toplam birkaç yüz Türk vardı. Onlar çevrelerinde bulunan Ermenilerden duyduklarının etkisiyle Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Amerika'ya gelmişlerdi. Güneydoğudan, Diyarbakır yakınlarından, çoğu okuma yazma bilmez kimselerdi.*”, Esenel, *Geç Kalmış Kitap*, s. 63.

⁷⁶ Esenel, *Geç Kalmış Kitap*, s. 69.

⁷⁷ Esenel, *Geç Kalmış Kitap*, ss. 69-70.

⁷⁸ Esenel, *Geç Kalmış Kitap*, s. 70.

Böylelikle Mediha (Berkes) Esenel'in yaşamı da diğer *Yurt ve Dünya* yazarlarıyla kesişir. Zaten 1941'de de *Yurt ve Dünya*'yı yayımlamaya başlarlar.

1.6. *Yurt ve Dünya* Ankara'da Şekilleniyor

Yurt ve Dünya yazarlarını bir araya getiren ve bu yayını çıkarmalarına neden olan birkaç saik olduğu düşünülmektedir. Bunlardan ilki hepsinin hayata karşı bir duruşunun olmasıdır. Bu duruş kimi zaman pozitivist bir yaklaşımı içerir, kimi zaman iradeciliği ve hayatın her alanına müdahaleciliği de içinde barındırır. Kimi zaman ise muhalif bir yön içerir. Ama *Yurt ve Dünya* yazarlarının muhalefetine monolitik bir karakter yoktur. Yazarların muhalefetleri kendi algıları içerisinde ton farkı taşıdığı gibi, yazarların kendi aralarında da farklılıklar görmek mümkündür.

Yurt ve Dünya'daki pozitivist yön/damar için, örneğin Adnan Cemgil'in *Ansiklopedi* başlıklı makalesi iyi bir örnek oluşturur. Cemgil Diderot'nun *Ansiklopedi*'sini kendisine konu edinerek şunları söyler: “İşte, ansiklopedi, yeni bir aleme doğru yürüyen bu insanların yolunu dinin masallarından temizleyen, onun eline müsbet bilgilerin silahını veren büyük bir kuvvet olmuştur.” Aynı makalenin bir başka yerinde de fikirlerini şöyle ifade eder: “Filozoflar on yedinci asır metafiziğini yıkmak için bütün kuvvetlerini harcıyorlardı. Zira; onun arkasında yıkmak istedikleri Katolik kilisesi idi. (...) Kavganın en atılgan düşüncüleri tabiatın dışında her türlü kuvveti, akla zıt her türlü imanı kökünden inkar eden ve ansiklopedistlerin en dinamik unsurları olan materyalistlerdi: Helvetius, d’Holbach, Diderot, Grimme...”⁷⁹

Yurt ve Dünya'daki iradeciliğe ve hayatın her alanına dair bir şeyler söyleme/müdahale etme çabasına yazılarda rastlamak mümkündür. “Yerinde Olmayan Bir Nasihat” başlığını taşıyan anonim makalede şu ifadelerle rastlanır: “Bizim -ve herkesin- bildiğimize göre Beyoğlunda yaşayan ve gezenler, tramvayları tüneli dolduranlar, köylü değil, şehirli olduğuna göre bu levhaların (“Köylü kardeş! Çok çalış, çok ek, cebin para dolsun!” yazılı levhalardan bahsediliyor - y.n.) buralara asılması yerinde değildir.”⁸⁰

Totaliter rejimlere/yönetimlere dönük *Yurt ve Dünya*'nın iki ayrı yazarının saptamaları ise, *Yurt ve Dünya*'daki muhalif yön hakkında bir fikir verir. Behice Boran “Namık Kemal’de Devlet Fikri” isimli makalesinde şöyle der: “Hükümetin temsil ettiği hak ve hâkimiyet fertlerde mevcut hak ve hâkimiyetlerin **mecmuundan** (vurgu Boran’a ait - y.n.) başka bir şey değildir. Fertlerin mecmuundan ayrı olan devlet namına otorite iddia edilemez.”⁸¹ Burada Boran, totaliter rejimlerin özgürlük anlayışıyla dolaylı bir hesaplaşma ve aslında kendi yaşadığı döneme ilişkin bir vurgu yapmaktadır.

⁷⁹ Bu alıntı için bkz. Adnan Cemgil, “Ansiklopedi”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 3, Mart 1941, ss. 36-46.

⁸⁰ Bu ifade için bkz. “Yerinde Olmayan Bir Nasihat”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 2, Şubat 1943, s. 3.

⁸¹ Bu alıntı için bkz. Behice S. Boran, “Namık Kemal’de Devlet Fikri”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 1, Sonkanun 1941, ss. 17-25.

Niyazi Berkes de “Bergson’un Sosyal Fikirleri” başlıklı yazısında, hem Bergson’un felsefesinde faşist ideolojinin izlerini görür, hem bir faşizm tanımı yapar hem de totaliter/otoriter sistemlere dönük içkin bir eleştiri getirir. Berkes, konuya şöyle yaklaşır:

“Bergson’un bu cemiyet felsefesinde faşist ideolojinin bazı unsurları var gibi gözüküyor. Hayır, buna şaşmamak lazımdır; hakikatte faşizmin ideolojisini ileri sürenler fikir babaları olarak en çok üç adamın adını zikrederler: Pareto, Sorel ve Bergson. Demek ki bizim yaptığımız benzetiş kendi keşfimiz veya uydurmamız değil, resmidir. (...) faşizm garp cemiyetindeki bir sürü çatallı hadiselerin nihai bir anarşisi olduğu gibi ideolojisi de birçok tenakuzların oynak ve sahte bir telifidir; ve zamanımızdaki bir siyasi partinin değil nesçini teşkil eden fikir ilişkilerinin tarihi oldukça gerilere kadar giden bir düşünüş tarzıdır. (...) Faşist bir cemiyet Bergson’un bahsettiği ‘kapalı cemiyet’in bütün vasıflarını taşır, ve kendisi öyle bir cemiyet olmak davasındadır. Hatta bu yüzden (berekat versin ki yarattığı kıymetlerin ancak ve ancak kendisine has olduğu iddiasındadır. Tarihi Bergson’un gördüğü gibi, gayri akli kuvvetlerin mahsulü olarak görüyor. ‘İnanmadığımız efsanelerin doğruluğunu aramayız; onların doğruluğu size kendilerini inandırmış olmalarındandır’ diyor.”⁸²

Yurt ve Dünya yazarlarındaki çeşitliliğe dair ise, Sıtkı Yırcalı ve Behice Boran’ın köy yerleşmelerine ve şehirleşmeye ilişkin analizleri iyi birer örnek oluşturur. Sıtkı Yırcalı “Büyük Köye Doğru” başlıklı makalesinde köyü büyük cemiyet çerçevesi içine almak ve büyük köyü kurmak üzerine bir yaklaşım getirmektedir. Buna dair Yırcalı şunları söyler: “*Bütün iş bölümü ve içtimai tesanüdü ile büyük cemiyeti köye daha doğrusu köyü büyük cemiyet çerçeveleri içine alıp istihvalde kalkınma imkanını hazırlamazsak başka türlü yapılacak yardımların tesiri daima geçici kalacaktır.*”⁸³ Oysa Behice Boran bu konuda Yırcalı’dan farklı düşünmektedir. Boran, bu konudaki görüş farkını şu şekilde ifade eder: “Köy davası ‘köye dönmek’, köyü kendi iktisadi ve sosyal şartları içinde bırakmak değil, bilakis o şartları değiştirmektir.”⁸⁴

Şu da bir gerçektir: *Yurt ve Dünya* yazarları Cumhuriyet idealizminden de etkilenmişlerdir. Cumhuriyet ideallerinin tamamlanmamışlığı, o ideale ulaşamamazlık duygusu içindelerdir. Bundan dolayıdır ki, yazılarında bu idealleri dile getiren, tahayyül ettikleri ideal gerçekleşmediğinde de buna dair eleştirileri ortaya koyan bir tavır görülmektedir. Bu tavır, hem Geç Osmanlı hem de Erken Cumhuriyet dönemini yaşamak zorunda kalan dönemin aydınlarında bu şekilde tezahür edebildiği gibi, yaşananların tümünden duyulan bir hayal kırıklığı, yeni döneme/gelişmelere dahil olamama, izole olma/bir köşeye çekilme şeklinde de gelişebilmiştir. Anlaşılacağı üzere, *Yurt ve Dünya* yazarları ilkinden yana bir tutum izlemişlerdir.

Yurt ve Dünya’nın bu idealizmini, derginin sayfalarında da izlemek mümkündür. Niyazi Berkes, dünya klasiklerinin Türkçe’ye çevrilmesi ve Köy Enstitülerinin kurulmasını ele aldığı makalesinde Milli Eğitim Bakanlığı’nın bu çabalarını olumlayan ifadeler kullanmaktadır. Şöyle demektedir Berkes:

⁸² Bu vurgular için bkz. Niyazi Berkes, “Bergson’un Sosyal Fikirleri”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 2, Şubat 1941, ss. 34-42.

⁸³ Köye ve köy-şehir ilişkisine dair değini için bkz. Sıtkı Yırcalı, “Büyük Köye Doğru”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 2, Şubat 1941, s. 6.

⁸⁴ Boran’ın, Yırcalı’nın yaklaşımından farkını koyduğu bu makale için bkz. Behice S. Boran, “Şehir ve Şehirleşme Davamız”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 3, Mart 1941, s. 25.

“Maarif Vekilliği çoktanberi münevverleri seferber etmiştir. Bir koldan dilciler bir koldan coğrafyacılara iş başına çağrıldı; başka bir koldan ansiklopediciler çalışıyor; öteki koldan tercüme bürosu; ve nihayet büyük bir ordu halinde Köy Enstitülerinde çalışanlar hep seferberlik halinde. Hedef: Gerilik ve cehaletin külli kuvvetlerinin imhası; aydınlık ve ilerilik kalelerinin zaptıdır. Gazetelerden tercüme faaliyetlerine yeni bir hız daha verildiğini duyuyoruz; bu defaki tabiiye işe ta Yunan klasiklerinden başlamakmış. İnönü Ansiklopedisinin hazırlanması işi de ilerliyor. Sosyal bakımdan bu kolların belki en büyüğü ve mühimmi Köy Enstitüleri. Bizim bu hamlelere ve bu başarılarla ilave edeceğimiz temenni, daha çok ve isabetli muvaffakiyetler için, üstüne yeni binalar kuracağımız temelin keşiflerini yapacak ve bize onun mahiyetini öğretecek; binaların bu temelde tutunması için icabeden şartları bize bulacak ilmi de yaratmaktır. Şimdiye kadar ilmimiz işsizdi, bu toprağın malı ve mahsullü değildi. Şimdi iş başladı, bu işin tecrübelerinden ilmimizi de kuralım”.⁸⁵

Burada Berkes birkaç konuya dikkat çekmektedir. Birincisi bir hedef belirlemektedir ki, bu hedef kendi ifadesiyle “gerilik ve cehaletin külli kuvvetlerinin imhası; aydınlık ve ilerilik kalelerinin zaptı”dır. Demek ki Berkes, hem İnönü Ansiklopedisi’nin çıkarılma faaliyetlerini, hem Tercüme Bürosu aracılığıyla yapılan çeviri faaliyetini hem de Köy Enstitüleri’nin kurulmasını yukarıdaki sorunların aşılması için bir çözüm olarak görmektedir. Bu retorik, *Yurt ve Dünya*’da benzerlerine rastlayacağımız, aydınlanmacı bir retoriiktir. Bu bakış açısının altında, Kemalist reformların bütün sorunları halledemediği (bu sorunların üstesinden gelememe hali, reformlara değil, uygulayıcılarına atfedilmektedir), reformların tamamına erdirilmesi noktasında iradeci davranma ve gerekli adımların atılması gerekliliğinin altının çizilmesi şeklinde tezahür eden bir anlayışın ortaya konmasına tanık olunur. Bu, kimi zaman da modernleşmeci, pozitivist muhteva içeren bir tutuma da bürünür.

Örneğin yine *Yurt ve Dünya*’da bir önceki dönemin ve entelektüel mirasının (Osmanlı İmparatorluğu) ötekileştirilip/reddedilip, yeni dönemin bağlarının Batı’yla kurulmasına ilişkin yazılar da bulunmaktadır. Bu tutum bir taraftan Cumhuriyet’in kurucularının verdiği/vermek istediği perspektifle de uyumludur. Bu yönde ifadeler Adnan Cemgil’in şu yazısında rastlamak mümkündür:

“(…) Cumhuriyet inkılabı en büyük amaç olarak Türk milletini yirminci asır medeniyetinin ön safına geçirmek ülküsünü en büyük kuvvetle benimsemiştir. Bizi ortaçağ şark kültür dünyasından koparıp, garp dünyasına bağlayacak olan halkalardan biri de o dünyanın fikir eserlerinin dilimize mal edilmesi olacaktır. Bugün hala bu büyük Rönesans hamlesinin manasını anlamayanlar, bizi bugün cereyanlardan üzüleceğinden korkulan bir hasta gibi dört duvar arasına kapamak isteyenler bulunabilir. Bunlardan bazıları ya sıhhsiz bir taassupla, bazıları da dar bir şovenlikle, dünya eserleriyle temas ede ede milli kültürümüzün zayıflayacağından korkarlar. Bunlar inkılap yarışında geri kalmış zavallılardır. (...) Bu yıl yayınlanan kitaplar arasında Arap ve Fars klasiklerini de buluyoruz. Yunan trajedilerinden başlayarak Garbın en büyük sanat ve fikir eserlerinin arasında şark kültürünün bu iki büyük görüşüne de yer verilmesinin yepyeni bir manası vardır. Arap ve Fars kültürleri bizde medresenin ve divan sanatının elinde bütün canlılığını kaybetmiş, örümcekli aristokrat sınıfın ve hoca güruhunun eğlencesi haline gelmişti. Maarif Vekilliği bugün bu iki kaynaktan humanist bir görüşle faydalanmamıza yol alıyor. Arap edebiyatının en güzel örneği olarak İslam düşününün dar duvarlarını da aşarak İmrül-Kays’ın profan şiirlerini alıyor. Garpte Rönesans sanatçılarının bazılarındaki hayat dolu şiirlerini hatırlatan ‘Yedi Aski’ şiirleri her türlü mistisizmden uzak, neşeli bir sansüalizmle dolu eserlerdir. Gerçek insanın gerçek duygularını bütün canlılığıyla ve din riyasına bürünmeden anlatan bu yazılar bir manada humanizmin şarktaki kaynaklarından biridir diyebiliriz. İslam dininin ‘küfür’ telakki ettiği bu şiirleri Diyanet İşleri Reisi Şerefeddin Yaltkaya’nın çevirmiş olması da birçok kaba sofuların gözünü açacak bir olaydır”.⁸⁶

⁸⁵ Niyazi Berkes, “Fikir Seferberliği”, *Yurt ve Dünya*, Ankara, Eylül 1941, Cilt: 2, Sayı: 9, ss. 129-130.

⁸⁶ Adnan Cemgil, “En Güzel Hediye: Klasikler”, *Yurt ve Dünya*, Ankara, Senteşrin 1943, Cilt: 4, Sayı: 35, s. 461.

Görüldüğü gibi Cemgil, yazısında, Osmanlı İmparatorluğu'nun adını bile zikretmemektedir. Onun yerine söylem olarak “ortaçağ şark kültürü” ifadesini tercih etmektedir. Burada öyle bir keskin tutum alış sözkonusudur ki, “Garp” ifadesi çoğunlukla büyük harfle kullanılırken, “Şark” ifadesi çoğunlukla küçük harfle kullanılmaya layık bulunmaktadır. Yalnızca bu bile, Cumhuriyet'ten öncesinin nasıl “ötekileştirildiği” konusunda bir fikir vermektedir. Zaten Cemgil, yine Osmanlı entelektüel mirasını yazısında seçtiği kelimelerle reddettiğini/ötekileştirdiğini göstermekte (“örümcekli aristokrat sınıf ve hoca güruhu”, “her türlü mistisizmden uzak, neşeli bir sansüalizm”, “din riyasına bürünmeden anlatan bu yazılar”, “İslam dininin ‘küfür’ telakki ettiği bu şiirler” gibi) ve Cumhuriyet idealizminin “Aydınlanmacı” yönüne vurgu yapmaktadır. Bu tutumu da, yazısında ifade ettiği şekliyle, sözünü ettiği şiirlerin Diyanet İşleri Başkanı tarafından çevrilmesini kanıt olarak göstererek “taçlandırmaktadır”.

Yine *Yurt ve Dünya*'da bir “karanlık ortaçağ” söylemi görülür. Bu söylemin ikili bir karakteri bulunmaktadır. İlkinde Osmanlı İmparatorluğu'nun ismi bile geçmemekte ve imparatorluk, yeni Cumhuriyet'in “öteki”si olarak bir Ortaçağ söylemiyle nitelendirilmektedir. Diğer taraftan kelimenin gerçek manasıyla Ortaçağ, modernleşmeden de etkilenen bir bakış açısıyla “karanlık” olarak görülmekte, ardından gelen Rönesans, Reform ve Aydınlanma Dönemi ise olumlanmaktadır. Söylemin bu haliyle benimsenmesi, Fransız Devrimi sonrası gelişen ulus-devletin ve bu devletin inşa sürecinin, Türkiye için de model olarak alınmasıyla ve yeni ulus-devletin teorik argümanlarının “sağlamlaştırılması”yla ilişkilidir. Tüm bunlar “müesses nizam”ın oluşturulması için atılan adımlar olarak düşünülebilir. *Yurt ve Dünya* içinde bunu örnekleyen şu ifadelerle rastlamak mümkündür:

“(...) Aklın değerini, insanlığın gerçekliğini, milletlerin yaşama haklarını inkar edip ortaçağı yeniden hortlatmak istiyerek dünyayı kasıp kavuran bir görüşü göklere çıkarmak için ‘kaf dağlarında bayrak’ sallayan bu fikir ve yazı kara borsasının karanlık simsarı, bir zamanlar romanlarıyla çocuklarımıza kasa hırsızlarının maceralarını anlattığını bilmiyen varmış gibi, kalkmış adıyla saniyle irticain sembolü olmuş bir gazetede ki köşesinden Türk gençlerine ahlak ve milliyetçilik nasihatleri veriyor.”⁸⁷

Bu analize benzer bir yaklaşım şurada da görülebilmektedir:

“(...) Bu bakımdan Kurtuluş savaşı hem emperyalist boyunduruğundan, hem de Ortaçağ artığı derebeylik, padişahlık, softalık köleliğinden kurtulmak için girişilen bir savaş olmuştur. (...) Genç cümhuriyeti devirmek için ayaklanan derebeylerinin bir elinde emperyalist memleketlerin markasını taşıyan silahlar, bir ellerinde de, bu sarıklı sarıksız mazi hayranlarının şeriat, an'ane, mukaddes, mübarek... ve daha bir sürü köhnelikleri vardı. Cümhuriyet inkılapları bunların üzerinden silindir gibi geçti. Saltanat, hilafet, medrese, derebeylik sistemi yıkıldı, yahut temellerinden sarsıldı. Türk milletinin ileri bir medeniyet seviyesine yükselmesi için gereken adımlar atıldı. Bu medeniyet, garp medeniyetinden başka bir şey değildi. Bu medeniyetin saflarına girebilmek için o medeniyetin temeli olan ileri tekniği de yaratmak zorundaydık. İçinde yaşadığımız dünya şartlarının imkansızlıkları arasında bunu gerektiği ölçüde başarmak mümkün olamadı. Lakin bugün bütün kuvvetlerimizi bu uğurda seferber etmiş bulunuyoruz.”⁸⁸

⁸⁷ “Bir Ahlak Hocası”, *Yurt ve Dünya*, 30 İlkkanun 1942, Sayı: 24, s. 431.

⁸⁸ Adnan Cemgil, “Cumhuriyet Rejiminde Milliyetçilik ve İnkılapçılık”, *Yurt ve Dünya*, Ankara, Sontesrin 1943, Cilt: 4, Sayı: 35, ss. 424-426.

Dolayısıyla *Yurt ve Dünya* yazarları Ortaçağ'a dair tarihsel bağlar kurarken/göndermeler yaparken, aslında kendi dönemlerine dair birtakım meselelere dikkat çekmeye çalışmışlar ve bu tarihsel bağlam üzerinden analogi yapmışlardır. Yaptıkları analogi Ortaçağ'ı olumsuzlayan, Ortaçağ sonrasını olumlayan; bu açıdan bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu ve doğu kültürünü olumsuzlayan, Türkiye Cumhuriyeti'ni/rejimin uygulamalarını ve batı kültürünü olumlayan bir mantık çerçevesi içinde işlemektedir.

Yurt ve Dünya yazarlarının, II. Dünya Savaşı'nın zorlu koşullarında bir araya gelip bu yayını çıkarmalarının ardında, yazarların çoğunun sosyoloji/felsefe ekolünden geldiği de düşünülmektedir. Dolayısıyla bu disiplinlerle ilgilenmeleri, ilgilendikleri disiplinin doğasında olan soru sorma/sorgulama etkinliğini de beraberinde getirir. *Yurt ve Dünya* yazarları çevrelerine, çevrelerinde olan bitene dair birtakım sorular sorarlar. Çoğu zaman soru sormakla da yetinmezler. Bunlarla ilişkili olarak kendi yorumlarını geliştirirler.

Örneğin 1941'de yapılan üçüncü nüfus sayımı konusunda Niyazi Berkes şunları söyler: “(...) *Halbuki nüfusun kemiyeti kadar keyfiyeti de mühimdir. Sonra nazarı dikkatimizi celbeden bir şey de bizde kemiyetçi, rakamcı zihniyet ve dakikliğin henüz dahi kâfi derecede yerleşmemiş olduğudur.*”⁸⁹ Dolayısıyla burada Berkes'in hem nüfusun niteliğine dikkat çektiği görülür. Hem de niceliğin hesaplanması ve toplumda algılanış şekline dair eleştirilerine de tanık olunur.

Yine Berkes, çocuk ölümlerini ele aldığı bir başka makalesinde, teknolojik gelişme ile toplumsal değişme arasındaki bağlantıları somut bir örnek üzerinden irdelemeye çalışır. Berkes makalesinde bu konuyu şu şekliyle ele alır: “(...) *Demek ki bu köylerin teknolojik sisteminde ileriye ve verimliliğe doğru bir değişiklik olması yazın çocuk ölümleri miktarı üzerinde derhal tesirini göstermiştir. Hiç şüphesiz ki bu yeni amilin tesiri bundan ibaret değildir. Her halde sıhhat üzerine olan tesirlerinden başka servet, vergi, borç, evlenme, düğün, hatta seyahat, hariçle temas, görgü noktalarında daha bir çok tesirleri olmuştur.*”⁹⁰

Bu örnekler, *Yurt ve Dünya* yazarlarının gündelik olayları sorgulayıcı bir gözle ele aldıkları ve ele aldıkları konulara dair yeni sorular sordukları ve yine bunlara dair çözüm önerileri geliştirdiklerini gösterir.

Ana akım basın ve bilim faaliyetinin, o tarihlerde II. Dünya Savaşı'na ve savaş içinde bir kesime çoktan angaje olduğunu söylemek de sanırız yanlış olmaz.⁹¹ Almanya'da Nazizm ve İtalya'da faşizm ulus-devlet olma aşamalarını hala tamamlamaya, kendisini tahkim etmeye çalışan Türkiye'de gerek hükümet ve politika çevrelerini gerek basını gerekse bilim insanlarını etkisi altına alır. Sözüünü ettiğimiz siyasetlerin güç temelli yaklaşımı, kendini güç ve iktidar

⁸⁹ Niyazi Berkes, “Nüfus Sayımı”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 1, Sonkanun 1941, s. 7.

⁹⁰ Niyazi Berkes, “Makine ve Çocuk Ölümü”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 1, Sonkanun 1941, s. 9.

⁹¹ II. Dünya Savaşı sırasında özellikle ırkçı ve Pantürkçü grupların faaliyetleri için bkz. Mithat Atabay, *II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Milliyetçilik Akımları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 252-334.

ilişkileri üzerinden konumlandırılan zihniyetleri etkiler. İşte *Yurt ve Dünya* bu ilişkileri gören, bunların uzağında durmaya çalışan ve yayın faaliyetlerinden anlaşılacağı üzere bunun alternatifini de göstermeye çabalayan, bunun için polemiklere giren ve nihayetinde kapatılmaktan da kurtulamayan bir yayındır. Dolayısıyla Cumhuriyet idealizmine olan inançları, benzer disiplinlerden gelmeleri, çoğunun yurtdışında eğitim almış olması ve sorgulayıcı zihniyet yapıları *Yurt ve Dünya* yazarlarını bir araya getirmiştir/bu insanları bir arada tutan bağın temellerini atmıştır.

1.7. Akademik Muhalefet Çizgisinde Bir Dergi: *Yurt ve Dünya*

Genel hatlarıyla bakıldığında *Yurt ve Dünya*'nın akademik muhalefet çizgisinde bir yayın olduğu, varlığını öylece sürdürdüğü, gündelik muhalefet çizgisinden bir parça uzak durduğu söylenilebilir. Bu tespitin yapılmasının birkaç nedeni bulunmaktadır.

Bunlardan ilki, dergiyi çıkaranların akademik kökleridir. Yazarlar akademisyen oldukları için, daha çok akademik camiaya ilişkin konulara, bir akademisyen “tavır”yla yaklaşmışlardır. Bu tespit, gündelik sorunlar ya da konular etrafında yazılar kaleme almadıkları anlamına gelmez. Ayrıca ele aldıkları konuları ise, yalnızca akademik bir üslupla ele almakla kalmazlar. Bu akademik üslubu da, olabildiğince muhalif yaklaşımlarıyla harmanlarlar.

Bu tespite dair verilebilecek örneklerden biri, *Yurt ve Dünya*'nın daha ilk sayısında Maarif Vekilliği'nin çıkardığı *Teknik Eğitim* dergisinden aynen alıntılardıkları bir ifadede kendini gösterir. Dergi şöyle der: “*Bir cemiyette teknik hayat, ancak müspet ilim zihniyetinin yerleşmesiyle kabildir. Her nevi indi ve hayali düşüncelerden sıyrılarak eşya ve hadiseleri objektif bir gözle görmek, sadece müspet ilime inanmakla mümkün olur.*”⁹² Böylece *Yurt ve Dünya*'nın aynen aldığı bu alıntıyla derginin yayın politikasındaki sekülerist yaklaşımı olumladığı görülür.

Bir diğer örnek Mediha (Berkes) Esenel'in Türk köyünü ele almaya giriş düzeyinde kaleme aldığı yazıdır. Yazısında Esenel şunu dile getirir: “*Bugün ilmin sahası o kadar daralmış ve ihtisasileşmiştir ki artık büyük meselelerle değil, küçük noktalar üzerinde, fakat esaslı bir surette adım adım çalışmak mecburiyetindeyiz. (...) Şimdiye kadar yapılan bu tetkiklerin ne gibi usullerle yapıldığını bize anlatan olmamıştır. Halbuki bir tetkikin ilmi usule uygun olup olmadığını anlamak için bunu bilmemiz lazımdır.*”⁹³ Örneğin burada Esenel tarafından uzmanlaşmış bilimin küçük çalışma sahalarında, fakat yoğunluğuna çalışmanın önemine işaret edilir ve sosyal bilimlerde yöntem meselesine dair bir saptama yapılır. Bunun yanında yine

⁹² “Bir Mecmua”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 1, Sonkanun 1941, s. 8.

⁹³ Mediha (Berkes) Esenel, “Türk Köyünün Tetkikine Başlarken”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 1, Sonkanun 1941, ss. 28-30.

Esenel, bir araştırmada hangi yöntemin kullanıldığının bilinmesinin, bilimsel sınanabilirlik açısından önemli olduğunun altını çizmektedir.

Yukarıda sözü edilen akademik üslubu çevirilerde de görmek mümkündür. Örneğin J.D. Bernal'den yapılan bir çeviride değişen fen bilimleri eğitimi üzerinde durulur. Bernal, bu konudaki fikirlerini řu şekilde ifade eder: “*Yeni görüşte fen terbiyesi iki maksat için lazımdır: Birinci hedef ilmin cemiyetteki mevkiini iyice anlatmak ve bilfiil ilmi sahalarda çalışmıyacak olan halkın büyük ekseriyetne ilim adamlarile elele vererek çalışmasını ve ilmin cemiyet üzerine olan tesirini tenkit ve takdir etmesini öğretmektir (vurgu, yazının orijinalindedir - y.n.). İkinci hedef (ki birinciden bıçak kesimi ayrı olan bir şey değildir) vatandaşın ferdi ve sosyal hayatında karşılaşacağı meselelere tatbik edebileceği kadar kendisine ilmi usulün ilmi manasını anlatmaktır (vurgu, yazının orijinalindedir - y.n.).*”⁹⁴ Bu makalede yazar ya da çeviren tarafından koyu ifade edilerek yapılan vurguyla, fen bilimleri ile toplum arasındaki organik/canlı ilişkiye dikkat çekilmektedir.

Şunu da eklemek gerekir: *Yurt ve Dünya* yazarlarının neredeyse hepsi akademisyen/eğitimci ve devlet memuruydu. Bu nedendir ki, kendilerini/yaşamlarını/çalışmalarını çok da zora sokmadan ve fakat bir taraftan da düşündüklerini kendi yordamlarınca ele aldıkları yazılar yazdılar. Bu açılardan bakıldığında da akademik üslup/akademik muhalefet onların durumuna denk düşen bir yaklaşımdır denilebilir. Dergide bazı konuların dolayısıyla ele alınması hem o günkü çok sıkı Basın Kanunu'yla hem de devlet memuru olmaları (örneğin o tarihlerde devlet memurları herhangi bir siyasi partiye üye olamıyorlardı) meseleleriyle ilişkilidir.

Diğer taraftan kendilerinin Ankara'da bulunmaları ve buradaki akademik ortamdan beslenmeleri de, akademik muhalefetlerinin kendisini göstermesinde/sözü edilen şekilde şekillenmesinde önemli bir unsur olarak gündeme gelir.

Şu da gözden kaçırılmamalıdır: Aynı dönemde gündelik muhalefet çizgisinde ve İstanbul'da zaten başka bir yayım organı vardı: *Tan Gazetesi*... Dolayısıyla gündelik muhalefet noktasındaki duruşu *Tan Gazetesi* karşılıyordu denilebilir.

Öte yandan İstanbul, daha Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren, gerek Ankara hükümetinin/hükümetlerinin uygulamalarına gerekse gündelik olaylara ilişkin daha muhalif bir duruş sergiliyordu/muhalif hareketlerin odağındaydı. Ankara ise, “Cumhuriyet modernleşmesi”nin bir ürünü olarak, yukarıda sözünü ettiğimiz bu muhalif eksenden azade, politika belirleme/belirleyen noktasındaydı.

Yurt ve Dünya'nın bir akademik muhalafet organı olarak değerlendirilebilmesinin önünü açan bir başka argüman, *Yurt ve Dünya* yazarlarından Pertev Naili Boratav, Niyazi

⁹⁴ J.D. Bernal, “Halk Terbiyesinde İlmin Yeri”, Çev. Niyazi Berkes, *Yurt ve Dünya*, Sayı 2, Şubat 1941, s. 52.

Berkes ve Behice Boran'ın 1948 DTCF Tasfiyesi'ne maruz kalmalarıdır. Bilindiği gibi bu tasfiye neticesinde Boratav, Berkes ve Boran üniversiteden uzaklaştırıldılar. Sonrasında Boratav ve Berkes, akademiye dönmelerine rağmen Boran akademiye dönemedi. Dolayısıyla yazarlarının bu uygulamayla karşı karşıya kalmaları da (hem de devlet ve akademinin baskıcı yaklaşımlarıyla) *Yurt ve Dünya*'yı akademik bir muhalefet organı olarak nitelememizi mümkün kılar.

1.8. Sıhhiye'de/DTCF'de Kesişen Yollar

Herşeyden önce bu muhalif dergi “Ankaralı”dır. Bu tanımlama yapılırken derginin yalnızca Ankara'da çıkması kastedilmemektedir. Derginin tarzı da Ankaralılığı her açıdan barındırır; bunu bizlere gösterir.

Kimi yazılarındaki iradeci yön, neredeyse Cumhuriyet idealizminin timsali gibi duran ve “avam”ın davranışlarına dönük mesafe alışlar, “projesiz modernleşme”nin⁹⁵ bir sonucu gibi görülen gelişmelere ilişkin didaktik tutumlar *Yurt ve Dünya*'nın Ankaralılığının ipuçlarını verir. Sanki hayat “olan” gibi değil, “olması gereken” üzerinden tanımlanır/tanımlanmaya çalışılır. Bu bir şekilde Ankara'da görülür/hissedilir.

Öte yandan *Yurt ve Dünya* yazarlarının çoğunun yolları Sıhhiye'de/DTCF'de kesişir. Bu da şununla ilişkilidir: Ankara'daki DTCF, kadim İstanbul'daki Darülfünun'a (sonrasında İstanbul Üniversitesi) yeni Cumhuriyet'in verdiği birçok yanıtta biri gibidir. Yeni Cumhuriyet, Osmanlı İmparatorluğu'nun kadim başkentinden “rövanş”ı alacak birkaç hamle gerçekleştirir. Bunlardan biri de Ankara DTCF'nin açılışıdır. DTCF o sırada Ankara'daki Evkaf Apartmanları'nda eğitim vermektedir.

Bu yeni organizasyona/kuruma, tabii ki “geleneksel” eğitimden/tedrisat sürecinden geçmiş akademisyenler yerine, yeni Cumhuriyet'in yeni yüzü olacak, eğitimlerini yurtdışında almış, yabancı dil bilen, batı “terbiye”si görmüş, eski rejimin “deformasyonları”ndan olabildiğince az etkilenmiş kadrolar tercih edilecektir. Bu nedenledir ki, yeni Cumhuriyet'in gözbebeği bu üniversiteye yeni kadrolar ihdas edilir. Yukarıda yaptığımız tanımlamaya, sözünü ettiğimiz neredeyse bütün *Yurt ve Dünya* yazarları (Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes, Muzaffer Şeref, Behice Boran, Mediha (Berkes) Esenel) uymaktadır. Bu nedenledir ki, yurtdışında eğitimlerini tamamlayan bu akademisyenlerin yolu, bir süre sonra önce DTCF'de, sonra da *Yurt ve Dünya*'da kesişir.

⁹⁵ İfadenin gerçek anlamda ve hakkıyla kullanımı için bkz. Hakan Kaynar, *Projesiz Modernleşme, Cumhuriyet İstanbulu'ndan Gündelik Fragmanlar*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2012.

1.9. Yazarların Yurtdışı Eğitimlerinin *Yurt ve Dünya*'daki Tezahürleri

Yurt ve Dünya yazarlarının çoğu yurtdışında eğitim almıştır. Niyazi Berkes, Mediha (Berkes) Esenel, Muzaffer Şerif ve Behice Boran Amerika'da, Pertev Naili Boratav ise Almanya'da yüksek eğitimlerini tamamladılar. Dolayısıyla derginin yazarlarının çoğunun eğitimlerini yurtdışında almış olmalarının, derginin yayın politikasında da etkili olduğunu belirtmek mümkündür.

Amerika'daki Anglo-Sakson eğitim, Kıta Avrupası'ndaki çatışmacı iklimden daha farklı bir minvalde ilerler. Buradan hareket edildiğinde, Anglo-Sakson eğitimin hoşgörü basamağının bir parça daha yukarıda olduğunu söylenebilir.⁹⁶ ABD'nin çok kimlikli, çok kültürlü yapısı eğitim anlayışına da sirayet etmiştir. Bu nedendir ki, özellikle ABD'de eğitim almış *Yurt ve Dünya* yazarlarının, hem daha farklı disiplinlerin harmanlanmasıyla hem de Avrupa'daki "çatışmacı üslup"tan uzak durmalarıyla çalışmalarını ve yazılarını olgunlaştırdıklarını söylemek, sanırız yanlış olmaz. Pertev Naili Boratav ise, daha baştan beri yerelin evrensel bilgiyle temasının önemi üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla onun bu tavrı, kendisini, yerele önem verip, onu biricik gören diğer araştırmacılardan ayırır.

Sonuç olarak *Yurt ve Dünya* yazarlarının yurtdışında eğitim almaları, derginin yayın çizgisinde birkaç açıdan etkili olmuştur. Birincisi dergi, yerellik kıskacında sıkışmamış, evrensel genel geçer bilgiye ulaşma,⁹⁷ yerelin bunlarla bağlantısını kurma noktasında kendi dönemine nazaran iyi mesafeler katetmiştir. İkincisi, yurtdışındaki eğitimin bir sonucu olarak farklı disiplinlerle mesailerinin olması bakış açılarının daha geniş bir perspektife ulaşmasına olanak vermiştir. Üçüncüsü yine yurtdışındaki akademik yazı faaliyetlerinin bir yansımasıyla hamaset dolu yaklaşımlar yerine, akademik bir duruşu kendilerinde görmek mümkündür.

1.10. Gündelik Muhalefet ve *Yurt ve Dünya*

Yurt ve Dünya'yı kendi döneminde çıkan bir başka yayınlı karşılaştırma yaparak anlamaya çalışırsak karşımıza gündelik basından *Tan* gazetesi çıkacaktır. Her ne kadar tür olarak farklı özelliklere sahip olsalar da iki yayının karşılaştırılmasının yararları olacaktır. Bu yanı sıra *Yurt ve Dünya*'nın, yine aynı dönemde çıkan ve muhalif bir yayın organı olup günlük çıkan *Tan* Gazetesi'nden birkaç açıdan ayrılabilceği belirtilebilir. *Yurt ve Dünya* ile *Tan* arasında bir

⁹⁶ Bu dönemde, özellikle ABD'de Afrika kökenli Amerikalılara dönük ayrımcı siyaset etkindi. Buna rağmen, örneğin Niyazi Berkes ve Mediha (Berkes) Esenel'in eğitim gördüğü Chicago Üniversitesi, Afrika kökenli Amerikalı öğrencileri kabul ettiği için genel eğilimden ayrılıyordu. Bu önemli detay için bkz. Esenel, *Geç Kalmış Kitap*, s. 57.

⁹⁷ Bu konuya Kurtuluş Kayalı da dikkat çekmektedir. "*Bunların yurtdışında çalışmaları bilimin beynelmilel niteliği hakkında düşüncelerini daha bir net, daha bir açıklıkla ifade etmelerine sebep olmuştur. (...) 'Milli ilim' anlayışının yaygın olduğu bir dönemde, bilimin evrensel niteliğinin altının çizilmesi, sadece sosyoloji ve sosyal psikoloji eğitimi açısından değil, genelde bilim anlayışı açısından da bir farklılığın işaretidir*". Bunun için bkz. Kurtuluş Kayalı, "Sosyolog Behice Boran", *Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri* içinde, İletişim Yayınları, (4. Baskı), 2011, ss. 157-158.

mukayeseye gidilmesinin nedeni, İkinci Dünya Savaşı yıllarında öne çıkan iki muhalif yayın olmalarıdır.

Bunlardan ilki *Yurt ve Dünya*'nın daha çok akademik muhalefet kulvarında ilerlerken, *Tan*'ın gündelik muhalefet çizgisinde ilerlemesidir.⁹⁸ Bu, birkaç alt başlıkta ele alınabilir.

Herşeyden önce ele alınan dönemde İstanbul, muhalefetin daha köklü/daha canlı olduğu bir şehirdir. Dolayısıyla *Tan*'ın İstanbul'da çıkmış olmasının, yayının gündelik olaylara dair doğrudan tepkisini de beraberinde getirdiği düşünülmektedir. Bir de bu her iki yayının çıktığı tarihler de önemlidir. II. Dünya Savaşı yılları halkın birçok kesimi için yoksulluk demektir. Gündelik bir yayın organı (eğer kendini muhalif bir bakış açısıyla konumlandırıyorsa) bu tepkileri doğrudan ele almalı ve işlemeliydi. Nitekim *Tan* da böyle yaptı.

Yurt ve Dünya ve *Tan* arasındaki, muhalefetin farklı mecralarda cereyan etmesinin nedeni, bizatihi bu yayın organlarının farklı formatlarda gündeme gelmeleriyle de ilişkilidir. Bir gazete gündelik bir yayın olması sebebiyle, gündemdeki olaylara daha çabuk müdahale etme ve bunu yaparken de okuyucularını bir yerden “yakalayacak” daha popüler bir dil kullanmaya çalışır. Bu, yayının doğası gereği bu şekilde gelişir. Halbuki aylık periyoddaki bir yayının bu şekilde herşeye müdahale şansı olmaz. Seçerek ve daha derinliğine analizleri tercih eder. Sözü ettiğimiz bu ayrımın benzeri *Tan Gazetesi* ve *Yurt ve Dünya* arasında da vuku bulmuştur.

Yurt ve Dünya da gündelik meselelere değinmiş, fakat bunu yazarlarının akademisyen kimliğini de yansıtacak şekilde, daha “soğukkanlı” yapmıştır. Hatta bu anlamda yayının çıktığı şehir olan bir “Ankara vakuru”ndan söz edebiliriz. Polemikler elbette olmuştur. Ancak bu polemikler bile uzun analizler eşliğinde gündeme getirilmiştir.

1.11. *Yurt ve Dünya* ve Kendisinden Önceki Gelenekle İlişkisi

Yurt ve Dünya kulvarında ürünler ortaya koyan dergiler incelenmek istendiğinde, “fikir dergiciliği” kategorisi içinde ele alınmaktadırlar. Bunun karşısında da “edebi dergiler” konumlanmaktadır. Oysa *Yurt ve Dünya*'nın her iki kategori içinde de değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Çünkü dergide her iki türe dair eserlere rastlamak mümkündür. Ancak mutlaka varolan kategoriler üzerinden bir değerlendirme yapmak gerekirse fikir dergilerine daha yakındır. Derginin “kurucu babaları” edebi alanda eserlerden çok, fikir alanına ilişkin çalışmalar yapmışlardır.

⁹⁸ Örneğin 1942 yılının son çeyreğinde *Tan Gazetesi*'nde, Nail V. Çakırhan'ın imzasız olarak yayımladığı ve Sovyet-Alman cephesindeki gelişmeleri bir harita üzerinde ele alan yazılar gündeme gelirken, buna benzer gündelik siyasete dair bir yaklaşım *Yurt ve Dünya*'da görülmemektedir. Sözü edilen *Tan Gazetesi* yazıları için bkz. Nail V. Çakırhan, *Tan Gazetesi Yazıları/1942, Harbin Eşiğindeki Türkiye*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2003.

Yurt ve Dünya bu kulvara oturtulduğunda, “acaba kendisinden önce gelen fikir dergileriyle bir teması var mı” sorusu da gündeme gelir. Bu soru ise, kendisinden önce bir hayli etkisi olmuş ve üzerine birçok çalışma yapılmış *Kadro* dergisiyle bir ilintiyi düşündürür.⁹⁹ Oysa *Yurt ve Dünya* ve *Kadro* arasında doğrudan bir bağ kurmak çok doğru olmayacaktır. Birincisi *Kadro*, 1929 ekonomik krizi sonrasında ortaya çıkan ve daha ekonomi eksenli bir yayındır. Halbuki *Yurt ve Dünya*, ele aldığı temalar açısından çok daha zengin bir yayın olarak karşımızda durur. İkincisi, yine *Kadro* dergisi dergiyi çıkarana kadar itibariyle siyasetin daha içinde, siyasetçilerle daha teması olan ve bu minvalde daha iradeci bir yayın olarak karşımızda durur. Halbuki *Yurt ve Dünya* bu çerçeveden bakıldığında daha “mütevazı” bir yayındır. Üçüncüsü *Yurt ve Dünya* ile *Kadro*’yu çıkarana ekipler arasında, bir geleneğe ya da sürekliliğe işaret edebilecek doğrudan bağlar bulmak mümkün değildir.

Burada geliştirilebilecek bir başka soru, *Yurt ve Dünya* yazarlarının başka bir gelenekle bağı olup olmadığına ilişkindir. Zaten yayını yekpare, tek bir bakış açısı üzerinden değerlendirmek çok doğru olmaz. Yazarlarının yelpazesindeki zenginlik yayına da yansımıştır. Örneğin Behice Boran’ın Türkiye Komünist Partisi’yle bağı olduğu, kendisi hakkında yazılan bir monografide¹⁰⁰ ortaya konmuştur. Ama Boran, sosyalist fikirlerinin bu erken evresinde *Yurt ve Dünya*’da kaleme aldığı yazılarda hem fikir anlamında kendi gelişimini tamamlamakta hem de muhalif kimliğini de belli eden yazılar ortaya koymaktadır. Bir diğer örnek Niyazi Berkes’tir. Berkes, *Yurt ve Dünya* için yazdığı yazılarda, akademik muhalefetin iyi örneklerini gösterir. Yazdığı yazılarda kapitalizm ve faşizm eleştirileri görülür. Ancak bütün bunlara bakılırken şu gözden kaçırılmamalıdır: Hayat canlıdır ve değişkendir. Dolayısıyla *Yurt ve Dünya* yazarlarının 1941-1944 arasında, konjoktüre bağlı olarak yazdıkları yazılarda, önceye ve sonraya dair bir tutarlılık aramak kimi zaman yanlış değerlendirmelere neden olabilir. Yine Berkes örneğinden hareket edilecek olunursa, onun, yaşamının başka bir aşamasında/ileride kapitalizmi ve faşizmi hedefe oturttuğu başka yazılar kaleme almadığı görülür. Dolayısıyla bu yazılardan hareketle Berkes’i “anti-kapitalist” ya da “anti-faşist” bir çizgide değerlendirmek çok doğru olmaz.

Bütün bunlardan hareketle şunları söyleyebiliriz: *Yurt ve Dünya* fikir dergiciliği kulvarında değerlendirilse de bir parça nevi şahsına münhasır bir dergiydi. Dergiyi çıkaranaların yurtdışında eğitim almış olmaları ve oradaki yayın hayatıyla temasları bu nevi şahsına münhasırlığı besleyen başka bir faktör olarak karşımıza çıkar.

⁹⁹ *Kadro* dergisi üzerine şu iki çalışma zikredilmelidir: Temuçin Faik Ertan, *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994; Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim, *Kadrocular ve Kadro’yu Anlamak*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.

¹⁰⁰ Atılğan, *Behice Boran*, ss. 58-62.

1.12. *Yurt ve Dünya*'nın “Müdahale”leri: Polemik, Eleştiri ve Yanıt

Yazı insanlarının müdahaleleri, doğrudan aksiyon içermez. Müdahalelerin ise farklı tonları vardır. Bunlar kimi zaman polemikçi bir üslup üzerinden gelişir. Polemiğe konu olan ya bir olaydır, ya başka bir yayının duruşuna dair bir tutum geliştirmek gerekir ya da doğrudan yayının kendisi eleştiri konusu yapılmıştır ve buna bir yanıt geliştirmek gereklidir. *Yurt ve Dünya*'da bu üç farklı yaklaşıma ilişkin örnek bulmak mümkündür.

Bazen ise müdahale, polemiğe girmekten ziyade, bizzat yapılan/edilen üzerinden yeni bir duruşun inşası şeklinde kendini gösterebilir. Böylece yayının/eserin hem kendi döneminde farklı bir yere konumlandırılmış hem de yine kendi döneminde farklı bir yere konumlandırmakla, tarihsel süreçte geriye dönülüp bakıldığında, oraya farklı bir iz bırakılmasına vesile olmuştur. İşte *Yurt ve Dünya* ortaya koyduğu ürünlerle bunu da gerçekleştirebilmiştir.

Yurt ve Dünya'nın kendi dönemine dair dokunuşları kimi zaman pragmatik tonlar taşır. Kimi zaman pozitivizmin izlerini görülür. Kimi zamansa muhalefet dozu, yine kendi dönemine göre, bir hayli yüksek yazılarla karşılaşılır. Yazarlarının farklı eğilimleri, yazarların kendi dönemlerinden farklı şekillerde etkilenişi, hatta bir yazarın kendi içinde geçirdiği değişimin/dönüşümün yazılarına yansımaları, bunların hepsi *Yurt ve Dünya*'da yankısını bulur. Bu açılarından bakıldığında “tutarlılıklar”la olduğu “tutarsızlıklar”la da karşılaşır. Bu nedenledir ki, ne yazıları ne de yazarları idealize etmeye dönük bir çaba, bu yayın ekseninde çok karşılık bulmayacaktır. Daha çok onların yazıp çizdiklerini anlamaya ve bunu da tarihsel/düşünsel bir bağlamda gerçekleştirmeye çalışmak daha sonuç alıcı bir tutum gibi görünmektedir.

Görülmektedir ki, Sıhhiye/DTCF ekseninde yolları kesişen bu yazarlar, kendilerini ifade edecek bir yayın olarak dergiyi/dergi kurmayı tercih etmişlerdir. Niçin başka bir süreli yayında yazmadıkları sorulabilir. Ama bir arada buldukları tarihte, Ankara'da rahatlıkla yazabilecekleri başka bir yayın yoktu. Gündelik bir yayında yazmamaları da anlaşılabilir. Çünkü gündelik yayın, yine gündelik yaşama ilişkin sürekli politik bir yazma eylemini gündeme getirir. Halbuki bir süreli yayın olarak dergi, her ay çıkan periyoduyla da akademik camiaya daha uygun bir yayın türü olarak durmaktadır. Ayrıca aylık dergi çıkarmak, günlük bir yayın çıkarmaktan daha az maliyelidir. Diğer taraftan şu da atlanmamalıdır: *Yurt ve Dünya* yazarlarının hepsi devlet memuruydu. Doğrudan politik gündeme dair yazılar kaleme almaları, kendileri için sorun yaratabilirdi. Bu yüzden daha akademik yazılar neşredebilecekleri, aylık bir süreli yayın çıkarma faaliyetine giriştiler ve bunda başarılı da oldular.

2. *Yurt ve Dünya'da (1941-1944) Ekonomik Paradigmalar*

2.1. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ekonomi Politikaları ve *Yurt ve Dünya*

Yurt ve Dünya, çıkmaya başladığı günden itibaren, hem Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet dönemiyle hem de kendi dönemindeki ekonomik gelişmelerle yakından ilgilenmiştir. Bu bölümde *Yurt ve Dünya*'da bu minvalde kaleme alınmış makaleler analiz edilmeye çalışılacaktır.

Yurt ve Dünya, sözü edilen konularda önce Geç Osmanlı dönemini ele alır. Örneğin *Yurt ve Dünya* yazarlarından Hüseyin Avni Şanda'nın¹⁰¹ *İktisadi Yürüyüş* dergisinin 29'uncu sayısındaki "Yurdumuzda Küçük Sanayi Geçirdiği Safhalar" yazısına atıfla, "Okuduklarımız" köşesinde kaleme alınan ve "Yurdumuzda Küçük Sanayi" başlıklı bir yazı¹⁰² yayımlanmıştır. Bu yazıda ismini vermeyen *Yurt ve Dünya* yazarı, Şanda'nın sözünü ettiğimiz yazısı üzerinden Osmanlı İmparatorluğu'nun geç döneminde küçük sanayinin gelişiminde yabancı sermayenin etkisi üzerine bir durum tespiti yapar¹⁰³ ve şunları söyler:

"Küçük sanayi inihati bizde uzun sürmüştür. Bu inihat ecebi sermayesinin tazyığı altında olmuştur."¹⁰⁴

19'uncu yüzyılda küçük sanayinin gelişimi ve bu gelişimde Batı sermayesinin dahli meselesini, daha geç tarihlerde Reşat Kasaba da ele alır. Kasaba'ya göre, hem Tanzimat döneminde hem de sonrasında, özellikle İngiliz tüccarlar konsolosları aracılığıyla ticaret üzerinde etkili olmaya çalışmışlardır.¹⁰⁵

Sonrasında ise *Yurt ve Dünya* yazarı, yine Şanda'nın makalesi vesilesiyle Tanzimat sonrasında Islah-ı Sanayi Komisyonu'nun¹⁰⁶ kuruluşu ve Osmanlı elitinin ekonomi konusunda aldığı tedbirleri dile getirmektedir. Bu, şu şekilde ifade edilir:

"(...) Babıalı bir 'Islahı sanayi komisyonu' kurarak yıllarca meseleyi tetkik ettirmiş, nihayet yerli malların sürümü için bir sergi açtırmış, sanayi mektepleri kurdurmuş, birkaç loncaya da şirket haline koymuştu. Fakat bu tedbirler istenen neticeleri vermemişti."¹⁰⁷

¹⁰¹ Hüseyin Avni Şanda, bazı yazılarında yalnızca kendi isminin kısaltılmış hali olan "Hüseyin Avni"yi kullanmaktadır.

¹⁰² *Yurt ve Dünya*, "Yurdumuzda Küçük Sanayi", Sayı 3, Mart 1941, s. 60.

¹⁰³ Bu konuda daha da detaylı bilgi için bkz. Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii (1839-1876)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 46, Ankara, 2009, ss. 53-69.

¹⁰⁴ *Yurt ve Dünya*, a.g.y., s. 60.

¹⁰⁵ Bu faaliyetler ve sonuçları için bkz. Reşat Kasaba, *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi*, Çev. Kudret Emiroğlu, Belge Yayınları, İstanbul, 1993, s. 64.

¹⁰⁶ Islah-ı Sanayi Komisyonu hakkında daha ayrıntılı bilgi için, bkz. Adnan Giz, "Islah-ı Sanayi Komisyonu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, ss. 1360-1362; İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, (20. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 206-208; Abdullah Martal, *Değişim Sürecinde İzmir'de Sanayileşme, 19. Yüzyıl*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999, ss. 33-36.

¹⁰⁷ *Yurt ve Dünya*, a.g.y., s. 60.

Hüseyin Avni Şanda başka bir yazısında¹⁰⁸, Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat sonrasındaki ekonomik gelişmeleri anlayabilmek için İzmir örneğini gündeme getirir. Şöyle der Şanda:

“Avrupada mali kapitalizmin gelişmesi safhasında İzmir'in ham maddeleri de muayyen tröstlerin ve teşekküllerin fiili inhisarı altına girmişti. Mesela, Arpa ihracatı Vitolların, meyan kökü ihracatı Forbes müessesesinin elinde idi. İnhisarcı mali kapitalizm, muhtelif adlar altında kurulan bankaları vasıtasıyla Ege bölgesinin ziraat ve ticaretini kendi menfaatlerine göre tanzim etmiş ve kontrol altına almıştı.”¹⁰⁹

Hüseyin Avni Şanda'nın 19'uncu yüzyıl sonu İzmir'ine dair yaptığı yukarıdaki değerlendirmeler daha ileride başka paralel analizlerin de konusu olur. Örneğin Reşat Kasaba da Osmanlı İmparatorluğu'nun 19'uncu yüzyıldaki ekonomik ilişkilerini dünya ile olan bağlantıları çerçevesinde ele aldığı çalışmasında, Şanda'nın yukarıda değindiği konuların üzerine gider. Kasaba'ya göre 18'inci yüzyılda Fransa'nın Yakın Doğu ticaretinin yaklaşık üçte biri İzmir limanı yoluyla taşınmaktadır. Bu ise, Osmanlı'nın Avrupa ile toplam ticaretinin yarısına tekabül etmektedir. Napolyon Savaşları ve Yunan Bağımsızlık Savaşı sırasında gerilemeler yaşadktan sonra İzmir, 1830'larda tekrar eski canlılığını kazanmıştır. 1840'lar ve 1870'ler arasında İzmir'den toplam ticaret hacmi dört kat, ihracat üç kat ve ithalat altı kat arttığına, ticari etkinliğin genişleme oranı daha önce görülmedik boyutlara ulaşmıştır. On dokuzuncu yüzyılın kalan bölümünde İzmir, Osmanlı ihracatında birinci, ithalatında İstanbul'dan sonra ikinci şehir olmuştur. 19'uncu yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun ihraç ettiği önemli mallar (kırmızı boya, meşe palamudu, pamuk, üzüm, afyon, tütün, ipek, meyan kökü, mahmude kökü, mazi, vb..) ya İzmir'in hinterlandında üretilir veya komşu eyaletlerden oraya getirilmektedir.¹¹⁰

Diğer yandan Marie-Carmen Smyrnelis'in çalışmasında da benzer analizleri görmek mümkündür. Smyrnelis'e göre, 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başında Smyrna (İzmir) Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'yla ticaretinde en önemli liman ve imparatorluğun ikinci banka merkezi olmaya devam eder. Bir yandan ihracatçı olarak rolünü geniş bir art-ülkeye yayarken, diğer yandan da ithalatçı ve geniş bir iç pazara yeniden dağıtım merkezi olarak rolünü korur ve genişletir. Hâkim olduğu yoğun ticaret yolları ve ticari ağlar sistemi sayesinde bu rolleri üstlenir. Dünya ekonomisinin ve Osmanlı mallarına olan talebin değişimlerine etkin bir şekilde karşı koyma yeteneğini sürdürür. 18. yüzyılda esasen Batı'nın tekstil sanayilerine hammadde ihraç ettikten sonra, Smyrna, 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başında, besin maddelerinin (üzüm, kuru yemiş, incir) ve kökboya, tahıllar, afyon, palamut, tütün gibi başka malların ihracatçısı olur.¹¹¹

¹⁰⁸ Hüseyin Avni Şanda, “Dünkü İzmir Dair”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 34, I. Teşrin 1943, ss. 395-398.

¹⁰⁹ Şanda, *a.g.m.*, s. 395.

¹¹⁰ Kasaba, *a.g.e.*, s. 55;

¹¹¹ Bu analiz için bkz. Marie-Carmen Smyrnelis (der.), *İzmir 1830-1930, Unutulmuş Bir Kent mi?, Bir Osmanlı Limanından Hatıralar*, Çev. Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 44-45.

Şanda, makalesinin devamında Avrupa ticari kapitalizminin İzmir ve hinterlandına yerleşmesinde demiryollarının önemine vurgu yapar.

“Ege bölgesi Avrupa ile ticari münasebetlere daha kolaylıkla girişebilmiş bir bölgedir. Esasen on dokuzuncu yüz yılın ortalarına doğru bütün sahil şehirlerinde Avrupa ile ticari mübadeleler artmış, ticaret kapitalizmi ilk merhale olarak buralara yerleşmişti. Avrupa kapitalizminin, bilhassa İngiliz ve Fransız sermayedarlığının İzmir’den içeriye, yani İzmir’in hinterlandına doğru ilerlemesinde ve buralarını kendi ekonomik yapısına uygun bir hale getirmesinde 1856 yılında İzmirden Aydın’a döşenen demiryollarını birinci derecede bir amil olarak söyleyebiliriz. Bu hat üzerinde, yeni nakliye şartlarına göre incir toplama ve sevk etme yerleri değişmiş, bu yüzden yeni köyler kurulmuş, istasyonlara yakın köyler büyümüş ve buralara Avrupa emtiasını satan dükkanlar çoğalmıştı. Bilhassa İngiliz sermayedarları miyan kökü ziraatinin teşvikine çalışmışlar, Aydın demiryollarında bu malın sevki için tenzilatlı tarifeler tatbik etmişlerdir.”¹¹²

Demiryollarının ticari kapitalizmin gelişimindeki önemini, yine Reşat Kasaba ele almıştır. Ancak Kasaba, Batı Anadolu’daki ticaret hacminin artışıyla demiryolu inşaatı arasında doğrusal bir korelasyon kurulmasını doğru bulmaz. Kasaba’nın Batı Anadolu’daki demiryolu hattına dair analizine göre, İngilizler Batı Anadolu’da demiryolunun öncülüğünü yapmaktaydı. İzmir’le hinterlandındaki Kasaba’yı birleştiren ilk altmış bir millik yol, İzmir’le Aydın’ı birleştiren seksen bir millik yolla birlikte 1866’da açıldı. Ancak kırsal kesimde köylü mülk ve yerleşimlerinin dağılımı karşısında, Batı Anadolu’da ticaret hacminin artışıyla sınırlı demiryolu inşaatı arasında doğrudan bir ilişki kurmak yanıltıcı olur. Demiryolu ağı Anadolu’nun daha geniş kesimlerini kapsadığında bile (1830’lara kadar yabancı egemenliği altında kalan) demiryolu şirketleri faaliyetlerini nakliyatla sınırlı tuttular. Alım merkezi veya şubesi haline gelmediler. Yani Batı Anadolu’daki malların kendi başlarına dağıtıcısı olmadılar. Anadolu’da demiryolları hiçbir zaman eski nakliyat yöntemlerinin yerini alacak düzeye gelmemiştir.¹¹³

Ardından Şanda, Ege bölgesinin ekonomik geleceğinin bağlı olduğu güçler olarak mali burjuvaziye ve onun kontrolündeki ticaret burjuvazisini işaret eder. Bunların Batı Anadolu’da, özellikle daha karlı olan endüstriyel tarımın gelişmesi için çaba harcadıklarını söyler. Şanda burada, İzmir ve çevresi için pamuk üretimi örneğini verir.

“Ege bölgesinin ekonomik mukadderatı, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, ticaret burjuvazisinin ve onun bağlı bulunduğu mali kapitalizmin elinde idi. Egedeki mahsullerin çeşitlerini tayin etmek, fiyatlarını tespit etmek ve birkaç mali ve ticari teşekkülün kontrolü altında idi. Mesela, Amerikadaki iç muharebeler esnasında Avrupada pamuk kıtlığı baş gösterdiği için İzmir ticaret burjuvazisi çiftçileri pamuk ekimine teşvik etmişlerdi. Amerika muharebelerinden sonra da dünya pamuk fiyatları düştüğü zaman köylünün bağıcılığa önem vermesi ileri sürülmüştü.”¹¹⁴

Şanda’nın Ege bölgesinin ekonomik gelişimi, İzmir ve çevresindeki pamuk üretimi örneğine dair yaklaşımına Reşat Kasaba’nın analizlerinde de rastlanır. Kasaba ise analizlerine Amerikan İç Savaşı faktörünü de ekler. Kasaba’ya göre, Batı Anadolu’da pamuk ondokuzuncu yüzyılın çok öncesinde yetiştiriliyor ve büyük miktarda ihraç ediliyordu. Fakat ondokuzuncu yüzyılın başında Amerika’nın daha ucuz ve kaliteli

¹¹² Şanda, *a.g.m.*, ss. 395-396.

¹¹³ Kasaba, *a.g.e.*, s. 65.

¹¹⁴ Şanda, *a.g.m.*, s. 296.

pamuğu Osmanlı pamuğuna engel olmaya başladı ve özellikle İngiliz pazarlarında onun yerini aldı. Osmanlıların İngiltere'ye ihracatında pamuğun payı % 1'in altına düşmüştü. Anadolu'da pamuk üretimi ve ihracatı, ondokuzuncu yüzyılın ortalarında İngiliz tekstil üreticileri kaynak seçenekleri yaratarak Amerikan pamuğuna bağımlılıklarına denge aramaya başladıklarında gene canlandı. Mançester Pamuk Tedarik Birliği bu amaçla 1857'de kurulmuştu. Yurt dışındaki İngiltere konsoloslarından bölgelerinde pamuk üretiminin geliştirilmesi olanaklarının araştırılması istendi. Alınan yanıtlardan, Batı Anadolu'nun en elverişli bölgelerden biri olduğu anlaşıldı. Pamuk üretiminin teşviki ve kaliteli Amerikan pamuk tohumlarının bölgeye gönderilmesi için düzenlemeler yapıldı. Fakat Anadolu pamuk üretiminde gerçek artış Amerikan İç Savaşı'yla geldi. Amerikan ticaretinin kesintiye uğraması Batı Anadolu'da pamuk üretiminin karlılığını artırdı. 1861-62'de İzmir çevresinde pamuk ekim alanları dört katına çıktı; 1862-1863 arasında iki veya üç kez daha katlandı. Savaş yıllarında yıllık hasat on katından fazla arttı ve 12.000 balyadan 150.000 balyaya çıktı. 1864'te pamuk, tek başına, Osmanlıların İngiltere'ye ihracatında % 50'den fazla yer tutuyordu. Fakat bu geçici bir yükseliş oldu. Batı Anadolu'nun tarım ekonomisi koşulları, yetiştirilen pamuğun düşük kaliteli oluşu ve Osmanlı hükümetinin düzenli desteğinin olmayışı, Amerikan İç Savaşı'nın bitiminden sonra hem üretim hem de ihracatın hızla düşmesine yol açtı. 1870-74 döneminde pamuğun payı % 6,6'lara indi. 1870'lerden sonra, başka ülkelere, özellikle İspanya'ya, küçük fakat düzenli biçimde ihracat devam etti.¹¹⁵

Şanda, özelde İzmir'de, genelde Batı Anadolu'daki ekonomik gelişimin tarihini ele aldığı yazısının son bölümünde, üzüm üretimine değinmekte ve üzüm üretimine gerek Düyun-u Umumiye'nin gerekse gayrimüslimlerin ilgisini vurgulamaktadır.

“Dış piyasa taliplerinden başka, içindeki Reji, Düyunu Umumiye idaresi gibi müesseseler de gelirlerini artırmak için çiftçileri kontrol altına almışlardı. Düyunu umumiye idaresinin “Osmanlı bağcılarına ve şarapçılara nasihatler” adıyla çıkardığı broşür buna iyi bir misal teşkil eder. Üzüm istihsalinin muhtelif safhalarında masraf yapmak (kükürt, göz taşı kullanmak, sulama tertibatı kullanmak) icabettiği için fakir köylünün işi olmaktan çıkmış, zengin çiftçilerin uğraşabileceği bir iş haline gelmişti. O zamana kadar ticaret ve esnaflık alanında kalan hıristiyanların, arazi satın alarak bağcılık işlerine sermaye yatırdıkları görülmüştür. Bu suretle İzmirde, Manisada ve bunun gibi üzüm istihsal eden bölgelerde zengin hıristiyan bağcılardan ibaret müstahsiller meydana gelmişti.”¹¹⁶

Reşat Kasaba da, Şanda'nın değindiği dönem için, endüstriyel tarımın hammaddelerinden biri olan üzüm ve üzüm üretiminin altını çizer. Kasaba'ya göre, üzüm ve kuru üzüm ihracatında artış 19'uncu yüzyılın ortalarında ortaya çıktı. Bunun bir nedeni Avrupa'da tüketim alışkanlıklarında yaşanan değişimdi. Fakat Osmanlı bağcılığının gelişiminin

¹¹⁵ Kasaba, *a.g.e.*, ss. 77-79.

Yine İzmir'de pamuk ve pamuklu ticareti için bkz. Abdullah Martal, *Belgelerle Osmanlı Döneminde İzmir*, Yazıt Yayıncılık, Ankara, 2007, ss. 30-42.

¹¹⁶ Şanda, *a.g.m.*, ss. 396-397.

ardındaki gerçek neden ABD ve Avrupa’da filoksera hastalığının yayılmasıydı. Üzümün bir çok Osmanlı eyaletinde üretilmesine karşın, ihraç edilenler İzmir ve Bursa’da yetiştirilenlerdi. Dünya pazarlarında pamuk fiyatlarının düşmesinden sonra artan sayıda çiftçi tarlalarını bağa çevirdi. 1870’lerde İzmir çevresi bütün Osmanlı bağlarının beşte birine sahipti, üretim 50.000 tona ulaşmıştı, bunun yarısı ihraç ediliyordu. Bu yıllarda kuru üzüm tek başına İngiltere’ye ihracatın % 10’undan fazlasını oluşturuyordu. 1870’lerden sonra da (1890’lardaki filoksera salgınından kaynaklanan gerilemenin dışında) üzüm ve kuru üzüm Batı Anadolu’nun önemli ihraç ürünü olmayı sürdürdü.¹¹⁷

Şanda, “Yarı Koloni Münevverleri”¹¹⁸ başlığını taşıyan¹¹⁹ başka bir makalesinde klasik liberalizmin temsilcilerinden Adam Smith’in Osmanlı entelektüelleri tarafından nasıl algılandığına dair bir tespitte bulunmaktadır.

“Ahmet Mithat efendi ‘Ekonomi Politik’ ismindeki kitabında Adam Smit ekonomisinin Türkiye için muzur olduğunu, iç ve dış ticaretin yabancılar elinde kaldığını, zirai mahsullerden tüccar gibi fayda görmediğimizi, hatta ticaretin bile mevcut olmadığını acı bir lisanla yazmaktadır.”¹²⁰

Tıpkı Hüseyin Avni Şanda’nın işaret ettiği gibi, Zafer Toprak da, Ahmet Midhat Efendi Adam Smith’in görüşlerini eleştirmekte ve getirdiği ilkelerin ancak İngiltere gerçeğiyle bağdaşabileceğini ileri sürmektedir.¹²¹

Yurt ve Dünya yazarlarının ilgilendiği konulardan biri de Osmanlı İmparatorluğu’ndaki yabancıların ticari etkinlikleridir. Bunu ele alırken, hem bu etkinlikler hakkında hem de gelişen politik olaylar neticesinde bu ticari etkinliklerin gidişatı konusunda bizleri bilgilendirmektedirler. Hüseyin Avni Şanda, *Yurt ve Dünya*’da kaleme aldığı makalesinde¹²², *Takvim-i Ticaret*¹²³ gazetesindeki haberlerden yararlanarak birtakım değerlendirmelerde bulunuyor. Şanda şunları söylemektedir:

“Takvimi Ticaret”deki ilanlara bakacak olursak Beyoğlu, Galata, Bahçekapı, hazır elbise ve eşya satan birkaç katlı Avrupa mağazaları ile dolmuştu. Mesela Gatalada Tiring, Beyoğlunda, Bonmarşe, Mayer, Bahçekapıda Orozdibak, mağazaları gibi... Bunlardan başka yerli sermaye ile Avrupa eşyasını satan büyük ölçüde mağazalar da teşekkül etmişti. Mustafa Şamlı, Macit Mehmet Karakaş, Selanik Bonmarşesi, Şişman Yanko da bunlara bir misal teşkil eder.”¹²⁴

Şanda, yine aynı yazıda II. Meşrutiyet sonrasında gelişen boykot hareketine de temas etmektedir. Şanda’nın konuya dair makalesindeki vurgusu şu şekildedir:

¹¹⁷ Kasaba, *a.g.e.*, s. 79.

¹¹⁸ Hüseyin Avni Şanda, “Yarı Koloni Münevverleri”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 17, Mayıs 1942, ss. 136-138.

¹¹⁹ Makalenin başlığında yer alan “yarı koloni münevverleri” ifadesinin, özellikle *Kadro* dergisinde, olumsuz bir anlam yüklenerek “yarı münevverler” şekliyle kullanıldığını görüyoruz. Bu bağlantı için bkz. Tekeli, İlkin, *a.g.e.*, ss. 505-506.

¹²⁰ Şanda, *a.g.m.*, s. 136.

¹²¹ Zafer Toprak, *Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 27-29.

¹²² Hüseyin Avni Şanda, “Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Ticaret Müesseseleri”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 35, Senteşrin 1943, ss. 442-443.

¹²³ Şanda’nın makalesini ele alırken yararlandığı kaynak olan *Takvim-i Ticaret*’in kendisi ve içeriği hakkında daha fazla bilgi almak için bkz. Nesimi Yazıcı, “Tanzimat Döneminde Ekonomi Basını: “Takvim-i Ticaret”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 1, Ankara, 1999, ss. 55-68.

¹²⁴ Şanda, *a.g.m.*, s. 443.

“Meşrutiyet devrinde Milli Ekonomi gayretleri sırasında bu gibi mağazaların (Şanda, *Takvim-i Ticaret*'te ismi geçen ve kendisinin de sözünü ettiği bazı mağazalardan bahsediyor - y.n.) eşyasına karşı zaman zaman boykot yapıldığı görülmüştür. Bosna ve Hersek hadisesi münasebetiyle Avusturya eşyasına karşı yapılan boykot daha ziyade siyasi mahiyette idi. Fakat bunun haricinde İttihat ve Terakki partisi tarafından kulüplerde ve okullarda gizli olarak yapılan tavsiyelerde, bu gibi yabancı mağazalardan alış verişi edilmemesi ileri sürülmekte idi. Bu hareketlerin neticesi olarak İttihat ve Terakki Partisinin teşebbüsile ‘Ordu ve Donanma Pazarı’ daha sonra ‘Malul Gaziler Pazarı’ gibi iki büyük mağaza açılmıştı. Fakat bu mağazalarda yerli eşyadan ziyade Avrupa eşyası satılmakta idi.”¹²⁵

Şanda'nın makalesinde değindiği boykot hareketi Y. Doğan Çetinkaya'nın çalışmasına da konu olmuştur. Çetinkaya çalışmasında, 1908 Osmanlı Boykotu'nun sebebi olarak Bosna ve Hersek eyaletlerinin Avusturya tarafından ilhak edilmesini ve Bulgaristan Prenslığı'ni de bağımsızlığını ilan etmesini görür. Yine aynı çalışmada Çetinkaya, boykot ile “milli iktisat”ın icadı arasındaki ilişkiye dikkat çeker.¹²⁶

Yurt ve Dünya yazarlarının ilgilendiği konulardan bir diğeri de, II. Meşrutiyet sonrasında izlenen iktisat politikalarıdır. Böylece kendi yaklaşımları çerçevesinde, özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin inşa etmek istediği “milli iktisat” siyasetini irdelemeye çalışmaktadırlar. Örneğin *Yurt ve Dünya* yazarlarından Hüseyin Avni Şanda “Bizde İlk Anonim Şirketler”¹²⁷ başlıklı yazısında, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin izlediği milli iktisat politikasını ve bu politikayı hayata geçirmek için attığı adımlardan bazılarını ayrıntılarıyla açıklıyor. Şanda bu konuda şunları söylemektedir:

“İttihat ve Terakki Partisi o zamanın şartlarına göre teşekkül etmiş olan ticaret burjuvazisini temsil eden bir parti olduğunu açık bir surette ortaya koymaktadır. Netekim bu devirde, milli şirketler, milli bankalar kurulmuş, bu suretle Türk ve Müslüman tacirleri arasında büyük tüccar gruplarının meydana gelmesi için teşebbüslere girişilmişti. Bu devirde ‘İttihattan kuvvet doğar’ parolası bu hareketleri karakteristik bir surette ifade eden bir cümledir. Burada kastedilen ‘İttihat’ yalnız siyasi manada bir kuvvet etrafında toplanmayı da ifade edebilir, fakat bunun ekonomik bir gayesi vardı. ‘İttihattan kuvvet’ doğmakla, halkın elindeki küçük sermayeleri bir araya getirmek, bundan büyük şirketler ve bankalar da kurmak isteniliyordu. Netekim bu devirde, çeşit çeşit şirketler kurulmuştu. Şirketlerin hisse senetleri İttihat ve Terakki partisinin hatipleri tarafından verilen bir konferanstan sonra, satılıyordu. Vilayetlerde, kazalarda en küçük kasabalarda bile anonim şirketlere ait hisse senetlerini almak vatanperverlik telakki ediliyordu.”¹²⁸

Şanda gibi Şükrü Hanioglu da II. Meşrutiyet sonrasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin izlediği milli iktisat politikası, iç üretimi artırma çabaları ve bunların korporatizm, korumacılık ve ekonomi üzerindeki devlet kontrolüyle nasıl tahkim edildiği üzerine kafa yormuştur.¹²⁹

Şanda, kurulan ilk anonim şirketlerden bahsederken, bunların arasında bulunan Osmanlı Seyr-i Sefain Şirketi'ni de gündeme getiriyor. Bu noktadaki fikirlerini şu şekilde dile getirmektedir:

“Bununla beraber bu anonim şirketlerden birçoğu (İttihat ve Terakki döneminde kurulanlar kastediliyor - y.n.) teşekkül ederek piyasada iş yapmağa muvaffak olamamıştı. Mesela: İttihat ve seyri

¹²⁵ Şanda, *a.g.m.*, s. 443.

¹²⁶ II. Meşrutiyet sonrası gelişen boykot hareketinin ayrıntılı bir analizi için bkz. Y. Doğan Çetinkaya, *1908 Osmanlı Boykotu: Bir Toplumsal Hareketin Analizi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 97-119, 133-172.

¹²⁷ Hüseyin Avni Şanda, “Bizde İlk Anonim Şirketler”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 36, İlkkanun 1943, ss. 483-485.

¹²⁸ Şanda, *a.g.m.*, ss. 483-484.

¹²⁹ Bunun için bkz. M. Şükrü Hanioglu, *A Brief History of The Late Ottoman Empire*, Princeton University Press, Princeton, 2008, ss. 188-192.

sefain şirketi gibi... Bu şirketin hisse senetlerini reklam eden afişler, köylere kadar İttihat ve Terakki teşkilatı vasıtasıyla dağıtılmış, bu yüzden milyona yakın sermaye toplanmıştı. Fakat Umumi harp çıktığı için, bu şirket Avrupa tezgâhlarından vapur satın alamamış, neticede maksadını temin edememiştir.”¹³⁰

Hem Kemal Arı hem de Eser Tutel’in Osmanlı Seyr-i Sefain şirketinin kuruluşu ve faaliyetlerine ilişkin çalışmalarında, Şanda’nın dikkat çektiği konuların ele alındığı görülmektedir.¹³¹

Sonrasında ise Şanda, Osmanlı borsasında 1895’te yaşanan bir krizi gündeme getirir. O, bu konuyla ilgili fikirlerini şöyle ifade eder:

“Türkiyede de anonim şirket kurarak, küçük burjuva tabakalarını ziyana sokan bir Osmanlı bankası direktörüydü. 1895 senesinde İstanbul borsasında görülen bu panik, Paris ve Londradaki olaylara pek benzemektedir. 1895 senesinde bir Osmanlı bankası direktörü Transilvanyaya seyahat yapıyor. İstanbuldaki arkadaşlarına çektiği telgraflarda zengin altın madenleri bulunduğunu haber veriyor. İstanbulla döndüğü zaman, altın madenlerini işletmek için bir şirket kuruyor, hisse senetleri basılıyor ve satılıyor, Neticede Osmanlı bankası direktörünün altın madeni bulmadığı anlaşılıyor. Herkes senetlerini borsada satmak istiyor. Bu suretle iki milyon liralık hisse senedi bir kağıt parçası haline geliyor.”¹³²

Şanda’nın kendisine konu ettiği Osmanlı Borsası krizi, başka araştırmacılarca da irdelenmiştir. Krizin daha detaylı bir analizi Murat Koraltürk tarafından yapılmıştır. Koraltürk’e göre, Galata Borsası’nda Osmanlı-Rus Savaşı sırasında yaşadıklarından sonra yaşanan bir diğer önemli gelişme 1895’te ortaya çıktı. Osmanlı Bankası direktörü Sir Edgar Vincent, Transval altın madenlerini işletmek için hayali bir şirket kurar ve bu şirketin hisselerini satarak önemli bir para toplar. Birkaç ay sonra şirketin iflasını ister. Büyük ümitlerle şirketin hisselerine paralarını yatırmış ve aralarında dul ve yetimlerin de bulunduğu insanlar borsaya hücum eder. Hükümet borsayı kapatır. Ancak tam bu günlerde İstanbul’da bir Ermeni ayaklanması patlak verir. Sir Edgar Vincent’ı destekleyen borsacılar bu isyanı, borsadaki bütün esham ve tahvilatın değer yitirmesine yol açacak biçime sokarak hükümetin likidasyon şartına bağlı olarak dört ay sürecek olan moratoryum ilan etmesini sağlarlar.

Konsolid fiyatının 17,5 kuruş olduğu bu günlerde elinde büyük miktarlarda konsolid bulunan Osmanlı Bankası yöneticileri ve yakınları Galata Borsası’nda müşterileri adına konsolidin 25 kuruştan tasfiyeye tabi tutulmasını talep ettiler. Ancak parasızlık nedeniyle borsacıların farkları tasfiye olanağı bulamamalarından dolayı, Osmanlı Bankası ileri gelenleri ellerindeki tahvilleri yedi-sekiz kuruş fazlası ile piyasaya sürme şansı buldular. Borsacılar bu olay nedeniyle çok yıprandı. Önemli bir bölümü iflas etti. Sayıları elliye geçen mubayaacılar iki yıl geçmeden ona kadar düştü.¹³³

¹³⁰ Şanda, *a.g.m.*, s. 484.

¹³¹ Bununla ilişkili olarak bkz. Kemal Arı, *Türk Ticaret-i Bahriyesi ve Mübadele Gemileri*, Deniz Ticaret Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir, 2008, s. 58. Daha ayrıntılı bilgi için ise bkz. Eser Tutel, *Seyr-i Sefain: Öncesi ve Sonrası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

¹³² Şanda, *a.g.m.*, ss. 484-485.

¹³³ Bu analiz için bkz. Murat Koraltürk, “Osmanlı Devleti’nde Şirketleşme, İlk Anonim Şirket ve Borsanın Kuruluşu”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt: 3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 446-447.

Şanda'nın II. Meşrutiyet dönemine ilişkin bir başka yazısının başlığı ise “Meşrutiyette Milli Ekonomi Cereyanları”dır.¹³⁴ Şanda bu makalesinde II. Meşrutiyet sonrasında İttihat ve Terakki'nin ekonomiye, özel olarak da köylülerin durumuna ilişkin program düzeyindeki çabalarını ortaya koymaya çalışmaktadır. Şanda, makalesinde şöyle diyor:

“Her burjuva inkılabında görüldüğü gibi, iktidar mevkiine gelen İttihat ve Terakki partisine köylüyü, derebeylerin ve bunun bir artığı mahiyetinde olan yarı derebeyi köy ayan ve eşrafi ve toprak ağaları gibi unsurların elinden kurtarmayı arzu ediyordu. Vakti yeni inkişaf eden iktisadi şartlara göre, yukarıda saydığımız unsurlar ve onların ekonomisi tasfiyeye uğramakta idi.”¹³⁵

Böylece Şanda, yine II. Meşrutiyet sonrası ekonomi politikalarına ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu konudaki faaliyetlerine eğilmektedir. Bu konuyu başka bir yönüyle ele alan ise Aykut Kansu olur. Aykut Kansu konuya özellikle tarım konusunda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin çabaları perspektifinden yaklaşır. Ona göre, ülkenin ekonomik açıdan gelişme ve ilerlemesini sağlayarak genel refah düzeyini arttıracak her türlü kolaylık sağlanacak ve özellikle, tarımsal alanda her türlü gelişmenin sağlanması için çaba gösterilecekti. Tarım konusunda yapılan iki somut öneri şuydu: (1) Toprak sahiplerinin yürürlükte bulunan yasalarca korunan haklarının çiğnenmemesi ve sahibi oldukları topraklardaki tasarruf haklarının korunması şartıyla, köylülerin toprak sahibi olmalarını kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılması ve bu iş için düşük faizli kredi verilmesinin yollarının aranması - yani, ‘tarım reformu’; (2) Kapitalist ilişkilerin ekonomik yaşama egemen olması istenen bir düzende hiç yeri olmayan aşarın kaldırılmasına yönelik kadastro çalışmalarının derhal başlatılarak, uygulamaya geçilebilecek yörelerde, vergi mükelleflerinin bireysel olarak sorumlu olacakları, yeni tip bir tarımsal vergi toplama düzeninin hemen kurulması.”¹³⁶

Şanda'nın kafa yorduğu başka bir konu ise, Birinci Dünya Savaşı'ndaki ticari gelişmelerdir. Şanda, bu ticari gelişmelerin merkezine İttihat ve Terakki Cemiyeti ve onun ticari faaliyetlerini oturtur.

“İttihat ve Terakki partisi de Türk tacirlerinin piyasaya hâkim olması için büyük gayretler sarfetmiş, Anonim Şirketlerin kurulması için kasaba ve şehirdeki Türk tüccarlarını teşvik etmiştir. Hatta partinin gayreti ile İstanbul'da daha geniş ölçüde Milli İktisat Bankası, Milli Kantariye Şirketi, Ekmekçiler Şirketi gibi milli ticaretin temelini kuran müesseseler kurulmuştur. Nitekim Adapazar'ında kurulan ‘Adapazar’ı İslam Bankası’ da bu teşvik ve gayretlerin bir eseridir.”¹³⁷

Görüldüğü gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir Türk orta sınıfı yaratma, bunun için “milli” bankacılık¹³⁸ ekseninde faaliyet yürütme ve böylece ekonominin gayrimüslimlere

¹³⁴ Hüseyin Avni Şanda, “Meşrutiyette Milli Ekonomi Cereyanları”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 15-16, Mart-Nisan 1942, ss. 76-79.

¹³⁵ Şanda, *a.g.m.*, s. 76.

¹³⁶ Bu analiz için bkz. Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, Çev. Ayda Erbal, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 229.

“Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 (1324) Senesinde Kabul Edilen Siyasal Programı” için ise bkz. Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt I, İkinci Meşrutiyet Dönemi, 1908-1918*, (Genişletilmiş 2. Baskı), Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, ss. 65-67.

¹³⁷ Hüseyin Avni Şanda, “Geçen Harpte Ticari Gelişmeler”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 30, Haziran 1943, s. 201.

¹³⁸ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin izlediği “milli” bankacılık siyasetini anlamak için bkz. Zafer Toprak, *İttihat-Terakki ve Devletçilik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 72-87. Bu konuya değinen bir başka çalışma

bağımlılığını azaltma siyaseti¹³⁹ *Yurt ve Dünya* sayfalarındaki analizlerde kendisine yer bulmuştur.

Açıkça anlaşılmaktadır ki Hüseyin Avni Şanda, öncesi ve sonrasıyla II. Meşrutiyet dönemi ekonomi politikalarına dair epey mesai harcamış bir *Yurt ve Dünya* yazarıdır.¹⁴⁰

Bir başka *Yurt ve Dünya* yazarı A. Münir Belen ise “Osmanlı Ekonomik Tarihi”¹⁴¹ başlığını taşıyan yazısında, Afet İnan’ın¹⁴² aslında Cenevre Üniversitesi’nde hazırladığı tez olan ve sonrasında Türk Tarih Kurumu tarafından basılan kitabının kritiğini yapmaktadır. Yaptığı bu kritikte Belen, İnan’ın kitabının Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünün nedenlerini açıklamaktan çok uzak olduğunu söyler. Öyle görünüyor ki, 1940’ların başlarında, en azından *Yurt ve Dünya* özelinde, 1930’ların hâkim tarihyazım paradigması olan Türk Tarih Tezi’ne/onun savunucularına dair dolaylı da olsa eleştiriler yapılabilmektedir.¹⁴³ Belen yazısında şu ifadelere yer verir:

“Eser, bize imparatorluğun iktisadi intihat sebeplerini, garp ticaret kapitalizminin ve emperyalizminin tesiri altındaki seyrini içtimai manada bir tarih tetkikinden beklenen ve feodal istihsal şartlarından kapitalist ekonomiye geçiş sebeplerini izah etmekten çok uzaktır.”¹⁴⁴

Yurt ve Dünya yazarları yalnızca Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet dönemine dair yazılar kaleme almakla kalmazlar. Bunun yanında Cumhuriyet sonrası yaşantıya ve ekonomi politikalarına ilişkin de söyleyecek sözleri bulunmaktadır.

Bu yazılardan bazıları Cumhuriyet sonrasındaki ekonomik gelişme ve bu gelişmenin kimi eksiklerine işaret ederek, bu eksiklikleri telafi etmek için bir itki oluşturma hasebiyle yazılmışlardır. Bunlardan biri, yazarı belli olmayan “Motör Fabrikası”¹⁴⁵ başlıklı yazıdır.

için bkz. Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, Çev. Fatmagül Berktaş, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 49-57.

¹³⁹ Bu siyasetin analizinin, sonrasında başka çalışmalarda da yapıldığını görüyoruz. Bunun için bkz. Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Çev. Nüzhet Salihoglu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 130; Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki: 1908-1914*, (6. Baskı), Çev. Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004, s. 191; Toprak, *İttihat-Terakki ve Devletçilik*, ss. 64-78.

¹⁴⁰ Hüseyin Avni Şanda’nın, daha *Yurt ve Dünya* yayımlanmazdan evvel bu konuda çıkmış dört kitabı bulunuyordu: Hüseyin Avni (Şanda), *Bir Yarım Müstemlike Oluş Tarihi*, Sinan Matbaası Neşriyat Evi, İstanbul, 1932, Hüseyin Avni (Şanda), *1908’de Ecnebi Sermayesine Karşı İlk Kalkınmalar*, Akşam Matbaası, İstanbul, 1935, Hüseyin Avni (Şanda), Halit Güleriyüz, *Türkiye’de Sanayi İnkişafı*, İstanbul Sanayi Birliği Yayınları, İstanbul, 1937 ve Hüseyin Avni Şanda, *Reaya ve Köylü*, Tan Matbaası, İstanbul, 1941. Sonrasında Şanda’nın konuyla ilintili şu kitapları da yayımlandı: Hüseyin Avni Şanda, *Türkiye’de 54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri*, Evren Yayınları, İstanbul, 1962 (Bu kitap, 1935’de yayımlanan kitabın yeni adıyla ve sadeleştirilerek basımıdır); Hüseyin Avni Şanda, *Yarı Müstemlike Oluş Tarihi, 1908 İşçi Hareketleri*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1977.

¹⁴¹ A.Münir Belen, “Osmanlı Ekonomik Tarihi”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 21, Sontesrin 1942, ss. 354-355.

¹⁴² Afet İnan’ın tarihçiliği ve buna dönük eleştiriler için bkz. Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih: Türkiye’de “Resmi Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, (3. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 142-157; Ahmet Yıldız, “Ne Mutlu Türküm Diyebilene”: *Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 212-216; Özgür Sevgi Göral, “Afet İnan”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt: 2, Kemalizm*, Ahmet İnel (ed.), İstanbul, 2001, ss. 220-227.

¹⁴³ Türk Tarih Tezi’ne dönük en temel eleştiriler için bkz. İsmail Beşikçi, *Türk Tarih Tezi ve Kürt Sorunu*, (2. Baskı), Denge Komal Yayınları, Stockholm, 1986, ss. 9-143; Ersanlı, *a.g.e.*, ss. 221-246; Ahmet Yıldız, “Kemalist Milliyetçilik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt: 2, Kemalizm*, Ahmet İnel (ed.), İstanbul, 2001, ss. 228-229; Suavi Aydın, “Cumhuriyet’in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt: 2, Kemalizm*, Ahmet İnel (ed.), İstanbul, 2001, ss. 353-366;

¹⁴⁴ Belen, *a.g.m.*, s. 354.

¹⁴⁵ *Yurt ve Dünya*, “Motör Fabrikası”, Sayı 2, Şubat 1941, ss. 1-2.

“Memleketimizde motör yapılması, bizi ecnebi piyasalara bağılıktan kurtaracağı kadar, mütehasıs işçi yaratmak, birçok vatandaşa yeni bir iş sahası açmak, istihsal vasıtalarının tesirini artırmak suretile sosyal ve ekonomik hayatımıza faydalı olacaktır. Bununla beraber hayatın her sahasında kullanılan aletlerin ve vasıtaların, imalinde kullanılacak olan makinelerin de memleketimizde yapılması büyük endüstrinin doğması için en lüzumlu şarttır.”¹⁴⁶

Bu yazıda hem bir “büyük endüstri” hedefinin altı çizilmektedir hem de milli ekonomi bağlamından hareket edilerek teknolojik gelişmelerin sosyal hayatın gelişimiyle ilişkisi kurulmaktadır. Bu analizler yapılırken şunu da unutmamak gereklidir: Hâlihazırda 1938’e gelindiğinde bile “fabrika” denebilecek çok az sayıda işyeri vardı. Sanayi kuruluşlarının yüzde 90’ı fabrika bile denilemeyecek birtakım derme çatma tesislerdi. Hatta 1939 yılında imalat sanayi ve madencilik dallarında faaliyette bulunan devlet kuruluşlarının sayısı 20’yi geçmiyordu.¹⁴⁷ Diğer taraftan teknolojik gelişme bağlamında “motör sanayii” meselesinin dönemin basınında da yer ettiğini görmek mümkündür.¹⁴⁸

Yurt ve Dünya sayfalarında kendisine yer bulan bir başka ekonomi konusu ise, Türkiye’nin elektrik ihtiyacıdır. Yazı, elektrikleşme ve Batı medeniyeti arasında paralelliğin vurgulanması üzerine kaleme alınmıştır.

“Bu bakımdan yurdumuzun elektrikleştirilmesi yolunda atılan adımlar, bizi başka herhangi bir vasıttadan daha ziyade ve daha çabuk Garp medeniyeti hedefine kavuşturacak olan dev adımlarıdır. Elektriğin maddi hayatı kolaylaştırması, zaman ve enerji üzerinde meydana getirdiği büyük ekonomi insanların sosyal hayatları bakımından da mühim neticeler meydana getirir. Bunun için elektrikleştirmek davası, en geniş ve en ileri manasıyle medenileşmek davasıdır; diyebiliriz.”¹⁴⁹

Bir taraftan da şu nokta göz ardı edilmemelidir: Elektrik ve daha genel bir başlıkla enerji kaynakları meselesi, bu değerlendirmenin yapıldığı 1941’den daha önce Türkiye’nin gündemindeydi. Örneğin, önce İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İdareleri’nin İstanbul Belediyeleri’ne devrinin ardından, Temmuz 1939’da Bursa ve Mersin’de Elektrik Şirketleri, Ankara’daki Elektrik ve Havagazı Şirketi ile Adana’daki Elektrik Şirketleri devletleştirilmiştir.¹⁵⁰

Sulama sorunu da *Yurt ve Dünya* yazarlarınca önemsenmekteydi. “Yurdumuzda Sulama İşleri”¹⁵¹ makalesi bu konuya dikkat çekmek için Niyazi Berkes’in kardeşi olan Enver Berkes tarafından yazılmıştır. Berkes yazısında şunları söylemektedir:

“Zirai kalkınma yolundaki çalışmalara güzel bir örnek olan büyük bir program üzerinde beş seneden beri çalışılmaktadır. İyi neticeleri şimdiden alınmağa başlanan bu büyük iş büyük sulama programıdır. Tabiatın toprağa verebildiği derecedeki yetiştirme ve besleme kudretini, uzun tetkik ve rasatlar neticesine, ve riyazi hesaplara dayanan ve rasyonel bir şekilde planlandırılan bir program ile yeni bir düzene koymak, bugüne kadar onun köylü ve ekin için zararlı olan durumunu büsbütün tersine

¹⁴⁶ *Yurt ve Dünya, a.g.m., s. 2.*

¹⁴⁷ Şevket Pamuk, *Seçme Eserleri II: Osmanlı’dan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 175.

¹⁴⁸ “Motör Sanayii”, *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1941.

¹⁴⁹ *Yurt ve Dünya*, “Elektrikleştirme”, Sayı 3, Mart 1941, s. 4.

¹⁵⁰ Yıldırım Koç, “Atatürk’ün Millileştirmeleri ve Devletleştirmeleri ve Günümüz Özelleştirmeleri”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 229, Ankara, 2009, ss. 300-301.

¹⁵¹ Enver Berkes, “Yurdumuzda Sulama İşleri”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 18, Eylül 1942, ss. 183-188.

çevirerek, yurdumuzda zirai inkılap yaratacak bir derecede köylünün emrine vermek gayesi güdülmektedir.”¹⁵²

Berkes’in sözünü ettiği dönemde sürdürülen sulama programı ile hem yerleşim yerlerinin önü alınmayan su kaynakları nedeniyle tahribinin önüne geçilmeye çalışılmakta hem de kontrollü sulama sayesinde tarım alanlarındaki verimin artırılmasının sağlanması hedeflenmektedir.¹⁵³

Bir başka dikkat çekilen konu, şehirleşme ve sanayileşme arasında doğrudan bağlantı kurulması ve buna dair kaleme alınan yazılardır. Nejdet Erzen’in “Endüstri ve Şehirleşme Hareketimiz”¹⁵⁴ başlıklı yazısı, bu konunun altını çizmektedir.

Erzen, Türkiye’deki endüstrileşmeyi ve şehirleşmeyi konuya ilişkin iktisat kuramlarından ve yurtdışındaki örneklerden de hareketle ele aldığı bu makalesinde, demiryolu ve karayolu yapımını yalnızca halkın ulaşımını kolaylaştıran bir vasıta olarak değerlendirmemektedir. Erzen bu yolların inşasını, Türkiye’de halen ulusal ekonomik faaliyetlerin dışında duran bölgelerin, bu ekonomik faaliyetlere katılması için bir imkân olarak görmektedir. Böylelikle kültürel dayanışmanın da gerçekleşeceğine dair bir tespiti, Erzen’in makalesinde bulmak mümkündür.

“Serilen demir ağları ve açılan yollar memleketimizin daha bir çok köşelerini bugün milli iş bölümünün sınırları içine almaktadır. Münferit köylerden - şehirleşmeğe, milli bir iş bölümüne ve aynı zamanda bu yol ile kültürel bir tesanüde doğru da hız almış oluyoruz.”¹⁵⁵

Bilsay Kuruç da, özellikle demiryollarının önemi hakkında durur. Ona göre, sermaye birikimi Kemalist özgün modelde iki ayak üzerine oturur: Birincisi, demiryollarıdır (“Anayurdun dörtbaştan demir ağlarla örülmesi”). 1924 ile 1937/1938 arasında yılda ortalama 200 km’lik demiryolu inşaatı ile sürdürülen bir yatırım programı ve bunun yanı sıra yürütülen “hat millileştirmeleri” kırsal kesimi açmak ve tarımı canlı tutmak, inşaata sürekli bir ekonomik etki kazandırmak, ulus devletinin siyasal sınırlarına erişmesini ve sahip olmasını sağlamak ve etkili bir kontrol şebekesi oluşturmak gibi birkaç hedefi birden gerçekleştirmiştir.¹⁵⁶

Erzen, gelişen ulaşım sayesinde emek arzının artacağını ve dolayısıyla gerekli işler için daha fazla sayıdaki işgücü arasından uygun olanların seçilebileceğini söyler. Diğer taraftan makalesinde, ulusal nitelikteki işbölümü sayesinde kaynaşmanın artacağına/toplum içindeki dayanışmanın gelişeceğine dair yaptığı vurgular da dikkat çekicidir.

¹⁵² Berkes, *a.g.m.*, s. 183.

¹⁵³ Dönemin başında sulama meselesine verilen önem için bkz. “Büyük Sulama Projesi Hazırlanarak Vekiller Heyetine Verildi”, *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1941; “Yurdda Büyük Su İşleri”, *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1941; “Menemen Ovası’nda Sulama Tesisatı Dün Merasimle Açıldı”, *Cumhuriyet*, 27 Temmuz 1941; “Büyük Sulama İşine Başlanıyor”, *Cumhuriyet*, 20 Ağustos, 1941; “Su Programı Muvaffakiyetle Tatbik Ediliyor”, *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1942.

¹⁵⁴ Nejdet Erzen, “Endüstri ve Şehirleşme Hareketimiz”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 5, Mayıs 1941, ss. 6-15.

¹⁵⁵ Erzen, *a.g.m.*, s. 12.

¹⁵⁶ Bu değerlendirme için bkz. Bilsay Kuruç, “Kemalist Ekonomiden Kesitler”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt: 2, Kemalizm*, Ahmet İnsel (ed.), İstanbul, 2001, s. 299.

“Bundan sonra, memleketin muhtelif işleri için lüzumlu elemanlar daha geniş bir adet içinden seçilebilecektir. Halk milli mahiyette bir iş bölümü sayesinde daha fazla birbirine kaynaşmaktadır.”¹⁵⁷

Erzen, makalesine şu şekilde devam etmektedir:

“Bu böyle olmakla beraber, bu tekâmülün (endüstrileşme ve şehirleşmedeki gelişmeler kastediliyor - y.n.) demir kanununa karşı içtimai kolektif iradenin de pasif kalmaması lazımdır. Şehirleşmeyi kendi seyrine bırakıp, 19 uncu asrın işçi kışları, güneş görmez gayri sıhhi binalarıyla dolu cansız şehirlerin meydana gelmesi şayanı değildir. Devletin bu tekâmül kanununa, planlı bir şehircilik siyaseti ile müdahale etmesi ve şehirleri insan yığını merkezleri değil sıhhi, sosyal ve kültürel şartları tanzim edilmiş birer muhit haline getirmesi icap eder.”¹⁵⁸

Erzen burada ise, şehirleşmenin olumsuz yönlerine dikkat çekmekte ve bu olumsuzluğa engel olabilecek adres olarak devlet mekanizmasını göstermektedir. Yazara göre devlet, varolan gelişmeye planlı bir şehircilik siyasetiyle yaklaşmalı ve şehirleri sağlıklı kılmalı, sosyal ve kültürel yaşantı açısından düzenlemelidir.

Yurt ve Dünya'da ele alınan bir başka konu, tarım, tarımsal üretim ve bununla ilgili konulardır. Örneğin Muvaffak Şeref “Kültür Münakaşaları Karşısında”¹⁵⁹ başlığını taşıyan yazısında bu konuya temas eder. Şeref'in dikkat çektiği tarım üretiminin geriliği meselesine, aynı dönemdeki yayın organlarında da¹⁶⁰ değinilmektedir. Şeref, yazısında şunları söyler:

“Ziraat istihsalimiz, geniş ölçüde, hala kara sapana, dinlendirme usulüne, yağmur duasına dayanıyor. Çoğunluğumuz, yününü, pamuğunu kirman veya iptidai el çıkırığı ile eğirip, iptidai el tezgâhında dokuduğu çuha ve bezle sırtını örtmeğe çalışmakta. Ve, yılın yarısını iptidai ziraatine hasreden, umudu, kaygusu, yarı, aklı köyde, ihtisas kazanmamış işçimiz; aldığından fazla enerji harcamasına, alın teri, göz nuru dökmesine rağmen, en verimli makinelerde, ileri sosyal-teknik işçisinden en aşağı beş defa az verim sağlayabiliyor.”¹⁶¹

Hüseyin Avni Şanda da, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, savaşın getirdiği ekonomik zorlukları ele alan yazılar yazmıştır. “Tahta Çıkırıklar”¹⁶² isimli makale, üretimi artırma hamlesinin bir sonucunu gündeme getirir.

“Bütün bu hadiselerin tesirile, iç pazarın ihtiyacını temin etmek maksadiyle tahta çıkırıklar kendilerine müsait bir saha bulmuşlardır. 1935 senesinde İktisat Vekili, el tezgahlarının yerine büyük fabrikaların gelebileceğini bir zaruret olarak ifade ederken, 1940 senesinde İktisat Vekaleti, köylere binlerce el tezgahları dağıtmıştı; bu da bir zaruretin ifadesiydi, çünkü istihsalatı artırmak, yurdun ihtiyacını temin etmek için, tahta çıkırıkların da çalışması lazımdı.”¹⁶³

İkinci Dünya Savaşı yıllarında dış ticaret, savaş koşulları nedeniyle durma noktasına gelince talebi karşılamak için yurt içindeki üretimin artırılması gündeme geldi. Çoğu alanda fabrika tarzı üretim başlangıç düzeyinde olduğu için, geleneksel üretim mekanizmalarının teşviki bir çözüm olarak ortaya kondu. Nitekim 1940'ta İktisat Vekaleti'nin el tezgahları dağıtarak¹⁶⁴ üretimi artırmaya dönük müdahalesi de bu çerçevede değerlendirilebilir.

¹⁵⁷ Erzen, *a.g.m.*, s. 12.

¹⁵⁸ Erzen, *a.g.m.*, ss. 14-15.

¹⁵⁹ Muvaffak Şeref, “Kültür Münakaşaları Karşısında”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 31, Temmuz 1943, ss. 231-235.

¹⁶⁰ “Ziraat İnkılabına Doğru”, *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1942; “İki Asırlık Tarihimizde Fiat”, *Cumhuriyet*, 20 Ekim 1942; “Fiat Politikası ve Köylü”, *Cumhuriyet*, 2 Aralık 1942.

¹⁶¹ Muvaffak Şeref, *a.g.m.*, s. 232.

¹⁶² Hüseyin Avni Şanda, “Tahta Çıkırıklar”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 21, Senteşrin 1942, ss. 324-326.

¹⁶³ Şanda, *a.g.m.*, s. 324.

¹⁶⁴ “Köylüye El Tezgâhları Dağıtılıyor”, *Cumhuriyet*, 7 Ocak 1941; “Köylüye Tevzi Edilen El Tezgâhları”, *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1941; “Antalyaya Gönderilen El Tezgâhları Çalışmaya Başladı”, *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1941.

İşçiler, işçilerin çalışma koşulları ve üretimde karşılaşılan sorunlar da *Yurt ve Dünya* sayfalarında kendisine yer bulan konular arasındadır. *Yurt ve Dünya*'da yayımlanan, yazarı belli olmayan “İşçi Değişmeleri”¹⁶⁵ başlıklı yazı bu soruna işaret etmektedir.

“*Ülkü*’nün 16 Şubat tarihli onuncu sayısında Saffettin Pınar ‘Fabrikalarda İşçi Değişmeleri’ adlı yazısında sanayimizin rasyonelleşmesini geciktiren amillerden birini yani ‘işçilerin çalıştıkları fabrikalardan sık sık çıkmaları ve bu çıkanlar yerine yenilerinin alınmak zorunda kalınması’ hadisesini inceliyor. (...) Acaba işçilerin sık sık çalıştıkları yeri bırakmalarının sebebi nedir? ‘İşçi girdiği fabrikada neden devamlı olarak kalmıyor?’ Muharrir bu suali sorarak müşahedelerinin kendisine gösterdiği başlıca sebepleri tesbit ediyor. Bu sebepler fabrikaların bulunduğu yere göre değişmekle beraber, ana istikamet hepsinde birdir. Muharrire göre, hepsinde de başlıca sebep ücret meseleleridir.”¹⁶⁶

İşçilerin Milli Korunma Kanunu’nun (MKK) ilgili maddelerine ve bu maddelerde işçilerin çalışmama ve iş değiştirme hakları sınırlandırılmasına, iş bırakmaları yasaklanmasına¹⁶⁷ rağmen *Yurt ve Dünya*'da sözü edilene benzer sorunlar yaşanması, bu dönemde işçi sınıfının yaşadığı sorunları göstermesi açısından anlamlıdır.

Üretime dair sorunlara değinen başka *Yurt ve Dünya* yazarları da oldu. Bunlardan biri de Adnan Cemgil’dir. Cemgil, “İş ve İnsan”¹⁶⁸ başlığını taşıyan makalesinde üretim alanındaki bir eksiğe işaret ederek, “mütehassis işçi”¹⁶⁹ yetiştirilmesine vurgu yapmaktadır.

“Bugün memleketimizde gerek teknik öğretim yolundaki hızlanma, gerek fabrikalarımızın bazılarındaki çırak okulları mütehassis işçi yetiştirmek amacını gütmektedirler. Bir gün bunun tamamlandığını, yani bütün mütehassis işçi boşluğunun doldurulduğunu kabul etsek bile karşımızda çözülmesi gereken bir düğüm daha kalıyor. (...) Bugün istihsalin düzenlenmesini, çalışan insandan yıpratmadan, hayati ve psikolojik gücünü tüketmeden en iyi verimi alabilmenin yolunu öğretecek olan fizyoloji ve psikoloji bilgilerinin ve teknisyenlerin el ele vererek yapacakları, temelli çalışmalardır.”¹⁷⁰

Cemgil’in bizce asıl önemli katkısı, ergonomi de dâhil olmak üzere, üretim alanındaki insan unsurunu öne çıkartan, işçilerin yaşadıkları olumsuzluklar üzerine kafa yoran ve hatta çözüm önerileri geliştiren (Cemgil, işçilerin üretimde karşılaştıkları sorunları ele almak için bir “İş Enstitüsü” kurulmasını öneriyordu) bir yaklaşımı yazısında zikretmesidir.

Dönemin başka bir sorunu da, II. Dünya Savaşı koşullarından kaynaklanan daimi işçi temini meselesidir. Yazarı belli olmayan “Köyden Fabrikaya”¹⁷¹ başlıklı yazı bu konuyu ele almaktadır. Nitekim II. Dünya Savaşı yıllarında, özellikle Zonguldak kömür havzası üzerinden sürdürülen “daimi işçi olmayışı/temini” meselesi dönemin basınında da yer almaktadır.¹⁷²

¹⁶⁵ *Yurt ve Dünya*, “İşçi Değişmeleri”, Sayı 14, Şubat 1942, ss. 31-32.

¹⁶⁶ *Yurt ve Dünya*, a.g.m., s. 31.

¹⁶⁷ “10. Maddeyle ‘Hükümetçe tayin edilecek işyerlerinde ve lüzum görülecek sanayi ve maadin müesseselerinde çalışan işçilerin, teknisyenlerin, mühendislerin, ihtisas sahiplerinin ve sair hizmetlilerin çalıştıkları işyerlerini veya müesseseyi kabule şayan bir mazeret olmaksızın terk edemeyecekler.”, Murat Metinsoy, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye Savaş ve Gündelik Yaşam*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 198.

¹⁶⁸ Adnan Cemgil, “İş ve İnsan”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 22-23, İlkanun 1942, ss. 366-368.

¹⁶⁹ “Mütehassis işçi” yetiştirme, yalnızca Adnan Cemgil’in işaret ettiği bir problem değildi. İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan ve basında da kendine yer bulan bir sorundu. Bunun için bkz. “Sanayimizin İşçi İhtiyacı”, *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1941.

¹⁷⁰ Cemgil, a.g.m., ss. 366-388.

¹⁷¹ *Yurt ve Dünya*, “Köyden Fabrikaya”, Sayı 17, Mayıs 1942, s. 164.

¹⁷² “Kömür Havzası”, *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1940.

“Daimi işçi olmayışı, randımanın keyfiyet ve kemiyet bakımından düşüklüğüne yol açıyor. Muharrir (*İktisadi Yürüyüş*'te yazan Hüseyin Avni Şanda kastediliyor - y.n.) makalesinde Zonguldak kömür havzası üzerinde dur(uyor).”¹⁷³

Yurt ve Dünya'nın ele aldığı konulardan biri de, köylüye toprak dağıtım tartışmalarıdır. Bu konuda kalem oynatan *Yurt ve Dünya* yazarı Niyazi Ağırnaslı ve makalesinin başlığı da “Toprak Dağıtımı”dır.¹⁷⁴ Aslında Niyazi Ağırnaslı'nın değindiği “topraksız köylüye toprak dağıtılması meselesi” daha önce de tartışılan bir konudur.

“Son zamanlarda bu konu etrafından bazı yazılar yazılmış, topraksız çiftçiye toprak dağıtılması işi bu gün ortaya konmuş ve istihsal davamızla en yakın ilgisi olan bir mesele gibi mutalea edilmek istenmiştir. Bu düşüncelerde olmadığımızı söylemeyi ve sebeplerini izahı lüzumlu bulduk.”¹⁷⁵

Örneğin Ağırnaslı'yla aynı dönemde Yunus Nadi kendi gazetesi olan Cumhuriyet'e yazdığı bir başyazıda şunları söylemektedir:

“Mümkünse bütün köylüleri kafi toprak sahibi kılmak ve onlara üzerinde çalışacakları bu topraklarda refahlı bir hayat temin etmek, netice itibarile cemiyetimize ve devletimize azami kudret izafe edecek olan ideal bir iştir. Ancak topraksız köylüye yalnız toprak vermek bizi o ideale götüremez. Herhangi bir toprak parçası üzerinde çalışmak için asgari bir sermayeye ihtiyac vardır. Nitekim şuraya buraya yerleştirdiğimiz göçmenlerde aynı ihtiyaçla karşılaşılıyor. Göçmeni yeni yurdunda müstahsil hale koymak için evini yapıyoruz, öküzünü, ineğini tedarik ediyoruz ve tohumunu veriyoruz. (...) Buna göre topraksız köylüye ve göçmene rasgele toprak vermekle maksadımızın tamamen hasıl olmadığı ve olmıyacağı anlaşılıyor. Topraklı veya kendisine yeniden toprak verilecek topraksız köylüye ve göçmene üzerinde çalışacakları toprakların pürüzsüz tasarrufunu temin etmek devletin baş işlerinden biri olduğu bu vesile ile bir daha ve bu defa daha iyi görülmektedir.”¹⁷⁶

Görüldüğü üzere, toprak dağıtım meselesi¹⁷⁷ konusunda Ağırnaslı'nın ve Nadi'nin yaklaşımı paralellikler taşımaktadır.

Hüseyin Avni Şanda, bir yazısında ise hazır giyim firması olan “Kişili”nin kuruluşundan bahsetmektedir. Ancak, onun anlattıklarıyla markanın bugünkü temsilcisi Abdullah Kişili'nin anlattıkları arasında farklılıklar bulunmaktadır.

“Son günlerde Ankaralı bir tüccar, Beyoğlunda maruf bir ayakkabı mağazası satın almıştır. Kişili bir tüccar da Beyoğlunda maruf bir tuhafiyeye mağazası satın alarak bu mağazaya ‘Kişili’ ismini koymuştur.”¹⁷⁸

¹⁷³ *Yurt ve Dünya, a.g.m.*, s. 164.

¹⁷⁴ Niyazi Ağırnaslı, “Toprak Dağıtımı”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 33, Eylül 1943, s. 344-346. Derginin kapağında yazarın soyadı doğru yazıldığı halde, içeride yanlış yazılmış. “Ağıranslı” değil “Ağırnaslı” olacak.

¹⁷⁵ Ağırnaslı, *a.g.m.*, s. 344.

¹⁷⁶ Yunus Nadi, “Toprak Siyaseti”, *Cumhuriyet*, 20 Ekim 1941.

¹⁷⁷ Aslında bu tartışmanın üst başlığı 1945 yılında çıkmış olan “Çiftçiye Topraklandırma Kanunu” (ÇTK) ile ilgilidir. Bunun için bkz. Erdal İnce, *Türk Siyasi Yaşamında Çiftçiye Topraklandırma Kanunu*, Libra Yayınevi, İstanbul, 2009, ss. 39-112; Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta, Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 117-150; M. Asım Karaömerlioğlu, “Bir Tepeden Reform Denemesi: ‘Çiftçiye Topraklandırma Kanunu’nun Hikayesi”, *Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi*, Sayı: 107, İstanbul, Mart 1998, ss. 31-47; Ecehan Balta, “1945 Çiftçiye Topraklandırma Kanunu: Reform mu Karşı Reform mu”, *Praksis*, Sayı: 5, Ankara, 2002, ss. 277-298.

Konunun tarihyazımına dair bağlantısı için ise bkz. Ömer Lütfi Barkan, *Türkiye’de Toprak Meselesi* içinde, “Çiftçiye Topraklandırma Kanunu” ve Türkiye’de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri”, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1980, ss. 449-544. Barkan’ın toprak meseleleriyle ilgili çalışmalarına dikkat çeken ve kendi dönemine dair tartışmalarla bağlantısını kuran bir analiz için bkz. Oktay Özel, “Ömer Lütfi Barkan”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt: 9, Dönemler ve Zihniyetler*, Ömer Laçiner (ed.), İstanbul, 2009, s. 229.

¹⁷⁸ Hüseyin Avni Şanda, “İstanbulun Nüfusu Neden Artıyor?”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 31, Temmuz 1943, s. 238.

Örneğin Abdullah Kığılı, Şanda'nın sözünü ettiği Beyoğlu'ndaki satın almadan, markanın tarihçesini anlattığı videoda¹⁷⁹ bahsetmemektedir.¹⁸⁰

Yine *Yurt ve Dünya*'da II. Dünya Savaşı koşullarındaki toplumsal yaşantıya ve bu yaşantıda halkın yaşadığı zorluklara dair birkaç yazı kaleme alınmıştır. Bu yazılar isimsiz yayımlanmış ve doğrudan editöryal sürecin sonucunda ortaya çıkmışlardır. Bu yazılardan ilki "Hayat Pahalılığı"na¹⁸¹ ilişkindir ve aslında bu tarihlerdeki başka yayınlar da sıkça hayat pahalılığını sayfalarına taşımaktaydılar.¹⁸²

"Hayat neden pahalılaşıyor? Haftalardan beri İstanbul gazeteleri bu konu ile uğraşiyor. Hepsi de bakkal dükkanlarındaki fiat artışına bakarak hüküm vermektedirler."¹⁸³

İkinci Dünya Savaşı yılları ekmeğin bile karneyle verildiği yıllardır.¹⁸⁴ Hayatın bu zor şartları, insanları karne hırsızlığı¹⁸⁵ ya da dönemin basınının karne yolsuzluğu olarak adlandırdığı uygulamalara sevk ediyordu.¹⁸⁶

Bir diğer yazı, memurların taksitle kömür alabilmelerini irdeler ve "Kok"¹⁸⁷ başlığını taşır.

"Memurlara taksitle kömür veriliyor. Bu haber aybaşılarını sevinçle değil korkuyla bekleyenlerin yüreğine biraz su serpmiştir."¹⁸⁸

Memurların faizsiz, dört taksitle kömür alabilmeleri dönemin basınında da yankı bulmuştur.¹⁸⁹

Bir başka yazı da, kahve ve sabun kıtlığı, sabun kıtlığının akabinde gelişen tifüs salgını üzerinedir ve yazı, "Kahve ve Sabun"¹⁹⁰ başlığını taşımaktadır.

¹⁷⁹ Abdullah Kığılı'nın, markanın tarihini anlattığı video için, bkz. <http://www.kigili.com.tr/Defaulttr.aspx?kigili=abdullahkigili> (Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2012).

¹⁸⁰ Abdullah Kığılı, babasının 1938'de Malatya'da açtığı kumaş mağazasından ve Bodos Usta ismindeki Ermeni ortağından ("ortak" nitelemesi, Abdullah Kığılı'ya aittir - y.n.) bahseder. 1943'te kendi doğumundan söz eder. Ailenin tümüyle Malatya'dan İstanbul'a gelişini 1952/1953'e dayandırır. 1959'da ya da daha önceki bir tarihte (buradaki belirsizlik, Abdullah Kığılı'nın söyleminden kaynaklanmaktadır - y.n.) İstanbul Sultanhamam'da babasının kumaş işine başlamasını dile getirir. Ama bütün bu kurguda, *Yurt ve Dünya*'nın Temmuz 1943'te yayımlanan 31'inci nüshasındaki Hüseyin Avni Şanda'nın yazısına konu ettiği Beyoğlu'ndaki satın almadan bahsedilmemektedir.

¹⁸¹ *Yurt ve Dünya*, "Hayat Pahalılığı", Sayı 29, Mayıs 1943, s. 147.

¹⁸² "Hayat Pahalılığı İle Mücadele İçin", *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1942; "İzmitte Hayat Pahalılığı", *Cumhuriyet*, 5 Ekim 1942; "Çiftçi Ne Yapsın?", *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1943; "Hayat Pahalılığı, Ticaret Vekâleti Vilayetlerden Birer Rapor İstedi", *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1943.

¹⁸³ *Yurt ve Dünya, a.g.m.*, s. 147.

¹⁸⁴ Karne uygulamasıyla ilgili ayrıntı için bkz. Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945), Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 409-411.*

¹⁸⁵ "100 Karne Çalındı", *Cumhuriyet*, 14 Mart 1944.

¹⁸⁶ "Soysuzlaşan Suç: Karne Yolsuzlukları", *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1942; "Karne Hırsızlığı Nasıl Yapılıyor?", *Cumhuriyet*, 26 Ağustos 1942; "Karne Yolsuzluğu", *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1942; "Gene Karne Sahtekârlığı", *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1942; "Bir Sahte Karne İmalathanesi Daha Bulundu", *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1942; "Ankarada Mahkûm Olanlar", *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1942; "Sahte Karne Yapanlar", *Cumhuriyet*, 25 Kasım 1942; "İzmirde Bir Sahtekâr Grubu Daha Yakalandı", *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1943; "Karne Yolsuzluğunun Bütün Kabahati Yalnız İdare Memurlarında Değil!", *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1943; "Karne Yolsuzluğu", *Cumhuriyet*, 28 Kasım 1943, "Karne Yolsuzluğu Yapanlar Tevkif Edildiler", *Cumhuriyet*, 1 Mart 1944; "Karne Yolsuzluğu Davaları", *Cumhuriyet*, 3 Mart 1944; "Yeni Karne Yolsuzlukları", *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1944; "Yeni Karne Yolsuzluğu", *Cumhuriyet*, 27 Haziran 1944.

¹⁸⁷ *Yurt ve Dünya*, "Kok", Sayı 19, İlkteşrin 1942, s. 219.

¹⁸⁸ *Yurt ve Dünya, a.g.m.*, s. 219.

¹⁸⁹ "Memurlara Taksitle Kömür", *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1942; "Memurlara Verilecek Odun ve Kömür", *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1942; "Memurlara Odun ve Kömür", *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1943.

“Acaba bu memlekette kahve buhranından, kahve meselesinden başka önemli mesele yok mu?”¹⁹¹

Yazı, kahve üzerindeki hassasiyeti eleştirirken, asıl vurgusunu tifüs salgını üzerine yapmaktadır. Bir taraftan da II. Dünya Savaşı yıllarında kahve ve kahve kıtlığı döneminin basınının¹⁹² ele aldığı konulardan biridir.

II. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan başka bir sorun, sabun kıtlığıydı.¹⁹³ Öyle ki sabun kıtlığı, tifüs salgınına yol açmıştı. Dönemin gazete haberlerinden izlenebileceği gibi,¹⁹⁴ özellikle

¹⁹⁰ *Yurt ve Dünya*, “Kahve ve Sabun”, Sayı 31, Temmuz 1943, s. 230.

¹⁹¹ *Yurt ve Dünya*, a.g.m., s. 230.

¹⁹² “Gümrükteki Kahveler Çıkarılıyor”, *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1940; “Ankarada Kahve Buhranı”, *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1941; “Mahlût Kahveler”, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1941; “Kahve Tevzii”, *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1941; “Kahve Tevziatı Sona Erdi”, *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1941; “Kahve Tevziatı”, *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1941; “Kahve ve Çay İhisarı”, *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1942; “Kahve ve Çay Tüccar ve Bayilerle Çayhane Sahiplerine”, *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1942; “Kahve ve Çay Yarın İhisarına Geçiyor”, *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1942; “İnhisarlar Umum Müdürlüğünden”, *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1942; “Çay ve Kahve Satışı”, *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 1942; “Çay ve Kahve Yarından İtibaren İnhisarlar Tarafından Satılacak”, *Cumhuriyet*, 6 Ekim 1942; “Çay ve Kahve Hala Keyfe Göre Satılıyor”, *Cumhuriyet*, 12 Ekim 1942; “Kahve Tevziatı”, *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1943; “Kahvecilere Çay, Kahve Tevziatı”, *Cumhuriyet*, 18 Ocak 1944; “Kahve Buhranı Neden Çıktı?”, *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1945.

¹⁹³ “Sabunlar Hileli Şekilde İmal Ediliyor”, *Cumhuriyet*, 6 Aralık 1940; “Ekspres Fiat Yükseltmek Usulü”, *Cumhuriyet*, 19 Mart 1942; “Zeytinyağı ve Sabun Fiatları Tesbit Edildi”, *Cumhuriyet*, 16 Nisan 1942; “Zeytinyağı ve Sabun”, *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1942; “Zeytinyağı ve Sabun Fiatları”, *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1942; “Sabun Normlarına Dair Yeni Bir Nizamname”, *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1942; “10 Milyon Kilo Sabun Yapılacak”, *Cumhuriyet*, 3 Haziran 1942; “Sabun Fabrikalarına Verilecek Zeytinyağı”, *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1942; “İki İhtikâr Suçlusunu Yakalandı”, *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1942; “Zeytinyağı ve Sabun Fiatlarına Yapılan Zam”, *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1942; “Fiatları Yükselen Gıda Maddeleri”, *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1942; “Piyasada Fiatlar Düşüyor”, *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1942; “Sabunun Kalitesi de Bozuldu”, *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1943; “Sabun Fiati”, *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1943; “Yoksullara Fasulya, Sabun Dağıtılıyor”, *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1944.

¹⁹⁴ “Halk Hamamları”, *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1940; “Şehirde Görülen Tifüs Vak’aları”, *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1940; “Temizlik Seferberliği”, *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1940; “Tifüse Karşı”, *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1940; “Tifüse Karşı Tedbirlere Devam Olunuyor”, *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1940; “Tifüse Karşı Tedbirler”, *Cumhuriyet*, 3 Kasım 1940; “Temizliğe İtina Ediliyor”, *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1940; “Yeni Tifüs Vak’ası Yok”, *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1940; “Belediye Bedava Hamamları Çoğaltıyor”, *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1940; “Tifüs Mücadelesi”, *Cumhuriyet*, 16 Şubat 1940; “Balat ve Kasımpaşada Halk Hamamları Açıldı”, *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1940; “İzmir’de Tifüs Vak’aları”, *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1941; “Tifüs Hastalığı”, *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 1943; “Yurdda Tifüs Vak’aları Azalıyor”, *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1943; “Dün Gene 9 Tifüs Vak’ası Görüldü”, *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1943; “5 Tifüs Vak’ası Daha”, *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1943; “Dün 2 Tifüs Vak’ası Görüldü”, *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1943; “Tifüse Karşı”, *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1943; “Yeni Tifüs Vak’aları”, *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1943; “Mücadele Ediyor muyuz?”, *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1943; “Tifüsle Mücadele Daha Şiddetlendirilecek”, *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1943; “Tifüsle Savaş Genişliyor”, *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1943; “Tifüsle Mücadele Böyle Olur”, *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1943; “Tifüsle Mücadele”, *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1943; “Tifüse Dair”, *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1943; “Tifüse Karşı Yeni Tedbirler”, *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1943; “Tifüsle Mücadele”, *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1943; “Tifüs Aşısı ve Yeni Nazariyeler”, *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1943; “Dün Gene 4 Tifüs Vak’ası Görüldü”, *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1943; “Tifüs Mücadelesi”, *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1943; “Dün 10 Tifüs Vak’ası Oldu”, *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1943; “İki Tifüs Vak’ası”, *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1943; “Bütün Vapur ve Trenlerde Ateşli Hastalar Muayene Edilerek Hastanelere Gönderilecek”, *Cumhuriyet*, 27 Temmuz 1943; “Tifüs Vak’aları”, *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1943; “Tifüsle Mücadele”, *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1943; “Yurdda Tifüs Vak’aları”, *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1943; “5 Tifüs Vak’ası”, *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1943; “İki Gündür Tifüs Vak’ası Görülmedi”, *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1943; “Yeni İki Tifüs Vak’ası”, *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1943; “Dün Tifüs Vak’ası Görülmedi”, *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1943; “Dün de Tifüs Görülmedi”, *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1943; “Tifüs Salgınına Mücadele Böyle mi Olacak?”, *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1943; “Tifüs ve Soyu Sopi”, *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1943; “Çiçek Hastalığı ve Tifüs”, *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1943; “Yeni Tifüs Vak’aları”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1943; “3 Tifüs Vak’ası”, *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1943; “Sihhiye Vekili Tetkik Seyahatine Çıkıyor”, *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1943; “İki Tifüs Vak’ası”, *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1943; “Tifüs ve Halk Hamamları”, *Cumhuriyet*, 26 Ağustos 1943; “Dün Tifüs Görülmedi”, *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1943; “3 Tifüs Vak’ası”, *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1943; “Sihhat Vekili Tifüs Mücadelesi Hakkında İzahat Verdi”, *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1943; “7 Günden Beri Tifüs Vak’ası Görülmedi”, *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1943; “Yeni Bir Tifüs Vak’ası”, *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1943; “Tifüs İçin Yeni Bir Tedavi Yöntemi Bulundu”, *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1943; “Bitlerin Temizlenmesi”, *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1943; “Tifüs Hastalığı Etrafında Konferanslar”, *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1943; “Tifüs Azalıyor”, *Cumhuriyet*, 7 Ekim 1943; “Gevşemiyelim”, *Cumhuriyet*, 12 Ekim 1943; “Tifüs Vukuatı”, *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1943; “Adanada Beş Tifüs

Haziran-Temmuz-Ağustos 1943'te etkisini yoğunlaştıran tifüs, tifüs aşısının kullanılmaya başlanmasıyla birlikte etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu konu *Yurt ve Dünya*'da kendisine şu şekilde yer bulmuştur:

“İstanbul'da gündelik olarak yeni çıkan ‘Ticari Birlik’ gazetesinde okuduk: birkaç sabun tüccarı sabun fiyatlarını düşürmemek için Ayvalık ve civarından İstanbul'a getiriyorlarmış... Eğer bu cümle doğru ise, tifüsle savaşıldığı bir sırada birkaç tüccarın böyle bir harekete cür'et etmesi tam manasiyle sosyal bir cinayettir”¹⁹⁵.

Yine Hüseyin Avni Şanda'nın yazılarında İkinci Dünya Savaşı yıllarında tüccar kesiminin yükselişine dair önemli analizlere¹⁹⁶ rastlanır. Bu analizlere ise bilindiği üzere, daha ileriki tarihlerde politik gelişmeler de eşlik eder.¹⁹⁷ Şu tespitleri yapar Şanda:

“İkinci dünya harbinden sonra, Türkiye'nin dış ticaretinde bir daralış olduğu halde, iç ticaretinde misli görülmemiş bir derecede bir genişlemeye şahit oluyoruz. (...) Görülüyor ki harbin meydana getirdiği ekonomik baskıya rağmen İstanbul şehrinde tüccar unsuru artmıştır. (...) Tüccar artışının sebeplerini şu suretle izah etmek mümkün olabilir: 1. Harbin meydana getirdiği değişiklikler yüzünden, bugünkü nakliye şartlarına göre az bile olsa, Avrupa ile ticari münasebetler en ziyade İstanbul limanında temerküz etmektedir. Bunun neticesi olarak İzmir, Mersin ve Karadenizin sahil şehirlerinden İstanbul'a doğru tüccar akını başlamıştır. Bu akın yüzünden diğer vilayetlerden gelen tacirler, komisyoncular İstanbul piyasasından ortaklar olarak en ziyade limitet şirketler kurmağı ticari menfaatlerine uygun görmüşlerdir. (...) 2. Harpten sonra eşya fiyatlarının devamlı bir surette yükselişini pek cazip gören, elinde parası olan birtakım rantiyeler ve para sahipleri ticari sahaya sürüklenmişlerdir, ve bunlar paralarını emtiaya yatırmak suretiyle emin bir plasman bulmuşlardır. (...) Bu vaziyet karşısında sermayesini emtiaya yatıranlar hatıra gelebilecek derecede kar temin etmişlerdir. Bu hadiseleri gören küçük tasarruf erbabı bile biriktirdiği beş on kuruşu emtiaya kapatmak yolunu aramıştır. Bunu yapmak için de tüccar sıfatıyla piyasaya girmek ve iş adamları ile temas etmek lazımdır. Bu münasebetlerin mecburiyeti dolayısıyla birçok kimselerin tüccar olmak maksadıyla Ticaret Odasına kaydolunduğu görülmüştür.”¹⁹⁸

II. Dünya Savaşı döneminin tartışmalı uygulamalarından biri de, Varlık Vergisi'dir. A. Münir Belen'in Varlık Vergisi'ne dair kaleme aldığı yazı,¹⁹⁹ *Yurt ve Dünya* sayfalarında yayımlanır. Belen, şunları dile getirir:

“Modern mali tarihimizde eşine rastlanmamış olan bu vergi, içinde bulunduğumuz olağanüstü durumlarda tatbik edilen harp ekonomisinin gerektirdiği tedbirlerden biridir. 1914 ve 1939 harplerinde, devletler harp masraflarını temin için başlıca üç çareye başvurmuşlardır: Vergilerin artırılması, devletin istikrazlar yapması, ihtiyaç ve şartların imkânı nisbetinde tedavül miktarını artırma.”²⁰⁰

Vak'ası Görüldü”, *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1943; “22 Gündür Tifüs Görülmedi”, *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1943; “Bursada Yeni Tifüs Vak'aları”, *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1943; “Şehrimizde Çiçek ve Tifüs Vak'aları”, *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1943; “Yozgad, Elazığ ve Ispartada Tifüs”, *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1944; “Tifüse Karşı Tedbirler Alınıyor”, *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1944; “Sihhat Vekilinin Beyanati, Tifüs Tamamile Sönmedi, Halk Hükümete Yardım Etmelidir”, *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1944; “İstanbulun Sıhhi Durumu”, *Cumhuriyet*, 22 Ocak 1944; “Şüpheli İki Tifüs Vak'ası”, *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1944; “Şehirde Tifüs Vak'aları Görüldü”, *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1944; “Tifüs Aşısı Piyasaya Çıkarıldı”, *Cumhuriyet*, 5 Mart 1944; “Halka Tifüs Aşısı Satışı Başlıyor”, *Cumhuriyet*, 7 Mart 1944.

¹⁹⁵ *Yurt ve Dünya*, a.g.y., s. 230.

¹⁹⁶ Hüseyin Avni Şanda, “Tüccarlar Çoğalıyor”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 19, İlkteşrin 1942, ss. 231-232.

¹⁹⁷ Tüccar kesiminin yükselişi ve bununla ilintili olan politik gelişmeler için bkz. Carter V. Findley, *Modern Türkiye Tarihi*, Çev. Güneş Ayas, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 267; Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (17. Baskı), Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 291; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (9. Baskı), Çev. Metin Kıratlı, TTK Yayınları, Ankara, 2004, s. 296.

¹⁹⁸ Şanda, a.g.m., ss. 231-232.

¹⁹⁹ A. Münir Belen, “Varlık Vergisi”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 22-23, İlkanun 1942, ss. 373-376.

²⁰⁰ Belen, a.g.m., s. 373.

Belen, yazısının girişinde Varlık Vergisi'nin hangi gerekçeyle gündeme geldiğini açıklar.²⁰¹ Diğer taraftan Varlık Vergisi gündelik basında Kasım 1942 itibariyle gündeme gelmişti.²⁰² Yine bu makale başlığı için son olarak şu söylenebilir: Makalenin kaleme alındığı tarihte Varlık Vergisi henüz uygulanmaya başlandığı için, verginin uygulanması sırasındaki olumsuzluklardan bahsedilmemektedir. Ancak ileriki tarihlerde verginin aktif olarak uygulanmaya başlanmasıyla ortaya çıkan sorunlar konusunda *Yurt ve Dünya* yazarlarının takınacağı tutum ya da “sessizlik” onların Varlık Vergisi'yle ilgili yaklaşımlarını konumlandırma noktasında önemlidir.

Savaş koşullarıyla birlikte büyük şehirlerin ve bu şehirlerde yaşayanların karşı karşıya kaldığı sorunlar da *Yurt ve Dünya* sayfalarında kendisine yer bulmuştur. Her türden spekülasyon, ihtikar ve karaborsa dönemin “olağan” gelişmelerindendi.²⁰³ Ancak Hüseyin Avni Şanda “Şehre Doğru”²⁰⁴ isimli yazısında, özellikle İstanbul'daki arsa spekülasyonu üzerinde durur.²⁰⁵

“Her gün şehir civarında, milli emlake ait boş arazi satılıyor, müzayedelere, bu şehirlerde müteahhas olan arsa spekülatörlerinden başka, damla, damla para biriktirerek bir mülk sahibi olmak arzusunda olan küçük tasarruf eshabı da iştirak etmektedir. Bunun neticesi, şehir civarındaki boş arazide yeni mahalleler kurulmakta, ve şehir saha itibarile genişlemektedir. Bu genişleme işinde, spekülatörlerin büyük bir rolü olduğuna kaniiz.”²⁰⁶

Adnan Cemgil de “Vurgunculuk”²⁰⁷ yazısıyla benzer bir soruna işaret etmektedir.

Şunları söyler Cemgil:

“Üçüncü yılını bitirmek üzere olan ikinci cihan harbi de bizim dilde lügatleri her gün biraz daha kabartmakta olan yeni bir argo yaratıyor: karaborsa, istifçilik, vurgunculuk... Bu sonuncu mesleğin yanında dizdizcilik, papelcilik, karmanyolacılık, adeta ‘ufak işler’ olarak kalıyor.”²⁰⁸

Cemgil'in vurgunculuk başlığı altında tanımladığı faaliyeti, o tarihlerde karşılayan bir başka terim daha vardı: İhtikâr... Dönemin basınında ihtikâr faaliyetlerine, bunları gerçekleştiren muhtekirlere ve hükümetin aldığı tedbirlere dair birçok haber bulabilmek

²⁰¹ Belen'in Varlık Vergisi'nin ortaya konulmasına ve uygulanmasına dair bu tespitlerine Cahit Kayra da katılmaktadır. Bunun için bkz. Cahit Kayra, *Savaş Türkiye Varlık Vergisi*, Tarihiçi Kitabevi, İstanbul, 2011, ss. 35-38. Ayrıca kendisine Varlık Vergisi'ni konu edinen Rıdvan Akar da savaş ekonomisi ve çeşitli ülkelerde alınan önlemler üzerine kitabında bilgiler veriyor. Akar'ın kitabında sözkonusu bilgi için bkz. Rıdvan Akar, *Varlık Vergisi Kanunu, Tek Parti Rejiminde Azınlık Karşıtı Politika Örneği*, Belge Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 18-43. Özellikle Varlık Vergisi'nin uygulanışına dair ilk elden bir tanıklık için ise bkz. Faik Ökte, *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1951. Varlık Vergisi'nin Kanunu'nun bir başka kaynakta ele alınışı için bkz. Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, Cilt 2, ss. 475-519.

²⁰² “Başvekilin Mecliste Mühim Beyanatu”, “Büyük Millet Meclisinde Hararetli Müzakereler”, “Varlık Vergisinin Esasları”, *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1942; “Varlık Vergisi”, *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1942; “Milli Şefimiz İcra Vekilleri Heyetine Riyaset Ettiler, Başvekil de Gazetecilerimizle Uzun Bir Mülakatta Bulundu”, *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1942.

²⁰³ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, (3. Baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004, s. 421.

²⁰⁴ Hüseyin Avni Şanda, “Şehre Doğru”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 18, Eylül 1942, ss. 180-182.

²⁰⁵ Benzer tarihlerde arsa spekülasyonunun “örgütlü” bir biçimde nasıl organize olduğunu, yeni başkent Ankara özelinde gösteren bir çalışma için bkz. Fehmi Yavuz, *Kentsel Topraklar*, SBF Basın ve Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara, 1980, ss. 7-17.

²⁰⁶ Şanda, *a.g.m.*, s. 180.

²⁰⁷ Adnan Cemgil, “Vurgunculuk”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 18, Eylül 1942, ss. 193-194.

²⁰⁸ Cemgil, *a.g.m.*, s. 193.

mümkündür.²⁰⁹ Bir taraftan da hükümetin ihtikârla mücadelede, büyük muhtekirleri hedef almadığı ve küçük esnafın üzerine gittiği yine dönemin basınında işlenen bir başka konudur.²¹⁰

Yurt ve Dünya'da isimsiz bir yazıyla²¹¹ konu ele alınmaya devam edilmiştir.

Vurgunculukla ilgili şöyle denmektedir:

“Vurgunculuk cephesinde yeni bir şey yok, diyemeyeceğiz. Bilakis mücadeleler alabildiğine gidiyor. Hatta ağır başlı gazeteler bile ya mizah üslubu ile veya bir ahlak hocası tavrı ile bol bol vurgunculuğa hücum ediyorlar, vurguncular ağızından yazılmış ‘resmi tebliğler’ neşrediyorlar. (...) Hele mizah gazetelerine mükemmel sermaye çıktı. Bu vesile ile halk arasında ırk ve mezhep münaferetlerini körükleyecek propagandalara yazı ve karikatürleriyle alet olanlar var. Bu nevi neşriyat meselenin gerçek yüzünü açığa vurmaktan, bu büyük derdin gerçek sebeplerini teşrih etmekten ziyade ortalığı bulandırmaya yarıyor.”²¹²

Yurt ve Dünya'nın sözünü ettiği, vurgunculuğu/ihtikarı/muhtekirleri eleştirirken ırkçı bir söyleme yönelmek, dönemin “ana akım” basınında da sözkonusuydu.²¹³

Yine *Yurt ve Dünya*'da vurgunculuk konusunun üzerine, bu kez örneğiyle ve isim vererek²¹⁴ gidilmiştir. Şöyle aktarılmaktadır:

“Çanakçalı firması Türkiye’de pirinç ihtikârını idare eden firma imiş. Bu yüzden iki defa Milli Korunma mahkemesine sevk edilmiş. Lakin bu, pirinç kralının ve hanedanının ‘icraatına’ engel olamamıştır. Bu firma Antakya’dan 23-24 kuruşa topladığı çeltikleri İstanbul piyasasına getirip pirinç haline koyduktan sonra kara borsada 120-140 kuruş üzerinden satmıştır.”²¹⁵

Yurt ve Dünya'nın dönemin gazetelerinden *Vatan*'a dayanarak verdiği haber, savaş yıllarındaki vurgunculuğa iyi bir örnek oluşturuyor. Diğer taraftan yine dönem gazetelerinden *Cumhuriyet*'te Çanakçalıların isminin bile geçmemesi ve hatta pirinç ticaretinin serbest bırakılmasını destekleyici²¹⁶ mahiyette haberler yapılması manidardır.

Son olarak ise *Yurt ve Dünya*'da kendisine yer bulan konu köylülerin durumu, yaşantıları ve savaş nedeniyle karşı karşıya kalınan ekonomik zorluklardır. Bunlardan birini Mediha Berkes kaleme almıştır. “Köyde Yaşayış”²¹⁷ başlıklı bu yazıda Berkes şunları anlatıyor:

“Geçen senenin yazında, daha hasat zamanı Tokat, Zile, Kayseri, Turhal taraflarında ekin hiç te bol değildi. Kışın çekilmeye başlayan sıkıntıyı yeni mahsul hiç azaltmamış, fiatlar düşeceği yerde bilakis yükselmişti. Turhal’da fırınlar bir çok günler un bulamadıklarından ekmek yapamıyorlar, fakir halk bazı günler aç kalıyorlar, ekmek çıktığı günler fırınların önünde büyük bir kalabalık toplanıyordu. (...) Küçük Yozgat istikametinde gördüğümüz bir köyde çok yiyecek darlığı vardır. İçlerinde şunu bunu satarak bir parça un alıp günü gününe geçinenler, bulamadığı zaman aç kalanlar vardır. Gittiğimiz evlerden birinde hiç yiyecek yoktu. Sabahleyin evin erkeği aç olarak odun toplamaya gitmişti. Kadın birkaç günlük lohusa idi, fakat sütsüzlükten çocuğu ölmüştü.”²¹⁸

²⁰⁹ “Bir Ay Müddetle Kapatılan Makaracı Dükkanı”, *Cumhuriyet*, 9 Ocak 1940; “İhtikar Komisyonunu İctimai”, *Cumhuriyet*, 11 Ocak 1940; “İhtikarla Mücadele Komisyonuna Verilen Müesseseler”, *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1940; “İhtikar Yaptığı Sabit Görülen Bir Boya Ticarethanesi Kapatılıyor”, *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1940; “İhtikar Yapan Kağıtçı ve Ayakkabıcılar”, *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1940; “Jilet İhtikarı”, *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1940; “Çivi İhtikarı Yapılıyor”, *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1940; “Şeker Muhtekirleri Takip Ediliyor”, *Cumhuriyet*, 6 Mart 1940; “Kira İhtikarı”, *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1940. Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

²¹⁰ Metinsoy, *a.g.e.*, s. 84.

²¹¹ *Yurt ve Dünya*, “Vurgunculuk Cephesinde”, Sayı 20, 29 İlkteşrin 1942, s. 267.

²¹² *Yurt ve Dünya*, *a.g.m.*, s.267.

²¹³ Karikatür, *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1944.

²¹⁴ *Yurt ve Dünya*, “Pirinç Kralı”, Sayı 18, Eylül 1942, ss. 171-172.

²¹⁵ *Yurt ve Dünya*, *a.g.m.*, s. 171.

²¹⁶ “Pirinç Ticareti Serbest Bırakılıyor”, *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1942.

²¹⁷ Mediha Berkes, “Köyde Yaşayış”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 30, Haziran 1943, ss. 189-195.

²¹⁸ Berkes, *a.g.m.*, s. 192.

Mediha Berkes'in bu söylediklerini destekleyen, gazete haberleri de bulunmaktadır. Milli Şef'in Orta Anadolu gezisinin²¹⁹, tam da bu sorunların yaşandığı 1942 yazına denk gelmesi, bu açıdan bakıldığında tesadüf değildir.

Halil AYTEKİN de *Yurt ve Dünya*'da kaleme aldığı yazıda²²⁰ benzer bir konuyu tartışır. Şunları söyler AYTEKİN:

“Memleketin bir çok köşelerinde şu bu sebeplerle çiftsiz, çubuksuz, tarlasız, takımsız kalanları değil, iki, üç çiftle yüzlerce dönüm ekip biçen bir çok rençberlerin de darlık ve sıkıntı içerisinde olduğu görülmüştür. Bunun sebeplerini aşağıda gösterdiğim şekilde izah etmek mümkündür. (1) Bir çok bölgelerde iki, üç senedenberi devam eden kuraklık, don ve dolu gibi sebeplerin tesiri altında normal mahsulün alınmaması, (2) Eldeki mahsule Hükümet tarafından el konduktan sonra, subaşlarının yanlış tahminleri, (3) Çiftçinin canlı yardımcısı olan, at, öküz ve diğer çift aletleri ve istihsal vasıtalarının güç kuvvet yetmiyecek kadar, pahalılaşması ve hatta bulunmaması, (4) Toprak işçiliğinde ücretlerin görülmedik bir nisbette artması, mütehasıs eke bir çiftçi ücretinin altmış liradan beş yüz liraya kadar çıkması, (5) Gün geçtikçe sıtma hastalığının köylerimizde salgın bir hal alması, iş ve hasat mevsiminde köylüyü işinden, gücünden alıkoyması.. ve bütün bu sebeplerin dışında ardi ardına iki senedir hüküm süren uzun ve şiddetli bir kışın köyün ekonomik hayatında ezici ve yıpratıcı tesirlerini de burada zikretmek lazımdır.”²²¹

AYTEKİN'in 1943 Eylül'ünün köy yaşamı için çizdiği tablonun daha önceye dair evveliyatı da bulunmaktadır. Örneğin daha 1941 Mayıs'ında sıtmanın yaygınlığı ve yıkıcılığı TBMM'deki bütçe görüşmelerinde tartışma konusu olmuştur.²²²

Halil AYTEKİN bir başka yazısında²²³ köylerdeki ekonomik durum üzerine tespitlerde bulunmaktadır. AYTEKİN'in tespitleri şu yöndedir:

“Herkesin bildiği gibi 1942 kötü bir mahsul yılı olmuştur. Devletin aldığı birçok önleyici tedbirlere rağmen piyasa alabildiğine yükselmiş; geçen sene bu zamanlar, şehirli ve köylü için de hemen, hemen hayat tahammül edilmez bir duruma girmişti. Bu güç durumdan istifadeye kalkarak şahsi kazançlarını her şeyin üstünde tutan bazı fırsat bezirganları derhal faaliyete geçmişler, sinsi, sinsi köylere kadar sokularak ardiye ve depolarında istif ettikleri gaz yağı, bez, elbise, ayakkabı, ve hatta ziraat aletleri gibi köylünün zaruri ihtiyaçlarını azar azar gizli, kaçak satışa çıkararak müstahsilin elindeki her türlü hububat ve gıda maddelerini çekip almışlar, sonunda birkaç misli fiyatla köylünün darda kaldığı bir sırada kendi tabirlerince canlarına yetmişmişlerdir.”²²⁴

AYTEKİN'in makalesinde sözünü ettiği devletin aldığı tedbirlerin çok karşılık bulmaması ve köylerde yaşanan sıkıntılar dönemin basınında da dile getirilmektedir. Buna örnek olacak, hem dönemin hâkim bakış açılarını yansıtan hem de sorunu tespit eden yazılardan biri Feridun Osman'ın dönemin *Cumhuriyet* gazetesinin baş sayfasında yer alan ve sonrasında gazetenin içerisinde devam eden yazısıdır.²²⁵ Osman, konuyla ilgili şunları söylemektedir:

“Mesela, ayrı bir devlet gibi konuşmağa alışık bir başmuharrir çıkıyor: ‘Bu babda en mühim nokta istihsalata tasarruftur, diyor. Köylüye buğday unu ve sadeyağ vermekten kat'iyetle vazgeçmelidir!’
(...) Hükümet, yalnız hububatın yüzde yirmi beşini muayyen bedelle satın alarak bütün piyasayı serbest bıraktı. Bu değişikliğin ilk bariz tecellisi, hükümetten saklanmış malların, karaborsaya galib

²¹⁹ “Milli Şef Orta Anadolu'da Geniş Tetkikler Yapıyor, Kayseri, Sivas, Tokat ve Turhala Uğrularak Dün Akşam Samsunu Teşrif Buyurdular”, *Cumhuriyet*, 24 Ağustos 1942.

²²⁰ Halil AYTEKİN, “Köyde Geçim”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 33, Eylül 1943, ss. 352-355.

²²¹ Halil AYTEKİN, *a.g.m.*, s. 352.

²²² Sağlık Bakanlığı bütçesinin görüşülmekte olduğu bir sırada milletvekillerinin soruları üzerine, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Hulusi Alataş sıtma mücadelesine ilişkin soruları da yanıtlar. “Mecliste Hararetli Bir Celse”, *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1941.

²²³ Halil AYTEKİN, “Köylerin Bugünkü İaşe Durumu”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 36, İlkanun 1943, ss. 486-490.

²²⁴ Halil AYTEKİN, *a.g.m.*, ss. 486-487.

²²⁵ “Hayat Pahalılığı Karşısında Çareler”, *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1942.

bir fiatla ortaya dökülmesi oldu. Ticaret Vekaleti -belki mes'uliyetlerini azaltmak kaygusuile- devlet murakebesini belediyelere devredince, mizacına ve seyrine hâkim olamadığımız piyasa çarkının ortasındaki kontrol mili maalesef kırıldı. Ondandır da kıymetlerin hızla yükselmesine şahid olduk.

Bugün piyasa dizginlerini kendi eline almıştır ve bu piyasanın bize zorla kabul ettirdiği fahiş fiatların, istihsal azlığı ile tam bir alakası olduğunu zannetmiyoruz.

(...) Geçen sene, çiftçiye emeğinin bedelini vererek mahsul alacağımıza topyekûn rekolteye el koyduğumuz için hububatın bir kısmını karaborsaya kaçırmıştık. (...) Evet, müstahsil elinde çift hayvanı azaldı, ama süt veren inekleri, koyunları da mekkareye almadık ya? (...)

El konma devrinde hükümet kontrolünden kaçınmağa muvaffak olan piyasa, bu kontrol kalktığı zaman stok malını bir misli zamlara satışa çıkardı. 1942 yazında bunu yaparken, daha bahardan istihsal yerlerine yaydığı teşkilat, önümüzdeki kış, bir ve belki de iki misli fark ile mal satmanın pekala mümkün olacağını hesabıyarak mahsul peylemeğe başladı. Merkezden muhite savrulan fiat farkı elbette dalga dalga, her yerin rayicini yerinden oynatacaktı."

Sonrasındaysa Aytekin 1943 yılının bir önceki yıla kıyasla iyi bir yıl gibi durmasına rağmen, özellikle tarıma bağlı işkollarında sorunların hala sürdüğüne dikkat çekmektedir.

"İçinde bulunduğumuz 1943 yılında gıda ve yiyecek maddelerinde geçen yıla kıyasla bir bolluk ve ucuzluk göze çarptığı halde, köylünün zaruri ihtiyaçları olan ziraat aletleri ve giyim eşyaları ile, hububat satış arasında bir muvazene ve ahenk kurulamamış, bu yüzden küçük ve orta halli reñberlerin iâşe ve geçim işlerini zor bir duruma sokmuştur. Gün geçtikçe küçük işletmelere sahip olan bu sınıf reñberler zengin ağa sınıfının nüfuz ve baskısı altında çiftini, çubuğunu kaybetmek tehlikesine maruz bulunmaktadır."²²⁶

Aytekin'in analizine benzer bir analizi Selim Deringil de paylaşır. Ona göre, II. Dünya Savaşı birçok açıdan olduğu gibi tarım, tarım ürünleri ve tarıma bağlı işkolları açısından da sorunların arttığı yıllar olmuştur. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, ise 'Anadolu tarımı... çok büyük darbe yemiş, üretim düzeyleri çok önemli gerilemeler göstermiştir... Buğday üretim düzeyi 1938'den 1945'e yüzde 49, 1938 sabit fiyatlarıyla toplam hububat üretimi ise 1938'den 1945'e kadar yüzde 52 oranında düşüş göstermiştir...' Yetişkin nüfusun bir milyon kadarının askere alınması, öküzlerin ordu adına müsaderesi, çiftçinin ürününü değerinin altında satmaya zorunlu tutulması, savaş koşullarının ağırlığına dikkati çekmektedir.²²⁷

II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan ekonomik sıkıntılara dair kalem oynatan *Yurt ve Dünya* yazarları arasında Hüseyin Avni Şanda da bulunmaktadır. Şanda, "Köy Bakkalları ve Kahvecileri"²²⁸ başlıklı yazısında Tevzi Ofisi'nin kuruluşuna değiniyor.

"Harbin vücuda getirdiği iktisadi tazyik karşısında, Devletin iktisadi işlere alakası gittikçe artıyor. Her gün iâşe Müsteşarlığına bağlı olarak yeni bir teşekkülün kurulacağından bahsediliyor. Son günlerde Tevzi Ofisi teşkil edileceğine dair gazetelerde muhtelif şekillerde çıkan haberlere tesadüf ediyoruz. Bir tarafta saklı ve yahut bol miktarda duran bir malın, diğer tarafta bu malı bulamıyan müstehliklere tevzii için yeni bir cihaza ihtiyaç görülmektedir."²²⁹

Refik Saydam Hükümeti, 1940'ta Milli Korunma Kanunu'nun çıkarılmasının ardından, aynı yıl ithalatçı ve ihracatçıları denetlemeye ve dış ticaretin bir bölümünün bazı kamu

²²⁶ Halil Aytekin, *a.g.m.*, s. 491.

²²⁷ Deringil'in bu tespiti için bkz. Selim Deringil, *Denge Oyunu, II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, (4. Baskı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2007, s. 20.

²²⁸ Hüseyin Avni Şanda, "Köy Bakkalları ve Kahvecileri", *Yurt ve Dünya*, Sayı 13, Sonkanun 1942, ss. 8-11.

²²⁹ Şanda, *a.g.m.*, s. 8.

kurumları aracılığıyla yapılmasına yönelik kararlar almaya başladı. Şanda'nın sözünü ettiği İaşe Müsteşarlığı'na²³⁰ bağlı Tevzi Ofisi'nin kurulma çalışmaları²³¹ bununla ilişkilidir.

Bu dönemde basında sıkça gündeme gelen konulardan biri de köylülerin zenginleştiği söylemiydi. Şanda, bu yaklaşıma yanıt mahiyetinde bir yazı²³² kaleme alır. Şunları söyler Şanda:

“Köylünün zenginleşmesinden tasalananlar çoktur. Bu tasalanma daha ziyade tüccar tabakaları arasında hissedilmektedir.”²³³

İkinci Dünya Savaşı'nın ilerleyen yıllarında, tüccarlar ile zenginleşen köylüler arasında bir gerilim yaşanırken, daha savaşın başlarında iç pazarın ancak, köylülerin zenginleşmesi sonucu genişleyeceği tespitleri yapılıyordu.²³⁴

Şanda, devamında, biraz da ajitatif bir söylemle bütün köylü kesiminin aynı çerçeve içinde değerlendirilemeyeceğini ifade etmektedir:

“Zenginleşen köylüden bahsediliyor. Acaba bütün Türkiye köylülerinin hepsi servete mi kavuşuyor? İzmir'de, Konya'da bir şişe Altınbaş rakısına 10 lira veren köylüler hangi tip köylülerdir? Konya'nın çalgılı kahvelerinde avuç dolusu para sarfeden köylüler kimlerdir? Evvela umumi manada ortaya konulan köylü mevzuunu ayırt etmek ve zenginleşen köylülerin hangi tip köylü olduğunu ortaya koymak lazımdır. (...) Hergün zengin köylülere dair tüccardan hikâyeler işitiyoruz. Biri, Polatlardan zengin bir köylünün ilk defa yataklı vagona bindiğini, Eskişehirde zengin köylülerin bir lokantada rakı bulamayıp, birkaç şişe likör içtiklerini anlatıyordu. Bir diş doktorundan da, yeni köy zenginlerinin 250 liraya altın diş yaptırdıklarını dinledim. Konyada, Eskişehirde, Çumrada iyi mahsul alınan ve yüksek fiyatla satılan yerlerde, doktorların avukatların çok para kazandığı bile duyulmaktadır. Zengin köylülere, İstanbulun çalgılı gazinealarında da tesadüf edilmektedir. Üzerlerinde yeni hazır elbise giyen köylülerin Taksim gazinosu gibi en modern bir gazineoda oturarak şişelerle rakı içtikleri görülmektedir. Bunların yanı başında az maaşlı mütevezi şehirliler, Taksim gazinosundaki varyete numaralarını seyretmek için, ancak çay ve kahve içebilmektedirler.”²³⁵

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, tarım ürünlerinin fiyatlarının yükselmesiyle bazıların zenginleşme imkânı bulduğu köylülerin durumu/yaptıkları harcamalar, olumsuzluk da atfedilerek dönemin basımında yer alıyordu. Köylülerin aleyhine gelişen bu kamuoyu yaratma sürecinde, gerek bu zenginleşmeden rahatsız olan tüccarların gerekse basının bir bölümünün dahli olduğunu söylemek mümkündür. Buna örnek olarak, *Yurt ve Dünya*'da bu makalenin yayımlanmasından dört ay önce, *Cumhuriyet* gazetesi başyazarı Yunus Nadi kaleme aldığı başyazı gösterilebilir.²³⁶ Nadi yazısında şunları söylemektedir:

“Acayib, bu kadar gürültü arasında köylü para mı kazanıyor diye şaşacaksınız. Memnuniyetle kayıd ve ilan edelim ki her çeşid istihali fazla para eden köylü harb zamanında ekseriyetle kazanıyor, ve çok kazancını iyi kullanmayı bilemiyerek ve anlaşılın bu fazla kazandıktan şaşırarak yanlış yollara gidiyor.

Pek çok misalden bir yakını zikretmek için mesela bu yıl İzmit vilayetimizin pek güzel de olmuş tütün mahsulü ortalama 150 kuruşta satılmıştır. Diğer bütün mahsuller de buna göredir. İzmit merkezinde tanesi 200 kuruşa satılan tavuk, köylünün vaktile 30-40 kuruşa zor müşteri bulunduğu bir maldı. Anlıyorsunuz ki müstahsil köylü ekseriyeti kazanıyor. Bu iyi.

²³⁰ İaşe Müsteşarlığı'nın kuruluşu ve işleyişle ilgili daha fazla bilgi için bkz. Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, (4. Baskı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 259-260; Metinsoy, a.g.e., ss. 84-85; Bülent Duru, “1941: Kıtlık Yılında Milli Korunma Kanunu Uygulamaları”, *Açıklamalı Yönetim Zamandizini: 1940-1949*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 2008, ss. 167-168.

²³¹ “Bir Tevzi Ofisi Kurulacak”, *Cumhuriyet*, 26 Kasım 1941.

²³² Hüseyin Avni Şanda, “Hangi Köylü Zenginleşiyor?”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 20, 29 İlkteşrin 1942, ss. 293-296.

²³³ Şanda, a.g.m., s. 295.

²³⁴ Yunus Nadi, “Arşimed'in Manivelası”, *Cumhuriyet*, 10 Mart 1940.

²³⁵ Şanda, a.g.m., ss. 293-295.

²³⁶ Yunus Nadi, “Harbin ve Harb Sonrasının İktisadi Tehlikesi”, *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1942.

Fakat fena olan tarafı köylünün bu fazla kazancını rakıya, kumara, her türlü keyif ve havaya harcıyarak ziyan etmesidir. İctimai seviyesi kaldırılmak ihtiyacında olan köylümüz bu halile kendi kazancı nisbetinde de olsa bir nevi harb zengini gibi hareket ediyor demektir, ki işte bu pek fenadır.

İspirtolu içkilerin fiyatları yükseldiği halde köylerdeki rakı sarfiyatının artması bu hastalığın başıca alametini teşkil eder, ve bu hastalık yalnız İzmit vilayetimize münhasır değildir. Pazara mahsul getiren köylülerden çoğunun heybelerini içki şişelerile doldurarak köye dönmeleri çok hazin ve hatta feci bir manzardır.”

Toparlamak gerekirse, *Yurt ve Dünya* yazarları, ilgilerini, bu coğrafyanın ekonomik sorunlarından esirgememişlerdir. Bu ilgi, Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi sözkonusu olduğunda kimi zaman Tanzimat’ın sonrasında küçük sanayinin gelişimine, Avrupa ticari kapitalizminin Osmanlı İmparatorluğu ile temaslarına, yabancı sermayenin Osmanlı İmparatorluğu’ndaki etkinliğine dek uzanır. Kimi zaman II. Meşrutiyet sonrası iktisat politikaları, boykot hareketi, kurulan ilk anonim şirketler ve İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin uygulamaya koyduğu “milli iktisat” siyaseti ele alınır. Sonra kendi dönemlerini anlama çabası, II. Dünya Savaşı’nın getirdiği ekonomik sorunlara dair kafa yormaya zorunlu kılar, *Yurt ve Dünya* yazarlarını... Burada kimi zaman sulama, elektrikleşme, sanayinin mekanizasyonu problemleri gündeme gelir. Kimi zaman da endüstrileşme ve şehirleşme arasındaki ilişkiler; tarımsal üretim ve karşılaşılan sorunlar; işçilerin, köylülerin, şehirde yaşayan halkın savaştan yoksulluk, vurgunculuk, karaborsa aracılığıyla nasibini alması ya da Varlık Vergisi gibi spesifik konular öne çıkarılır.

2.2. Yurt ve Dünya’da Genel İktisat Teorilerine ve Pratiklerine Bakış

Yurt ve Dünya yazarları, Antik Çağ ekonomisinden Ortaçağ kapalı pazar sistemine, Sanayi Devrimi’nden emperyalist yayılcılığa ve hatta faşizmin ekonomik ve siyasi alandaki faaliyetlerine dek geniş bir alanda yazılar kaleme aldılar. Bu bölümde, *Yurt ve Dünya* yazarlarının bu makalelerini irdeleyip ne demek istediklerini, söylediklerinin nerelere denk düştüğünü anlaşılacaktır.

Örneğin Ziya Orkut, “İlmin Sosyal Şartları” başlıklı yazısında²³⁷ bilginin ekonomik ve sosyal şartlara göre nasıl değişip geliştiğini ele alırken, bu yaklaşımını tarihsel bir perspektif içine oturtur. Bu minvalde yazısının kurgusunu, bilimin üretimin çıkarlarına değil, tüketime yöneldiği ve egemen sınıfın ihtiyacı için kullanıldığı, köle emeğinin revaçta olduğu Eski Atina’ya dek götürür.²³⁸ Şunları söyler Orkut:

“Eski Atina ekonomik sistemi köle emeği üzerine kurulmuş bir tabii ekonomi idi. Yani istihsal edilen mahsul pazara çıkarılmıyor, kendi içinde istihlak ediliyordu. Bu istihlak köle sahiplerinin istihlakinden ibaretti. Böyle olduğu içindir ki ilim ve sanat istihsale değil, istihlak menfaatlerine hizmet eder; hâkim sınıfın zevk ve istirahatini temin ederdi.”²³⁹

Devamında Orkut, Laplace ile Napolyon arasında geçen bir konuşmayı aktararak,²⁴⁰ bu konuşmayı Fransız İhtilali’ni oluşturan fikirlerin feodalizme, deyim yerindeyse bir yanıtı olarak görür.

“19. asır başında büyük Laplas, Napolyonun ‘Niçin senin gök mihaniki adlı eserinde, bir defacık olsun, Tanrının adı geçmiyor?’ suali üzerine, bir âlim guruya ‘benim böyle safsatılara ihtiyacım yok’ cevabını vermişti. Bu cevap, feodal sisteme ve o sistemin skolastiğine ve idealizmine siyasi ve ilmi sahada en öldürücü darbeyi vuran Fransız inkılabının cevabı idi.”²⁴¹

Orkut’a göre burjuvazinin ekonomik alandaki gelişimi ve üretimin büyük ölçeklerde artması, başka bilimsel gelişmeleri de tetikledi/beraberinde getirir. Nitekim Orkut, Darwin’in canlıların evrimine dair çalışmalarını bu minvalde değerlendirir.²⁴²

“Köy ekonomisinin daha yüksek teknik ve ilim esaslarına göre kurulma ihtiyacının doğduğu ve bunların yapıldığı bir devirde Darwin’in ‘tabii seçiliş’ nazariyesi ortaya çıktı. Darwin’in çıkışı tesadüfî değildi. O çağın ilmi zihniyet hududunu dev adımlarıyla genişleten önemli keşifler olmuştu. (...) Biyoloji sahasında teleoloji’ye öldürücü bir darbe vuran Darwinizm uzvi âlemde determinizmin temelini kurmuş oldu. Darwin canlı varlıkların birdenbire ve gördüğümüz şekilleri ile yaratılmadığını, hayvanların aşağı nevilere yukarı nevilere doğru bir inkişaf seyrinde meydana geldiklerini, bazı hususiyetleri ile muhite uyabilenlerin yaşayarak tekamül ettiklerini, muhite intibak edemiyenlerin ise telef olduklarını isbat etti. Darwinizm burjuva mütefekkirleri tarafından keskin bir mukavemetle

²³⁷ Ziya Orkut, “İlmin Sosyal Şartları”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 36, İlkkanun 1943, ss. 479-482.

²³⁸ Antik Yunan’da kölelik, köle emeği ve köle emeğinin kullanılması üzerine bkz. M.M. Austin, P. Vidal-Naquet, *Economic and Social History of Ancient Greece: An Introduction*, Batsford Academic and Educational, London, 1977, ss. 18-19. Yine Antik Yunan’da kölelerin yaptığı işlerin ayrıntılı bir analizi için bkz. Takeshi Amemiya, *Economy and Economics of Ancient Greece*, Routledge, London, 2007, ss. 28-34.

²³⁹ Ziya Orkut, *a.g.m.*, s. 480.

²⁴⁰ Laplace ve dönemin bilim insanlarının Fransız Devrimi’yle bağlantıları; devrimin onlarda, onların devrimin öncülerindeki etkileri ve özellikle Napolyon’un kendi çağındaki bilim dallarıyla ve bilim insanlarıyla ilişkileri üzerine bkz. Charles Coulston Gillispie, *Science and Polity in France: The Revolutionary and Napoleonic Years*, Princeton University Press, Princeton, 2004, ss. 532-534, 640-651.

²⁴¹ Orkut, *a.g.m.*, ss. 480-481.

²⁴² Darwin’in kitabı, kitabın arka planı ve Darwin’in kitabı yazmasına neden olan saiklerle ilintili bir çalışma için bkz. Keith A. Francis, *Charles Darwin and The Origin of Species*, Greenwood Press, London, 2007, ss. 43-59.

karşılandı. Açık göz gezinen bazıları ise, kraldan fazla kralcı bir eda ile, bu düşünce şeklinin doğruluğunu sözde kabul ederek, hakikatte ise bu ilmin onları ürküten neticelerini perdelemek maksadıyla, kendilerine göre ilave ve tashihler yaptılar; Darwin'in maddeci nazariyesini, açık veya gizli bir şekilde idealizmle barıştırmaya çalıştılar. 1789 yıllarının ilim ve zihniyet inkılapçılığı, ilimden ve gerçekten korkma buhranları içinde, idealizmin içinde boğduruldu."²⁴³

Orkut'un, burjuvazinin ortaya koyduğunu söylediği Fransız sosyalizmi, İngiliz ekonomi politiği ve Alman felsefesinin bileşimi, bir taraftan Marksizmin kaynaklarını da oluşturur.²⁴⁴ Orkut, burjuvazinin kendi sınıf çıkarları yüzünden bu fikirlerden yararlanamadığını da söylemektedir. Bunu da şu şekilde dile getirir:

"Orta çağın geri ekonomi ve istihsal münasebetlerine olduğu kadar, geri skolastik dünya görüşüne karşı da inkılapçı bir mücadele açan burjuvazi, Fransız inkılapçı felsefesi, İngiliz ekonomi politiği, Alman felsefesi gibi esaslı fikirler ortaya attığı halde sınıf menfaatlerinin darlığı yüzünden içtimai ve ilmi hadiseleri bir sisteme bağlayamamış, geniş ve aydın bir dünya görüşüne varamamıştır."²⁴⁵

Özellikle emperyalizm çağı öncesinde ve devamında büyük burjuvazinin aşırı rekabetçi tutumu ve bu rekabetin bir süre finans kapital dönemiyle bir "denge"ye oturtulma çabalarının sonuçsuz kalması dünya savaşlarına neden olur. Orkut, makalesinde, hem bu konuya temas eder hem de halkın yararına olan patentlerin tröstler tarafından nasıl denetim altına alındığını gündeme getirir.²⁴⁶ Orkut'un bu konudaki yaklaşımı şöyledir:

"İlmi kendi eline alan modern endüstri şefleri, istihsal ilmi esaslara göre kurarak, kuvvetli makineler, alet ve vasıtalarla istifade ederek, küçük istihsal sahasının büyük kısmına hâkim oldular. Çünkü ancak büyük sermaye büyük fabrika binalarını, laboratuvar ve araştırma enstitülerini kurabilir, keşif ve tecrübelerin masrafını ödiyebilirdi. Rekabet dolayısıyla ucuz fiyatlara dayanan sanayi sermayesi devrinde emtianın kıymetini ucuzlaştıracağı ve fiyatları indireceği için, umumiyetle tekniği ilerletiyordu. Halbuki finans kapitalizmi devrinde, tröstlerin teşekkül ettiği, rekabetin ortadan kalktığı veya azaldığı devirde, endüstri çağının önderleri arasında, tekniği inkişaf ettirme isteği azalmağa başlar. Kar temin etmediği için halk kitlelerine önemli faydalar temin edecek olan bir çok keşifler patentleri satın alınarak, demir kasalara hapsolünür."²⁴⁷

Orkut, makalesinin sonunda neredeyse II. Dünya Savaşı'nın sonucunu görür gibidir. Gerçekten kapitalist rekabetin de neticesinde dünya savaşı başlar. İnsanlık için bir yıkım olur ve Orkut'un da dediği gibi bilim savaşın hizmetine verilir. Atom bombasının icadı ve II. Dünya Savaşı'nın sonucunda kullanılması bunun en açık örneklerinden biridir.²⁴⁸

"[Halbuki finans kapitalizmi devrinde - y.n.] (...) Rakiplerin işletmelerinde sabotajlar tertip edilir. Kapitalist memleketler arasında tezatlar doğar, büyük emperyalist mücadeleler açılır. İnsan'ın tabiatle mücadele ve tabiatı istismar silahı olan ilim korkunç taarruz ve istila harplerine malzeme hazırlayan bir kuvvet haline sokulur. Milyonlarca insan kurbanları verecek öldürücü keşifler yapılır. Halka geniş ve ölçüsüz bir saadet getirecek olan birçok ilmi gerçeklere yer verilmediği halde, harp ve tahrip işlerinde ilim pekâlâ kullanılıyor. Bugün hiç bir muharebe, ilmin yardımı olmaksızın yapılamaz."²⁴⁹

²⁴³ Orkut, *a.g.m.*, s. 481.

²⁴⁴ Marksizmin bu üç kaynağının ortaya konusu ve değerlendirilmesi için bkz. V. I. Lenin, "The Three Sources and Three Component Parts of Marxism", *Collected Works: Volume 19, March-December 1913* içinde, Foreign Languages Publishing House, Moscow, 1963, ss. 23-28.

²⁴⁵ Orkut, *a.g.m.*, s. 482.

²⁴⁶ Kapitalist girişimcilerin patentlerin kullanımlarını nasıl kendi çıkarları yönünde kullandıklarını görmek için bkz. Rudolf Hilferding, *Finance Capital, A study of the latest phase of capitalist development*, Routledge & Kegan Paul, London, 1981, s. 123.

²⁴⁷ Orkut, *a.g.m.*, s. 482.

²⁴⁸ 6 Ağustos 1945'te ABD'nin Hiroşima'ya attığı atom bombası dönemin başında şu şekilde yankı bulmuştu: "20.000 Ton Dinamite Muadil Tek Bomba", *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1945.

²⁴⁹ Orkut, *a.g.m.*, s. 482.

Niyazi Berkes'in de ekonomi yazıları yazdığı görülür. Bunlardan biri "Bergson'un Sosyal Fikirleri"²⁵⁰ başlığını taşıyan makalesidir. Berkes bu makalesinde, Almanya'nın Sanayi Devrimi'ni geç yaşamışlığını,²⁵¹ sınıf meselesini de atlamadan İngiltere ve Fransa'yla kıyaslayarak, hâkim felsefi düşünüşün maneviyatçı ve tarihçi kaldığını vurgular.

"İngiltere ve hatta Fransadan sonra sınıf inkişafını yapan ve bu memleketlerdeki manasında bir sınıf inkişaf ettiremeyen Almanyada ise hâkim felsefi tefekkür daima bu maneviyatçı ve tarihçi şekilde kaldı."²⁵²

Yurt ve Dünya'da yayımlanan başka bir yazı ise "Elektrikleştirme"²⁵³ üzerinedir. Yazıda insanın tabiat kuvvetleri üzerindeki başarısı gündeme getirilmektedir.²⁵⁴ Bu, şöyle ifade edilmektedir:

"İnsanın, insan hayatını tabiat kuvvelerinin oyuncağı olmaktan çıkararak medeniyeti yaratmıştır. Yirminci asır, elektriği -şimdiye kadar bilinen bu en büyük tabiat kuvvetini- bir iş gücü olarak kullanmak suretile bugün evvelki asırların biriktirdiği medeniyet eserlerine üstün işler meydana getirmiştir."²⁵⁵

Aynı yazıda elektrikleşme ve çağın medeniyeti arasındaki bağlantı şu şekilde kurulmaktadır:²⁵⁶

"Endüstrinin bugün ulaştığı verim kabiliyetini ancak elektriğin kazandırdığı büyük teknik imkânlarla izah etmek mümkündür. Bunun için bugün yirminci asır medeniyetini benimsemek, bir memleketin yirminci asır yaşayışına varmasını gerçekleştirmek her şeyden önce elektrik kuvvetini kullanmakla kabil olur."²⁵⁷

Öte yandan Muvaffak Şeref de "Kültür Münakaşaları Karşısında"²⁵⁸ başlığını taşıyan yazısında, "birikmiş emek" konusuna temas etmektedir. Şeref'in yaptığı "birikmiş emek" vurgusu Marksist literatüre²⁵⁹ dair bir vurgudur. Bu vurgunun, II. Dünya Savaşı yıllarında çıkan bir dergide yapılması/yapılabilmesi anlamlıdır. Şeref şunları söylemektedir:

²⁵⁰ Niyazi Berkes, "Bergson'un Sosyal Fikirleri", *Yurt ve Dünya*, Sayı 2, Şubat 1941, ss. 34-42.

²⁵¹ Almanya'nın Sanayi Devrimi'ni, örneğin İngiltere'den daha geç yaşamışlığına, Hobsbawm'ın verdiği şu veriler de bir kanıt olabilir: "Nitekim 1840'ta ABD ve Almanya'nın madeni eşya imalatlarının her biri Britanya'nın imalatının altıda biri; dokuma imalatında, sırasıyla, Britanya'nın altıda birinden biraz fazla ve Britanya'nın beşte biri; pik demir üretiminde Britanya'nın beşte birinden biraz fazla ve Britanya'nın sekizde biri kadardı.", Eric Hobsbawm, *Sanayi ve İmparatorluk*, Çev. Abdullah Ersoy, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998, s. 117.

²⁵² Berkes, *a.g.m.*, s. 34.

²⁵³ *Yurt ve Dünya*, "Elektrikleştirme", Sayı 3, Mart 1941, ss. 3-4.

²⁵⁴ Engels, bu konuya ilişkin şunları söylüyor: "Kısacası, hayvan dış doğadan yalnızca yararlanır ve salt varlığı ile onda değişiklikler meydana getirir; insan onda değişiklikler meydana getirerek, amaçlarına yarar duruma sokar, ona *egemen* olur. İnsanın öteki hayvanlardan son ve temel farkı budur, bu farkı meydana getiren de gene emektir.", Karl Marx, Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar, Cilt: 3*, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, 1979, s. 90.

Yine Engels başka bir çalışmasında Morgan'ın yaptığı tasnifi genelleştirerek uygarlığa ilişkin şöyle bir tarif yapıyor: "Uygarlık: İnsanın doğal ürünleri hammadde olarak kullanmayı öğrendiği dönem; aslı anlamda sanayi ve ustalık dönemi.", Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, (12. Baskı), Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara, 2002, s. 35.

²⁵⁵ *Yurt ve Dünya*, *a.g.m.*, s. 3.

²⁵⁶ SSCB'de buna dair bir tahlili Lenin yapmıştı. Bunun için bkz. V. I. Lenin, "Notes of Electrification", *Collected Works: Volume 42, October 1917-March 1923* içinde, (3. Baskı), Progress Publishers, Moscow, 1977, ss. 280-281. Aynı konu için bkz. Lev Davidoviç Trotskiy, *İhanete Uğrayan Devrim*, Çev. Kolektif çeviri, Alef Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 80, ss. 94-95.

²⁵⁷ *Yurt ve Dünya*, *a.g.m.*, ss. 3-4.

²⁵⁸ Muvaffak Şeref, "Kültür Münakaşaları Karşısında", *Yurt ve Dünya*, Sayı 31, Temmuz 1943, ss. 231-235.

²⁵⁹ Marx, birikmiş emeğe değindiği çalışmasında konuyu şöyle ele alıyor: "Birikmiş emeği sermayeye dönüştüren, ancak birikmiş, geçmiş, maddileşmiş emeğin, doğrudan, canlı emek üzerindeki egemenliğidir.

Sermaye, birikmiş emeğin canlı emeğe yeni bir üretimin aracı olarak hizmet etmesi olgusundan ibaret değildir. Sermaye, canlı emeğin birikmiş emeğe, onun değişim-değerini korumasının ve çoğaltmasının aracı olarak hizmet

“Yazımızın başlarında söylediklerimizi tekrarlıyalım: en ileri cemiyet, tabiatla yaptığı enerji mübadelesinde en ziyade karlı olan cemiyettir. Bunun tek şartı, sosyal tekniğin en ileri seviyeye yükselmesidir. Sosyal tekniğin maddi unsuru, istihsal vasıtalarıdır. İstihsal vasıtası, birikmiş emek demektir. Geri cemiyetin en ileri istihsal vasıtalarına malik olabilmesi için, sosyal emek verimini en ziyade arttıran münasebetler düzenine geçmesi lazımdır.”²⁶⁰

N. Erken’in “Bir Milyarderin Ölümü”²⁶¹ başlığını taşıyan yazısı ise, aslında 1837-1913 yılları arasında yaşamış ünlü Amerikalı banker J.P.Morgan’ın²⁶² oğluyula ilgilidir. J.P.Morgan’ın oğlu, J.P.Morgan, Jr. 1867-1943 yılları arasında yaşamış ve babasının izinden gitmişti.

“Gazeteler geçen ay Amerikalı milyarder banker Morgan’ın New York şehrinde öldüğünü haber verdiler. Birinci Cihan harbinden önce ve sonra, Amerikanın ve hatta dünyanın sanayi ve maliye hayatında büyük bir rol oynayan, emperyalizmin tarihinde korkunç bir hissesi olan bu adamın ve hanedanının yaptıkları hakkında okuyucularımıza bazı malumat vermeyi faydalı bulduk. Kapitalist ekonomi sisteminin en son safhasının bir arazi olan emperyalizmin bugün içinde bulunduğu mücadele bitmeden ölen Morgan, emperyalizmin tarihinde önemli bir rol oynayan bir hanedanın son tanınmış ve pek az sevilmiş bir siması idi.”²⁶³

Yurt ve Dünya’daki isimsiz bir yazı, II. Dünya Savaşı yıllarında Hindistan’da yaşanan açlık ve yine aynı tarihlerde dünyanın başka bir coğrafyası olan Arjantin’de fiyatların düşmemesi için yakılan buğdaylara ilişkindir.²⁶⁴ Dönemin gazeteleri de Hindistan’da yaşanan açlığı ilk sayfalarına dek taşımışlardı.²⁶⁵ Yazının girişi şu şekildedir:

“Gazeteler yazdı: Hindistanın Bengale eyaletinde büyük bir kıtlık hüküm sürmektedir. Açlıktan hergün yüzlerce insan ölüyor, köyler boşalıyor, Kalküta şehrinin sokakları dilencilerle doluyor. Sefalet öyle müthiş bir hal almış ki orta sınıf halk yiyecek şey bulamıyormuş; ancak yüksek tabakalar ölmeyecek kadar yiyecek bir şey bulabiliyorlarmış. Bu korkunç haberleri veren gazeteler hemen aynı günlerde Arjantinde fiyatları düşürmemek için milyonlarca kilo buğdayın yakıldığını yazdılar.”²⁶⁶

Yazının devamında ise *Yurt ve Dünya* yazarı, Hindistan’daki açlık ve Arjantin’deki buğday israfından hareketle kapitalizmin temel çelişkilerine vurgu yapmaktadır. Dahası kapitalizmi (isim vermese bile) insanların yaşadığı sefaletin ve hatta kendi döneminde yaşanan II. Dünya Savaşı’nın sebebi olarak görmektedir. Artık kapitalizmin feodaliteyi ortadan kaldırırken attığı ilerici adımların esamisinin okunmadığını ve hatta kapitalizmin kendi çelişkileri nedeniyle çöküşe gittiğini söylemektedir.

“Yukarıdaki tezat (Hindistan’da açlık varken, Arjantin’de yakılan buğdaylardan söz ediliyor - y.n.) ilk defa duyup işittiğimiz bir hal değil, bugünkü dünyaya hâkim olan ve kazançtan başka prensip ve gaye tanımayan bir ekonomik sistemin bir hastalığıdır. Gerçekleri örtbas edip, realite gözünü kapayanlar, yahut başka türlü göstermekte menfaati olanlar, çeşit çeşit anlaşılmaz izahlara başvurulabilir, ağır kalabalığı yapabilirler. Ama hakikat odur ki bugünkü insan sefaletinin biricik sebebi ve mesulü budur. Dünya kaynaklarını sömürmek için girişilen bugünkü kanlı boğuşmanın, sebebi de odur. Tarihin akışı içinde ileriye doğru bir hamle olan ve derebeyliği yıkıp, modern ekonomik ve sosyal münasebetleri

etmesi olgusundan oluşur.”, Karl Marx, *Ücretli Emek ve Sermaye*, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, 1999, ss. 30-36.

²⁶⁰ Şeref, *a.g.m.*, s. 235.

²⁶¹ N.Erken, “Bir Milyarderin Ölümü”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 29, Mayıs 1943, ss. 167-170.

²⁶² J.P. Morgan’ın bizatihi kendisi, Marksist yazarların kapitalizmi ve onun bir versiyonu olan emperyalizmi anlama ve anlamlandırma çabalarına konu olmuştur. Bunun için, bkz. V.İ.Lenin, *Kapitalizmin En Yüksek Aşaması: Emperyalizm*, Çev. Erdoğan Başar (Berktaş), Aydınlık Yayınları, İstanbul, 1979, ss. 54, 95; Ernest Mandel, “Introduction”, *Capital: A Critique of Political Economy* içinde, Penguin Books, England, 1982, s. 62.

Ayrıca emperyalizm kuramları için bkz. E.K. Hunt, *İktisadi Düşünce Tarihi*, Çev. Müfit Günay, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, ss. 435-464.

²⁶³ Erken, *a.g.m.*, s. 167.

²⁶⁴ *Yurt ve Dünya*, “Yakılan Buğdaylar”, Sayı 35, Senteşrin 1943, ss. 421-422.

²⁶⁵ Hindistan’da yaşananlar için bkz. “Hindistanda Korkunç Açlık”, *Cumhuriyet*, 6 Ekim 1943.

²⁶⁶ *Yurt ve Dünya*, *a.g.m.*, s. 421.

kuran bu sistem, bugün artık ilerletici, yapıcı karakterini kaybederek kendi kazdığı tezatlar kuyusunun kenarına ayak basmış bulunuyor. Bütün dünyayı milletler için bir cehennem haline getiren bu hesapsız kazanç çılgınlığının “insan tabiatında meknuz bir temayülden” doğduğunu iddia eden sahte bilginler bulunabilir. Ama gerçek bilim, bize insan realitesini bir zümrüdanka kuşu olarak değil, sosyal bir olay olarak tanıtan hilesiz ve karışksız bilgi bunun bir yalan olduğunu, bu sistemin belirli sosyal şartlar içinde doğduğunu ve yine belirli şartlar içinde göçüp gideceğini öğretiyor. Bunu anlamamakta menfaati olanlar, milletlerde ve milletlerin arasında bütün maddi ve kültürel üstünlükleri hasisçe ellerinde tutanlarla bunların uşaklarıdır.”²⁶⁷

Bir başka isimli yazıda²⁶⁸ *Yurt ve Dünya* yazarı, Reşat Şemsettin Sırer’in 28 İkteşrin 1943’te *Ulus* gazetesinde çıkan makalesini eleştirir. Sırer, makalesinde, II. Dünya Savaşı’nın (ve dünya savaşlarının) çıkış nedenini bir şekilde irsiyete/soya çekime bağlar. Oysa *Yurt ve Dünya* yazarı dünya savaşlarının çıkış nedenlerini hammadde kaynakları ve pazarların emperyalist paylaşımı olarak görmektedir.²⁶⁹

“Birinci ve ikinci cihan harblerinin sebebini insanın mağara devrinden yadigar kalma adetleri şeklinde göstermek gerçeğe gözlerini ve kulaklarını kapamak demektir: ‘Maddi imkanlar ve şartlar bakımından bu kadar ileri gittikleri ve birbirlerine bu kadar yaklaştıkları halde birbirlerine karşı taşıdıkları hisler bakımından mağara kavuklarında yaşadıkları zamanlardakinden farksızdırlar’ diye bugünkü boğuşmayı bir nevi atavizmle izaha kalkmak zorlanmış bir spekülasyon yapmak olur. Bugünkü harplerin ham madde kaynakları ve pazar uğruna yapılan emperyalist harpler olduğunu, artık bu harpleri hazırlayan, körükleyen ve ateşliyenler bile saklamıyorlar. Her günün harp havadisleri içinde geçen ‘imparatorluk’, ‘koloni’, ‘hayat sahası’ gibi sözler de bugünkü harplerin hedeflerini kısaca anlatan terimlerdir.”²⁷⁰

Niyazi Berkes *Yurt ve Dünya*’nın 30’uncu sayısından 33’üncü sayısına dek arka arkaya çok önemli dört yazı kaleme alır. Bu yazılarla modern ekonominin doğuşunu, temellerini, tezatlarını ve tezatlardan biri olarak gördüğü faşizmi gündeme getiren yazılar yazar.

Bu yazıların ilki olan “Modern Ekonominin Doğuşu”nda²⁷¹ Berkes, derebeylik sistemi ile kapitalizm arasındaki bağlantıyı irdeler.²⁷²

“Her cemiyet nizamı, tam manasile gerçekleşmeden önce arkasından gelecek olan başka bir nizamın tohumlarını saklar; başka bir sistemin alametleri onun içinde er geç belirir.”²⁷³

Devamında Berkes, Reformasyon hareketi öncesindeki durumdan bahseder ve kilise topraklarının mülkiyetinin el değiştirmesine değinir.

“Fakat bu inkişafın önüne geçen bir çok engeller vardı. Bu engellerin en kuvvetli desteği kiliseye ve Roma’ya dayanan dindi. Mesela İngiltere’de memleketin en iyi toprakları kilisenin elinde dururken büyük mer’aları ele geçirmek, bunları büyük ölçüde ve yeni usullere göre işletmek nasıl mümkün olurdu? (...) İngiltere’de karlı ziraati genişletmek için kilisenin belkemiğini kırmak lazımdı. Orada bu mücadele on altıncı asrın ilk yarısında başarıldı. Kilisenin elindeki topraklar hususi mülkiyetler haline sokuldu.”²⁷⁴

²⁶⁷ *Yurt ve Dünya, a.g.m.*, s. 422.

²⁶⁸ *Yurt ve Dünya*, “Buhranların Sebebi”, Sayı 36, İlkkanun 1943, ss. 507-508.

²⁶⁹ Örneğin II. Dünya Savaşı’nın çıkışında Nazilerin izlediği emperyalist milliyetçilik siyasetine vurgu için bkz. Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler, 1789-1980*, (2. Baskı), Çev. Savaş Aktur, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004, s. 230.

²⁷⁰ *Yurt ve Dünya, a.g.m.*, s. 508.

²⁷¹ Niyazi Berkes, “Modern Ekonominin Doğuşu”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 30, Haziran 1943, ss. 206-211.

²⁷² Karl Marx, benzeri bir analizi bir hayli önce yapmıştı: “Kapitalist toplumun ekonomik yapısı, feodal toplumun ekonomik yapısından doğmuştur. Bu ikincisinin çözülmesiyle ilkinin unsurları serbest hale gelmiştir.”, Karl Marx, *Kapital: Ekonomi Politiğin Eleştirisi*, Çev. Mehmet Selik, Nail Satlıgan, Yordam Kitap, İstanbul, 2011, s. 688.

²⁷³ Berkes, *a.g.m.*, s. 207.

²⁷⁴ Berkes, *a.g.m.*, s. 209.

Berkes'in tarif ettiği duruma dair bir analiz, Berkes'ten bir hayli önce Karl Marx tarafından yapılmıştır. Marx, bu konuda şunları söyler:

“Reform hareketi ve bunun sonucunda kilise mallarının muazzam ölçüde yağmalanması, 16. yüzyılda halk kitlelerinin zora dayanan yöntemlerle mülksüz bırakılması hareketine yeni ve korkunç bir dürtü sağlamıştı. O dönemde Katolik Kilisesi, İngiltere topraklarının büyük bir kısmının feodal mülkiyetini elinde tutuyordu. (...) Kilise mülklerinin yağmalanması, devlet topraklarına hileli yollarla el konulması, ortak toprakların çalınması, feodal mülkiyet ile klan mülkiyetinin gaspçı ve insafsız bir terörle modern özel mülkiyete dönüştürülmesi, bütün bunlar, ilk birikimin huzur veren yöntemleriydi. Bunlar kapitalist tarım için araziye fethetti, toprağı sermayenin parçası haline getirdi ve kentsel sanayiler için gerekli olan özgür ve korunmasız proletaryanın arzını sağladı.”²⁷⁵

Berkes'in kaleme aldığı diğer yazı, “Modern Ekonominin Temelleri”²⁷⁶ ismini taşımaktadır. Makalesinin girişinde şu ifadeler yer veriyor Berkes:

“Serbest piyasa prensibi yabancı memleketlere de teşmil ediliyordu, mübadele ve mukavele hürriyeti yalnız fertler arasında değil, ayrı ayrı devletler arasında da zaruri sayılıyordu. Serbest piyasa nazariyesi, böylece, serbest dünya piyasası nazariyesi haline geldi; kapitalizmin emperyalizm haline gelişini gibi.”²⁷⁷

Berkes'in burada kapitalizmden emperyalizme geçiş yolunda yaptığı tespit, daha öncesinde Rus Marksistlerin çalışmalarında da²⁷⁸ kendine yer bulmuştur.

Berkes, yazısının devamında, okuyucuyu kapitalizmin ne olduğu ve nasıl işlediği konusunda bilgilendirir. Verdiği bilgilerden biri de fiyat mekanizması²⁷⁹ üzerinedir.

“Kapitalizm sistemde bu ilk noktayı temin eden mekanizmaya ‘fiyat mekanizması’ denir.”²⁸⁰

Yine yazıda Berkes tarafından, “arz ve talep kanunu”nun iktisatçılar tarafından nasıl isimlendirildiği ve kapitalist sistemde nereye denk düştüğüne dair bilgiler verilir.

“Mademki bir çok müstahsiller ayrı ayrı bir çok maddeler istihsal ediyorlar; kimi kumaş, kimi otomobil, kimi gıda maddesi imali ile meşguldür, şu halde bunların arasında cemiyetin ihtiyacına göre düzenli bir nisbet olması lazım. Eğer bunlardan biri mesela ihtiyaçtan fazla kağıt yaparsa piyasa serbest olacağına göre, bu maddenin fiyatı düşecektir; bu yüzden o da ne kadar kağıt yapabileceğini bir hadde kadar tayin edecek, bu haddi aşmayacaktır. İşte iktisatçılar buna ‘arz ve talep kanunu’ dediler ve bu kanunun kapitalist sistemde gereken ahengi kendiliğinden gerçekleştirdiğini kabul ettiler.”²⁸¹

Berkes'in makalesinde ele aldığı “arz ve talep kanunu”nu Marksistler de kendi yaklaşımları çerçevesinde incelemişler ve eleştirmişlerdir. Marksistlerin getirdiği eleştiri, arz ve talep kanununun emeğin fiyatının belirlenmesi noktasında mutlaklaştırılmasıdır. Marx bu konuda şunları söyler:

“Emeğin veya bütün diğer metaların değerlerinin, son analizde, arz ve talep tarafından tayin edildiğini kabul ediyorsanız tamamen yanılıyorsunuz. Arz ve talep sadece piyasa fiyatlarının geçici dalgalanmalarını düzenler. Bir metanın piyasa fiyatının değerinin üstüne niçin yükseldiğini veya

²⁷⁵ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Marx, *Kapital*, ss. 693-704.

²⁷⁶ Niyazi Berkes, “Modern Ekonominin Temelleri”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 31, Temmuz 1943, ss. 239-245.

²⁷⁷ Berkes, *a.g.m.*, s. 239.

²⁷⁸ Lenin, bu konuyla ilgili şunları söylüyordu: “Emperyalizm, genel olarak kapitalizmin temel niteliklerinin gelişmesi ve doğrudan doğruya devamı olarak meydana geldi.” Bu değerlendirme için, bkz. Lenin, *Kapitalizmin En Yüksek Aşaması: Emperyalizm*, s. 114.

²⁷⁹ Nitekim fiyat mekanizması, mikro iktisatçıların ilgi alanlarından biridir. Fiyat mekanizması, piyasa mekanizması ve iktisat teorisi arasındaki bağlantılar için, bkz., Orhan Türkay, *Mikroiktisat Teorisi, Cilt 1*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986, s. 5.

²⁸⁰ Berkes, *a.g.m.*, s. 241.

²⁸¹ Berkes, *a.g.m.*, s. 241.

değerinin altına niçin düştüğünü anlatır, ama bu değer kendisini açıklayamaz. Arz ve talebin dengede bulunduğunu veya iktisatçıların deyişiyle, karşılıklı olarak birbirini kapladığını varsayalım. Peki, birbirine karşıt olan bu kuvvetler aynı güçte oldukları anda, karşılıklı olarak birbirlerini giderirler ve şu, ya da bu yönde hareket etmez olurlar. Arz ve talebin denge haline geldikleri ve bunun sonucu olarak artık hareket etmedikleri anda, bir metanın fiyatı onun gerçek değeri, yani onun piyasa fiyatının etrafında salındığı esas fiyatı ile buluşur. Öyleyse bu “değer”in mahiyetini araştırdığımız takdirde arz ve talebin piyasa fiyatları üzerinde yaptığı geçici etkiler üzerinde durmamız gerekir. Bu, bütün öteki metaların fiyatları için doğru olduğu gibi, ücretler için de doğrudur.”²⁸²

Berkes, kapitalist üretim için gerekli işgücünün nasıl sağlandığı sorusunu da sorar ve yanıtlar. Nitekim onun dile getirdiği kapitalist üretim için gerekli işgücünün sağlanması, yeni üretim ilişkileri düşünüldüğünde ve kapitalizmin inşa edildiği süreçte, bu sürecin önemli bir sorunu olarak gündeme gelmişti.

“Avrupada kapitalist sistemin kurulduğu yerlerde bu (kapitalist üretim için gerekli işgücünün sağlanması - y.n.) nasıl temin edilmiştir? Avrupanın tarihine baktığımız zaman bunun başlıca iki yoldan gerçekleştirildiğini görürüz: birincisi, bunların (köleliğin kaldırılmasıyla serbest kalan insanlar ve köylüler - y.n.) elindeki istihsal vasıtalarını doğrudan doğruya veya hatta zorla ellerinden almak usulüdür. Bunun tam manasiyle İngilterede yapıldığını görürüz.”²⁸³

Belçikalı Marksist Ernest Mandel’in, Berkes’ten daha sonra bu konuya ilişkin yaklaşımı şu olmuştur:

“Kesenkes üretim alanına kayan sermayenin etki alanının bu genişlemesinin yanı sıra, Orta Çağ’ın küçük emtia toplumunda varolan yerinden yurdundan kopmuş ve şehir şehir dolaşan bir avuç ‘yanaşma’nın 16. yüzyıldan itibaren yeni bir sınıf haline geldiği görülüyor. Bu sınıf, fiyatlardaki köklü değişiklikten dolayı yoksullaşan feodal beylerin, malikanelerinde çalıştırdığı adamların büyük bir kısmına yol vermeleri ve şehirlerdeki zanaatkarlığın (müteşebbis-tüccarların kırılık bölgelere yatırım yapmalarından beri) çökmesi sonucu doğmuştur.”²⁸⁴

Berkes, yazısının devamında üretim araçlarından koparılan ve ilk sanayi işçilerinin oluşumundan söz eder.

“İstihsal vasıtalarından mahrum kalarak gündelikçilikle çalışma durumuna gelinişteki bu iki usul arasındaki fark meydandadır. Birincisinde toprağı eline geçiren yeni toprak sahibi ve muayyen bir şahıstır. İkincisinde ise ortada mes’ul gibi gözükken bir şahıs değil, makine ve makinenin mahsulüdür (bundan dolayı makine rekabeti karşısında ezilen zanaatkarlar ve ilk sanayi işçileri felaketlerinin sebebi sandıkları makinelere düşmanlık besliyorlardı).”²⁸⁵

Berkes’in burada parantez içinde sözünü ettiği makinelere düşmanlık besleyen sanayi işçileri, tarihte “Luddite”²⁸⁶ ismini almışlar ve işçi hareketinin geleneğinde kendilerine bir yer edinmişlerdir.

Berkes, makalesini ilkel birikime vurgu yaparak sonlandırır. Şöyle der Berkes:

“Bütün bunlar, başka bir bakımdan diğer bir oluşun aynıdır. Bu da sermaye birikmesi oluşudur. Sermaye birikmesi de başlıca iki yoldan olmuştur. Birincisi, iktisatçıların “ilk birikiş” dediği şekildedir.

²⁸² Karl Marx, *Ücret, Fiyat ve Kar*, Çev. Erdoğan Başar, Sol Yayınları, Ankara, 1965, ss. 37-38. Ayrıca bu eleştirilere şurada da devam edilir: Marx, *Kapital*, ss. 296, 420, 515-516, 519, 619, 737-738.

²⁸³ Berkes, *a.g.m.*, s. 242.

²⁸⁴ Bu analiz için bkz. Ernest Mandel, *Marksist Ekonomi El Kitabı*, Çev. Orhan Suda, Suda Yayınları, İstanbul, 1974, s. 190.

Ortaçağ koşullarından Sanayi Devrimi’ne geçiş aşamasında özellikle İngiltere örneği için, bkz. Herbert Heaton, *Avrupa İktisat Tarihi, İlkçağdan Sanayi Devrimi’ne*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1995, ss. 273-303.

²⁸⁵ Berkes, *a.g.m.*, s. 243.

²⁸⁶ Luddite hareketiyle ilgili daha fazla ayrıntı için, bkz. Eric Hobsbawm, *The Age of Revolution 1789-1848*, Vintage Books, New York, 1996, s. 39; E.P. Thompson, *The Making of the English Working Class*, Vintage Books, New York, 1966, ss. 62, 185, 193, 248, 352, 494-499, 521, 530-543; 549-553; 556-577; 587-592; 594-602.

Bu, büyük sanai istihsalin mümkün olması için gereken iş kuvvetinin temini meselesinde yukarıda anlattığımız birinci usulün başka bir cephesidir.”²⁸⁷

Berkes’in iktisatçılara da atıfta bulunarak gündeme getirdiği “ilk birikiş”, Marx’ın da üzerine kafa yorduğu konulardan biridir. Marx bu konuya şu şekilde yaklaşır:

“Ne var ki, sermaye birikimi artık değer varlığını, artık değer kapitalist üretimin, bu ise meta üreticilerinin elinde önemli büyüklükte sermaye ve emek gücü kütlelerinin varlığını bir ön koşul olarak gerekli kılar. Dolayısıyla, bütün bu hareket, ancak kapitalist birikimi önceleyen ve kapitalist üretimin sonucu değil, onun çıkış noktası olan bir ‘ilk birikim’in (Adam Smith’te ‘*previous accumulation*’) varlığını kabul ederek kurtulabileceğimiz bir kısır döngünün içindeymiş gibi görünür. (...) Hem ücretli işçiyi, hem de kapitalisti doğuran gelişmenin hareket noktası, işçinin köleliğiydi. İlerleme, yalnızca, bu kölelikteki bir biçim değişikliği, feodal sömürünün kapitalist sömürüye dönüşmesiydi. Bu süreci kavramak için çok fazla geriye gitmemiz gerekmez. Kapitalist üretimin ilk belirtileriyle dağınık olarak bazı Akdeniz kentlerinde daha 14. ve 15. yüzyıllarda karşılaşılmakla beraber, kapitalist dönem ancak 16. yüzyıla başlar. Kapitalist üretimin ortaya çıktığı her yerde, serflüğün ortadan kaldırılması çoktan başarılmış ve Orta Çağın en parlak ürünü olan egemen kentler düzeni çoktandır yok olma yolunu tutmuş bulunuyordu. Gelişmekte olan kapitalist sınıfın ilerlemesine aracılık eden bütün köklü dönüşümler, ama hepsinden önemlisi, büyük insan kitlelerinin, geçim araçlarından birdenbire ve zorla koparılıp özgür ve korunmasız proleterler olarak emek piyasasına fırlatıldığı anlar, ilk birikim tarihinin çığır açıcılarıdır. Kır üreticisinin, köylünün topraktan yoksun bırakılması, bütün sürecin temelini oluşturur. Bu mülksüzleşmenin tarihi farklı ülkelerde farklı renklere bürünür, farklı aşamalarını farklı sıralarla ve farklı tarih dönemlerinde geçirir.”²⁸⁸

Berkes’in kaleme aldığı bir başka yazı “Modern Ekonominin Tezatlari”²⁸⁹ başlığını taşır. Berkes yazısına bir gazete haberiyle başlar:

“Geçen ayın 30 unda çıkan ve 29 temmuzda Washington’dan verilen bir ajans haberini belki bir çok kimseler okumamış, okuyanların çoğu da heyecanlı harp havadisleri yanında üzerinde belki durmamışlardır. Ajansın verdiği havadis şu idi: ‘Ameriye adliye nazırlığının bildirdiğine göre, kimya maddeleri imal eden üç Amerikan kumpanyası İngiliz, Alman, İtalyan ve diğer bazı yabancı firmalarla birlikte bir kartel vücade getirmiş olmak suçu ile yüksek jüri heyeti tarafından itham altına alınmış bulunmaktadır... Tröstlerle mücadele için bilhassa kurulmuş olan mahkemenin baş müddeiumumi muavini bu hususta demiştir ki: bu kartelin istihsal ettiği maddeler arasında harp sanayi bakımından büyük bir ehemmiyeti olan titanium maddesi de vardır... Dünyada kimya maddeleri istihsal eden bütün mühim kumpanyalar ve bu arada Imperial Chemical Industries şirketi de bu işte medhaldardır. İşte alakası olan başlıca yabancı firmalar arasında bir Alman kimya tröstü ve Montecatini İtalyan kumpanyası ve Kusan Kodyo Kayuşi Japon müessesesi de vardır.”²⁹⁰

Berkes’in burada sözünü ettiği Imperial Chemical Industries, o tarihlerde hem gazetelere konu oluyor hem de Türkiye’de gazete ilanlarıyla kendini göstermeye çalışıyordu.²⁹¹ Yine Berkes’in makalesinde ismini zikretmediği, ancak Almanya’da çalışan ve kimya sektöründe bulunan bir firma daha bulunmaktadır. Bu, I.G. Farben’dır.²⁹² Nitekim Almanya’da Nasyonal Sosyalist devletin ekonomisi, Naziler tarafından büyük kapitalistler lehine yeniden

²⁸⁷ Berkes, *a.g.m.*, s. 244.

²⁸⁸ Marx, *Kapital*, ss. 686-689.

²⁸⁹ Niyazi Berkes, “Modern Ekonominin Tezatlari”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 32, Ağustos 1943, ss. 296-301.

²⁹⁰ Berkes, *a.g.m.*, s. 296.

²⁹¹ International Chemical Industries (ya da bilinen ismiyle ICI), daha II. Dünya Savaşı öncesinde, savaşa hazırlanan ülkelerin kendi askeri donanımlarını oluşturmak ve geliştirmek amacıyla başvurdukları bir şirket/adres haline gelmişti. Bunun için bkz. “Cenubi Afrikada Harp Hazırlığı”, *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1937.

Ayrıca yine savaş yıllarında Türkiye’de de kendisine bir pazar oluşturmaya çalışan şirket, reklamlarla varlığını pekiştirmeye çalışmıştı. Şirket Türkiye’de faaliyete geçmesinin ardından (“Ticaret Vekâleti İç Ticaret Umum Müdürlüğünden”, *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1941), dönemin gazetelerinde ICI’nın verdiği ilanlar yayımlanmaya (*Cumhuriyet*, 19 Eylül 1942; *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1942; *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1943; *Cumhuriyet*, 21 Eylül 1943; *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1943; *Cumhuriyet*, 6 Ekim 1943) başladı.

²⁹² Almanya’da bulunan ve İngiltere kökenli ICI gibi, kimya sektöründe çalışan bu şirket I.G. Farben’dı. I.G. Farben’le ilgili daha fazla bilgi için bkz. Timothy W. Mason, *Nazism, Fascism and the Working Class*, Cambridge University Press, London, 1996, ss. 63-64.

düzenlenirken I.G. Farben ve yöneticileri de bu işin içindeydiler.²⁹³ Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP), 1933'ten 1939'a dek güç kazanırken I.G. Farben'in kârları da aynı tarihte 74 milyon marktan 240 milyon marka çıkmıştı. I.G. Farben'in NSDAP'ye katkısı yine aynı tarihlerde 3,6 milyon marktan 7,5 milyon marka ulaşmıştı.²⁹⁴

Berkes, makalesinin devamında kapitalizm içinde tekellerin ortaya çıkışını ve bunların işleyişlerini gündeme getirir.

“(…) rekabetin fiyat mekanizması, arz ve talep kanunu vasıtasıyla ayrı ayrı istihsal ediciler arasında ve ayrı istihsal kolları arasında tabii bir nizam meydana getireceği kabul ediliyordu. Halbuki, ekonomi hayatında çok geçmeden görüldü ki rekabetin meydana getirdiği neticelerden biri, daha ucuza maledabilen yani daha verimli istihsal yapacak vasıtaları büyük bir sermaye sayesinde elinde bulundurabilen müstahsillerin yavaş yavaş daha küçük olanları ya ortadan kaldırması veya kendi içine alıp eritmesi oldu. Rekabet, herkesin istihsal alanında tamamiyle serbest bırakılması demek iken, bunun tabii neticesi, bir çok kimselerin bu alandan kovulması, rekabet meydanında yarışanların sayısının yavaş yavaş azalması oluyor. Başka bir deyimle, bir istihsal kolu veya bir pazar yavaş yavaş bu alanlarda iş yapabilen daha az sayıda müstahsillerin inhisarı altına giriyor. (...) İşte, rekabeti kaldırmak veya azaltmak maksadıyla yapılan ve neticede bir alanı mahdut kimselerin inhisarı altına sokan bu anlaşmalar tröstler, karteller, banka inhisarları, ‘holding’ inhisarları, ‘interlocking’ direktörlükler, fiyat tesbiti anlaşmaları ve daha sayısız şekillerde birleşmeler veya anlaşmalar halinde kendini gösterir.”²⁹⁵

Berkes'in de dikkat çektiği tröstlerin kapitalizm içinde ortaya çıkışları, yapılanmaları ve işleyişleriyle ilgili olarak bu konuya yoğunlaşan ve buradan hareketle kapitalizmin bu yeni oluşumunu mercek altına alan öncüller de vardır. Örneğin Rudolf Hilferding, kartel ve tröstlerin piyasayı nasıl kontrol altında tutabildiklerinin analizini yapar.²⁹⁶ Kartellerin işçi örgütleri üzerindeki baskısını ise Rosa Luxemburg ele almıştır.²⁹⁷ Bir sermaye ihracı mekanizması olarak kartellerin ve tröstlerin kullanımı, uluslararası kartellerin ortaya çıkışı, kartellerin farklı işkollarında örgütlenmeleri, kartel ve tröstlerin bankalarla ve devlet bürokrasisiyle olan ilişkileri, tekelci örgütlerin büyümeleriyle bağlantılı olarak karteller ve tröstler, sermayenin ulusallaşma süreci ve dünya ekonomisiyle ilişkileri bağlamında karteller ve tröstler hakkında ise Buharin'in çalışmaları sözkonusudur.²⁹⁸

²⁹³ Bu ekonomik bağ için bkz. Daniel Guerin, *Faşizm ve Büyük Sermaye*, Çev. Bülent Tanör, Suda Yayınları, İstanbul, 1975, ss. 331-332.

²⁹⁴ NSDAP ve I.G. Farben arasındaki ekonomik ilişkilerin analizi için bkz. Dave Renton, *Fascism: Theory and Practise*, Pluto Press, London, 1999, s. 39.

Diğer taraftan şirket, parti ve devlet arasındaki ilişkilerin ele alındığı çalışmaları da görmek mümkün... Bunun için bkz. Peter Hayes, *From Cooperation to Complicity: Degussa in the Third Reich*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, ss. 29-74. Doğrudan I.G. Farben'i kendisine konu edinen çalışma, yine Hayes tarafından kaleme alınmış. Bunun için ve özellikle Alman kimya endüstrisinin 19'uncu yüzyıl sonlarındaki ortaya çıkışı, gelişimi ve Nazilerin yükselişiyle birlikte ticaretin ve yozlaşmanın yaşanmasını da beraberinde anlatan çalışma için bkz. Peter Hayes, *Industry and Ideology: IG Farben in the Nazi Area*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.

²⁹⁵ Berkes, *a.g.m.*, ss. 297-298.

²⁹⁶ Rudolf Hilferding, *a.g.e.*, ss. 204-207.

²⁹⁷ Rosa Luxemburg, *The Accumulation of Capital*, Routledge, London, 2003, s. 437.

²⁹⁸ Nikolai Bukharin, *Imperialism and World Economy*, Martin Lawrence Limited, London, ss. 54-58, 63-69, 75-76, 96-97, 135-138, 148-151.

Berkes, makalesinde “Sherman Anti-Tröst Kanunu”ndan²⁹⁹ ve onun etkilerinden de söz eder.

“On dokuzuncu asrın sonuna doğru Amerikada kurulan tröstler karşısında tehlikeye düşen serbest müstahsiller, çiftçiler ve halk arasında şiddetli tepkiler görüldü. Muharrirler tröstlere karşı şiddetli bir mücadele açtılar. Bu tazyik altında tröstler aleyhine meşhur Sherman kanunu geçirildi ve bu kanunla tröstlerin kuruluşu resmen yasak edildi. Eğer bu kanun tatbik edilebilseydi bütün memleket ölçüsünde ve milletlerarası kartellerin önüne geçilebilirdi. Fakat kısmen tröst mümessillerinin meclislerde çevirdikleri dolaplar sayesinde, kısmen tröstçülerin buldukları yeni dolambaçlı yollar sayesinde Amerikada tröstlerin ortadan kaldırılması mümkün olmadı ve bu memleket yine tröstlerin vatani olarak kaldı.”³⁰⁰

Berkes, makalesinin bir noktasında şirket birleşmelerini ve korporasyonların oluşumunu gündeme getirir.³⁰¹

“Bu neviden sayısız birleşmeler vardır. Bir çok şirketler müstakil, birbirinden ayrı gibi gözüktükleri halde, gerçekte toprak altında müşterek kökleri olan ağaçlar gibi birbirlerine bağlıdırlar. Bu dolambaçlı bağılıklarını bütün örgülerini tam manasıyla kimse bilmez. Bununla beraber, bazı büyük korporasyonların müstakil olmadığını herkes bilir. Mesela, dünyanın en büyük sanayi teşebbüsü olan ‘Birleşik Amerika Çelik Korporasyonu’ bir Morgan firmasıdır.”³⁰²

Berkes, makalesinin devamında İngiltere’deki ve Almanya’daki tekelciliğin gelişiminin devlet eliyle olduğuna dönük bir vurgu yapar. Vurgusunu, bunun Amerika’dan farklılığı üzerine de kuvvetlendirir.³⁰³

“İngilterede ve Almanyada inhisarcılık, Amerikada olduğu kadar şiddetli mücadelelerle karşılaşmamış, hatta bazan devlet tarafından yardım ve teşvik görmüştür.”³⁰⁴

Berkes’in modern ekonomiyi anlama bağlamında yazdığı son makale “Modern Ekonominin Tezatlarından Faşizm”³⁰⁵ başlığını taşımaktadır.

Berkes, yazısına faşizmin tanımıyla başlar ve tanımında faşizmi, I. Dünya Savaşı sonrası gelişmelere dayandırmaktadır.³⁰⁶

²⁹⁹ “Sherman Antitrust Act” için bkz. Eric Hobsbawm, *The Age of Empire, 1875-1914*, Vintage Books, New York, 1989, ss. 43-46.

Ayrıca “Sherman Antitrust Act”in, kapitalizmin “sağlıklı” işleyişine bir müdahale olarak değerlendirildiği yorumu için bkz. Ayn Rand, *Capitalism: The Unknown Ideal*, A Signet Book, New York, 1986. Rand burada “Sherman Antitrust Act”i “Amerikan endüstrisinin yıkımına giden yolda bir dönüm noktası”, “uygulanamaz, irrasyonel” nitelendirmeleriyle kıyasıya eleştirir. Buna dönük bir eleştiri de Marksist ekonomist Hilferding’den gelir. Ama eleştirilerinde ve vardıkları sonuçlarda Rand ve Hilferding benzeşmezler.

³⁰⁰ Berkes, *a.g.m.*, s. 299.

³⁰¹ Berkes’in makalesinde sözünü ettiği korporasyonlar, örgütlenme biçimleri ve işleyişleri daha öncesinde de inceleme konusu olmuştur. Korporasyonlar hakkında daha fazla bilgi için bkz. Bukharin, *a.g.e.*, ss. 57-58. Özellikle “United States Steel Corporation” içinse yine aynı eserde bkz. ss. 58, 67, 99.

Uluslararası korporasyonların kapitalist ekonomiyi nasıl değiştirip dönüştürdüğü için ise bkz. Hilferding, *a.g.e.*, s. 107. Hilferding burada ayrıca mali sermayenin kapitalist işleyişe müdahalesini, sanayi sermayesi ile mali sermaye arasındaki gerilimleri, dolayısıyla korporasyonlar ve bankalar arasındaki ilişkileri, korporasyonların sermayenin merkezileşmesi noktasındaki işlevini, kapitalistler arası rekabetin ve bu rekabeti aşmanın bir yolu olarak korporasyonların kurulmasını ve fakat beraberinde korporasyonlar arası rekabeti de gündeme getiriyor. Bütün bunlar için bkz. Hilferding, *a.g.e.*, ss. 109-124.

³⁰² Berkes, *a.g.m.*, ss. 299-300.

³⁰³ Benzer bir vurgu, “tekelci kapitalist” tez üzerinden 1930’lar Amerika, İngiltere ve Almanya’sı için Hobsbawm tarafından yapılmıştır. Bunun için bkz. Eric Hobsbawm, *The Age of Extremes, The Shorth Twentieth Century, 1914-1991*, An Abacus Book, London, 1995, s. 129.

³⁰⁴ Berkes, *a.g.m.*, s. 300.

³⁰⁵ Niyazi Berkes, “Modern Ekonominin Tezatlarından Faşizm”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 33, Eylül 1943, ss. 325-330.

³⁰⁶ Faşizmin I. Dünya Savaşı sonrası gelişmelerle ilişkilendirildiği bir başka tanım için bkz. Mabel Berezin, “Fascism”, *The Blackwell Encyclopedia of Sociology* içinde, Blackwell Publishing, Oxford, 2007, s. 1644. Yine bu

“Faşizm 1914-18 harbinden sonra Avrupada çıkan cereyan ve rejimlerden biridir. Bugün bu tabir geniş ve dar olarak iki anlamda kullanılmaktadır: Biri, İtalyada çıkan ve bu memlekette siyasi iktidarı elde eden rejimin adı olarak; diğeri Avrupanın muhtelif memkeketlerinde çıkıp ta iktidarı elde eden veya edemiyen cereyanların adı olarak.”³⁰⁷

Ardından Berkes, İtalyan faşizmi ve Alman nasyonal sosyalizmi arasında çok fark görmediğini ifade eder.³⁰⁸

“Mesela İtalyan faşizmi ile Alman milli sosyalistliği arasındaki fark, İtalyanca ile Almanca arasındaki fark gibidir. Sosyolojik bakımdan ikisi arasında büyük bir mahiyet farkı yoktur.”³⁰⁹

Devamında ise, faşizmin “anti-kapitalist” söyleminin altı çizilir ve bu vurgu Berkes tarafından sorgulanır.

“Faşizm, aşağıda zikredeceğimiz sebeplerden dolayı programında, kullandığı terimlerde ve ‘slogan’larda tezatlı fikirler ileri sürdüğü için çok yanıltıcıdır. Bu yüzden gerçek mahiyetinin anlaşılması oldukça güçtür. Bu cereyanı bilhassa garbın modern ekonomik teşkilat ve gelişimi bakımından incelemiyenler için bu aldanış muhakkaktır. Netekim, bizde de bazı dikkatsiz ve bilgisiz popüler muharrirler, propagandada kullanılan ifadelere bakarak, onu kapitalizmin antitezi olan, gerek sosyal tekâmülde ve gerek fikir tarihinde bir inkılâp olan bir rejim ve doktrin sanmışlar ve bize böyle tanıtmağa çalışmışlardır.”³¹⁰

Burada Berkes, özellikle faşizmin “antikapitalist” söylemine vurgu yapıyor ve bu söyleme inanmanın bir “aldanış” olduğu fikrini dile getirir. Faşizmin antikapitalist bir söyleme sahip olmasının, aslında propagandası gereği olduğu başkaları tarafından da ele alınmıştır. Örneğin kendi çalışmasında Guerin faşizmin kapitalizmi doğrudan karşısına almadan, yalnızca demagojik düzeyde bir “kapitalizm eleştirisi” yaptığından ve daha çok da faşizmin, kitlelerin antikapitalizmini milliyetçiliğe dönüştürmeye çalıştığından, milli burjuvaziye karşı aldığı göstermelik tavrıdan ve bu tavrı alırken bile üretici burjuvazi yerine, kapkaççı kapitaliste, banka ve kredi sistemine getirilen göstermelik eleştiriden söz eder.³¹¹ Buna benzer bir söylemi bizzat Adolf Hitler’in halka seslenişlerinde de görebiliriz. Hitler, 24 Şubat 1941’de, Nasyonal-Sosyalist parti programının ilk defa okunuşunun 21’inci yıldönümü nedeniyle yaptığı konuşmada şunları söyler:

“Memlekette iki cereyan vardı: Biri Marksizm, diğeri mürteci liberallik. Fakat ikisinin de kısır olduğu besbelli idi ve ikisi de inhilale mahkûmdu. Bizim hareketimizin hedefi ise ferdin menfaati yerine Almanlığın menfaatini ikame etmek, halkın enerjisini heder etmiyerek, istikbale aid meseleleri halletmekti. Maksudumuz şu veya bu grupu kazanmak değildi. Büyün milleti kazanmaktı. Bizim kanaatimize göre, ancak en güçlü ve en liyakatli adamlar milletlerine inanırlardı. Biz de bunları bularak ve toplayarak çalıştık ve muvaffak olduk.”³¹²

Berkes, faşizmi, kapitalizmin “tabii ve mantıki bir neticesi” olarak değerlendirmektedir.

çalışma içinde faşizmin farklı yönlerine vurgu yaparak onu tanımlama çalışmalarının kısa bir tarihçesini de bulabilmek mümkündür.

³⁰⁷ Berkes, *a.g.m.*, s. 325.

³⁰⁸ Berkes, İtalyan faşizmi ve Alman nasyonal sosyalizmi arasında “sosyolojik bakımdan” pek fark görmediğini söylese de, totalitarizmin bu iki biçimi arasında farklı değerlendirmeler de mevcuttur. Örneğin Nicos Poulantzas, kendi kitabında hem Almanya hem de İtalya örneklerini kendi iç dinamikleri ve farklılıkları açısından ele alır. Bunun için bkz. Nicos Poulantzas, *Faşizm ve Diktatörlük*, Çev. Ahmet İnsel, Birikim Yayınları, İstanbul, 1980, ss. 22-32, 350-369.

³⁰⁹ Berkes, *a.g.m.*, s. 325.

³¹⁰ Berkes, *a.g.m.*, s. 325.

³¹¹ Bu konunun ayrıntıları için bkz. Guerin, *a.g.e.*, ss. 113-152.

³¹² *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1941.

“Faşizmin ideolojisi son derece sembolik, peçeli ve çift manalıdır. Başka bir deyimle modern garp ekonomisinde meydana gelen sosyal ve fikri tezadların sistemleştirilmiş bir şeklidir. Çünkü o, kapitalist ekonomi sistemini bir zıddı, onu kaldıran bir inkılâp değil, onun tabii ve mantiki bir neticesi ve sosyal şartların gerçekleştirdiği her yerde çıkmış olan bir hadise olarak alırsak ve onu bu bakımdan incelersek özünü daha aydın olarak kavrayabiliriz.”³¹³

Faşizmin, kapitalizmin “tabii ve mantiki bir neticesi” olduğuna vurgu yapan yalnızca Berkes değildir. Ondan daha önce, kimi Marksist yazarlar da bu bağlantıları kurmuşlardır. Troçki, 1932’de kaleme aldığı makalesinde kapitalizm ve faşizm arasındaki ilişkiye dair şu tespitte bulunur:

“Burjuva diktatörlüğünün ‘normal’ polis ve askeri kaynaklarının ve bunların parlamenter paravanalarının toplumu bir denge durumunda tutmaya yetmedikleri anda, faşist rejimin zamanı gelmiş demektir. Kapitalizm, faşist acenta aracılığıyla çıldırılmış küçük burjuva kitlelerini ve sınıfsızlaşmış ve umutsuzluğa kapılmış lümpen proleter çetelerini harekete geçirir; bizzat finans kapitalin umutsuzluğa ve cinnete sürüklediği sayısız insanı seferber eder. Kapitalizm, faşizmden işini tam yapmasını ister; bir kez iç savaş yöntemlerine başvurduktan sonra, yıllarca sürecek bir barış dönemi ister. Ve faşist acenta da, küçük burjuvaziye bir tokmak gibi kullanarak, yolundaki bütün engelleri ezerek işini sonuna kadar yapar. Faşizm zafere ulaştıktan sonra, finans kapital çelik bir mengene gibi bütün egemenlik organ ve kurumlarını, devletin yürütme, idare ve eğitim gücünü; orduyla, belediyelerle, üniversitelerle, okullarla ve kooperatiflerle birlikte bütün devlet aygıtını doğrudan doğruya ve derhal ele geçirir. Bir devletin faşistleşmesi, yalnız hükümet biçim ve yöntemlerinin Mussolini’nin getirdiği model doğrultusunda değiştirilmesi demek değildir (bu alandaki değişiklikler sonuçta daha önemsiz bir rol oynarlar); bu aynı zamanda ve öncelikle, bütün işçi örgütlerinin yok edilmesi, proletaryanın şekilsiz bir duruma indirgenmesi demektir; kitlelerin içine derinlemesine sızan ve proletaryanın bağımsız billurlaşmasını engelleyen bir idare sisteminin yaratılması demektir. Faşizmin özü, işte budur.”³¹⁴

Berkes, yazısının bu bölümünde burjuvazi ve işçi sınıfı arasında yer alan küçük burjuvazinin tanımını uzun uzadıya yapmaya çalışır. Şöyle der Berkes:

“Büyük sanayi medeniyeti garp memleketlerinde sadece teknik bir inkılâp olmakla kalmamış, aynı zamanda milletlerin sosyal yapısında çok derin değişikliklere yol açmıştı. Amerikada, İngilterede, Fransada, Almanyada, İtalyada olsun, sanayi inkılâbı geçiren diğer Avrupa memleketlerinde olsun bu değişikliklerin en mühimi nüfusun, ekonomik menfaatleri bakımından birbirinden ayrı olan zümrelere ayrılması oldu. İstihsal hayatında bu iki zümrenin, yani sermaye sahipleri ile işçilerin birbirleriyle olan münasebetleri oldukça meydandadır. Fakat bu iki zümre arasındaki çatışmalarda küçük müstahsil, küçük tüccar, zenaatkar, orta halli köylü, memur ve münevverlerden mürekkep gayri mütecanis bir zümre de vardı. Bunlar bir taraftan, büyük sermayenin hem rekabet hem inhisarı altında zarar görüyorlar, iktisadi ve mali buhranlar yüzünden varlıklarını kaybediyorlar, harplerde eziliyorlar, yoksulluğa düşmek tehlikesiyle karşılaşıyorlardı. Bununla beraber, bu zümre garp memleketlerinin siyasi, ekonomik ve kültürel hayatında müstakil bir varlık teşkil edemiyen, iki taraftan gelen tazyik karşısında sıkışmış, şaşırılmış bir zümre idi.”³¹⁵

Berkes burada burjuvazi ve işçi sınıfı arasında yer alan, küçük burjuvazinin tanımını yapar. Ama yazısında bu tanımlamaya, hem de uzun uzadıya girişmesi tesadüf olarak görülmemelidir. Çünkü ekonomik olarak zorluklar çeken ve hayal kırıklıkları yaşayan küçük burjuvazi bir süre sonra otoriter yönetimlere bel bağlayacak ve bu rejimlerin payandası olacaktır. Örneğin Gramsci, 1924 gibi erken bir tarihte ve İtalya örneğinden hareketle küçük burjuvazinin krizini, bunun kapitalist krizle bağlarını, I. Dünya Savaşı’nın

³¹³ Berkes, *a.g.m.*, s. 325.

³¹⁴ Lev Davidoviç Trostkiy, *Faşizme Karşı Mücadele*, Çev. Orhan Koçak - Orhan Dilber, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 173.

³¹⁵ Berkes, *a.g.m.*, s. 326.

çözmediği/çözemediği/hatta derinleştirdiği sorunların özellikle küçük burjuvazi arasında yurtsever ideolojiyi nasıl beslediğini anlatır.³¹⁶

Berkes, makalesinin devamında küçük burjuvazinin yaşadığı trajedinin Thomas Mann ve Hans Fallada'nın³¹⁷ romanları üzerinden de okunabileceğini söyler.

“Yirminci asır garp edebiyatı bu zümrenin (küçük burjuvazi kastediliyor - y.n.) içinden çıkılmaz tezatlarla dolu hayatının trajedisi ile doludur. ‘Thomas Mann’ bu trajedinin en kuvvetli muharrirlerinden biridir. Hans Fallada ‘küçük adamın’ kâh şu tarafa, kâh bu tarafa esen kuvvetli rüzgalar arasında geçen karışık ve tehlikeli hayatını bütün incelikleri ile tasvir ediyor.”³¹⁸

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Versay Ateşkes Antlaşması ve Paris Barış Konferansı'nın kurmaya çalıştığı yeni “denge”, Avrupa'daki toplumsal huzursuzlukların durulmasına engel olamadı. Avrupa'nın birçok ülkesi Versay Antlaşması'ndan sonra da işçi sınıfının geliştirdiği mücadelelerle çalkalanıyordu. Berkes, makalesinde buna da işaret eder.

“Halbuki harpten sonra, muhtelif memleketlerde sanayi ve ticaret işçileri arasında kuvvetli cereyanlar başlamış, hatta yer yer muvaffakiyetler elde ediliyordu. Mesela İtalyada gerek sınaî bölgelerde, gerek zirai bölgelerde böyle olmuştu. Bundan en çok zarar gören, hatta bu cereyanların muvaffakiyeti halinde durumu büsbütün tehlikeye düşen büyük sermaye sahipleri kendi menfaatlerini ellerindeki vasıtalarla koruyamaz bir hale gelmişlerdi.”³¹⁹

Gramsci 1919-1920 gibi, tam da antlaşmaların imzalandığı ve sonuçlarının yeni hissedilmeye başlandığı bir dönemde kaleme aldığı yazılarda I. Dünya Savaşı'nın İtalyan işçi sınıfı üzerindeki etkilerinden, İtalya'daki işçi hareketinin yükselişinden, işçi konseylerinden, grevlerden ve fabrika işgallerinden söz eder.³²⁰ Diğer taraftan bu sosyal hareketlenmeler yalnızca İtalya'da yaşanmıyordu. Savaş nedeniyle olumsuz şekilde etkilenen ekonomiler ve bununla ilişkilenen yoksulluk, 1917'de Rusya'da gerçekleşen Bolşevik Devrimi'nin getirdiği politik atmosferle bir araya gelince birçok Avrupa ülkesinde gerek hak arama mücadeleleri gerekse politik talepli kalkışmalarla karşılaşılması neredeyse kaçınılmazdı.³²¹

Berkes, makalesinde, özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra ve iki savaş arası dönemde kapitalizmin yaşadığı krizi faşizm aracılığıyla aşma girişiminden söz eder. Bir taraftan da yine iki savaş arasında gelişen totaliter eğilimlerin yalnızca İtalya ve Almanya ile sınırlı olmadığını altını çizer.³²²

³¹⁶ Bu ve daha fazlası için bkz. Antonio Gramsci, *The Gramsci Reader, Selected Writings 1916-1935*, edited by David Forgacs, New York University Press, Washington, 2000, ss. 138-142.

³¹⁷ Berkes'in burada özellikle gönderme yaptığı roman Hans Fallada'nın “Küçük Adam Ne Oldu Sana?” romanıdır. Romanda Pinneberg ailesinin yaşadığı sıkıntılar, bu sıkıntılı günlerde Nazizmin yükselişi ve özellikle gündelik yaşamda küçük burjuvaziye etkilemesi/onların dünyasına girmesi/yer etmesi anlatılıyor. Bütün bunlar için, bkz. Hans Fallada, *Küçük Adam Ne Oldu Sana?*, Çev. Senar Yıldız, Oda Yayınları, İstanbul, 2003.

³¹⁸ Berkes, *a.g.m.*, s. 326.

³¹⁹ Berkes, *a.g.m.*, s. 326-327.

³²⁰ Bunun için bkz. Gwyn A. Williams, *Proletarian Order, Antonio Gramsci, Factory Councils and the Origins of Italian Communism, 1911-1921*, Pluto Press, London, 1975, ss. 51-67, 121-144, 203-209, 242-276.

³²¹ Bununla ilintili olan Britanya ve Almanya örnekleri için bkz. William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, (12. Baskı), Çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, ss. 700-702.

³²² İki savaş arasında gelişen totaliter eğilimlerin yalnızca İtalya ve Almanya ile sınırlı olmadığı, hatta bu totaliter yaklaşımların hangi saiklerden kaynaklandığı ve aralarındaki “ton” farklılıklarını gösteren örnekleri de içeren bir çalışma için bkz. Michael Mann, *Fascists*, Cambridge University Press, New York, 2004, ss. 23-91.

“İşte, kapitalizmin karşılaştığı tehlikeden onu kurtarmak ve ekonomik hayatta kurduğu top yekûn inhisarı bütün sosyal hayata da teşmil etmek gayesiyle ileri sürülen yeni nizamlardan bir i de ‘faşizm’ olmuştur. Bu sadece İtalyada olmuş bir şey değildir. Almanyada, Japonyada, Avusturyada, Belçikada, Fransada, İngilterede, Amerikada velhasıl kapitalizmin içine düştüğü tezdalar yüzünden tehlike karşısında kaldığı memleketlerde aynı cereyanı görürüz. Bunlar adları, zamanları, muvaffak oluş veya olmayışları bakımından birbirlerine benzerler. Harpten sonraki buhranlardan en çok sarsılan memleketlerde bu ses kendine diğerlerinde olduğundan daha geniş ve erken bir muhatap bulmuştur.”³²³

Berkes, faşizmi tanımlarken onu bir yığın hareketi olarak ele alır. Küçük burjuva kökleri olan bu yığın hareketini faşist partilerin yönlendirdiğinden söz eder.³²⁴

“Faşizmin bu sosyal ve ekonomik menşei bize ideolojisinin hususiyetlerini kolayca anlatır. Faşizmi şimdi bir cümle ile şöyle tarif edebiliriz: Yığın hareketleri yaratarak bunu mevcut rejimin muhafazası emrine vermek. Faşist partiler, nüvesi küçük, orta halli zümre halk olan bir yığın teşkilatı meydana getirmekle, bu halkın kafasında yaşayan hurafeleri, prejüjeleri son imkânına kadar kullanmakla, halkın sıkıştırılmış ihtiyaçlarından doğan özleyişlerini ve ihtiraslarını körüklemekle muazzam bir kudret meydana getirmişler, bu kuvvet sayesinde kapitalist nizamın karşılaştığı korkunç tehlikeyi ortadan kaldırmağa muvaffak olmuşlardır.”³²⁵

Devamında Berkes, faşizm koşullarında tekellerin birleşmesi ve çeşitli alanlardaki etkinliklerini artırmalarına ilişkin İtalya’yı ele alır ve burada bir kimya şirketi olan Montecatini’yi³²⁶ örnek gösterir.

“Faşist İtalyada karteller en çok demir, çelik sanayinde, gemi inşaatında, demiryolu, kimya, sun’i ipek, çimento, ampul sanayiinde kurulmuştur. 1927 sonunda memleketin bütün elektrik enerjisi istihsalinin dörtte biri yalnız bir firmanın inhisarı altında idi. Kimya sanayii alanında Montecatini firması İtalyan kimya sanayiinin bütün inhisarını kurmuştu. Bilhassa harp gayeleriyle bu firma devletin pek sevdiği ve tuttuğu bir inhisardı.”³²⁷

Berkes, bu makalesini kaleme alırken İtalya örneğinden hareket eder. Bunu, hem makalesinin daha öncesinde bahsettiklerinden hem de örneğin, makalenin bu bölümünde ismini zikrettiği “korporasyonlar nazırlığı”ndan³²⁸ anlamak mümkündür. Bunun yanında yine burada Berkes, İtalya örneği üzerinden bir korporasyon tanımı yapmaktadır.³²⁹

“Üzerinde çok şatafatlı reklamlar yapılan, parlak felsefelerle bağlanan ve kapitalizmin tezatlarını kat’i surette hallettiği iddia edilen ‘korporasyon’ sistemi, esasında inhisarcı kapitalizmin gelişmesini ve buna devletin alet olmasını temin eden bir mekanizmadan başka bir şey değildir. Korporasyon bir istihsal kolunda (ham madde istihsalinden tevzi amelîyesine kadar) çalışan bütün iş verenlerle iş alanları içine alan sözde bir sendikadır. Yirmi iki korporasyonun faşist partisi tarafından tayin edilen ve işçilerle sermayedarların mümessili farzedilen meclisleri olduğu gibi hepsi korporasyonlar nazırlığına bağlıdır. Faşizmin sınıf çatışması yerine getirdiğini iddia ettiği sınıf beraberliği, bu korporasyonlarda sermayedar ile işçi devletin kontrolü altına sokulup menfaatleri millî menfaatlere

³²³ Berkes, *a.g.m.*, s. 327.

³²⁴ Faşizmin küçük burjuva köklerine, sınıf dışı gibi görünen lümpen çevrelerle bağlarına, toplumun bir ruh hali olarak içinde bulunduğu toplumsal güvensizliğe vurgu yapan bir çalışma için bkz. Lorne Thompson Morgan, *The Origins and Development of Fascism*, The University of Toronto Press, Toronto, 1942, ss. 7-8.

³²⁵ Berkes, *a.g.m.*, s. 328.

³²⁶ Montecatini İtalya’da savaş ekonomisi koşullarında varlık gösteren, devlet kaynaklarından yararlanan ve otarşik yapıya uyum sağlayan bir şirketti. İtalya’da Montecatini ve benzeri örnekler için bkz. Philip Morgan, *Italian Fascism, 1915-1945*, Second Edition, Palgrave Macmillan, New York, 2004, ss. 206-207.

³²⁷ Berkes, *a.g.m.*, s. 329.

³²⁸ İtalya örneğinden hareketle, Berkes’in “korporasyon nazırlığı” dediği organizasyon, 1926-1932 yılları arasında İtalya’da kurulmuş olan Korporasyon Bakanlığı’dır (Ministry of Corporations). Bu bakanlığın kuruluşu ve faaliyetleri için bkz. Philip Morgan, *Fascism in Europe, 1919-1945*, Routledge, London, 2003, s. 140.

³²⁹ İtalya’daki korporatist sistemin örgütlenişi ve işleyişiyle ilgili daha fazla bilgi için bkz. John Pollard, *The Fascist Experience in Italy*, Routledge, London, 1998, ss. 84, 86-87, 127.

göre telif edilmek suretile gerçekleştirildiği iddia edildi. Gerçekte bunlar da işçilerin hiç bir sözü ve kuvveti yoktur.”³³⁰

Sonuç olarak, *Yurt ve Dünya*'daki ekonomi yazılarında Antik Çağ ekonomisine, elektrikleşme ve medeniyet arası bağlantılara, emek süreçlerine, kapitalizmin doğuşuna ve kapitalist sistemin çelişkilerine, tekellerin ortaya çıkışına ve gelişimine, faşizmin anlaşılmasına dönük analizlerle karşılaşmak mümkündür.

³³⁰ Berkes, *a.g.m.*, s. 329-330.

SONUÇ

Bu çalışmada *Yurt ve Dünya*'yı anlayabilmek için kimi paradigmlar geliştirilmiş ve bu paradigmların işaret ettiği noktalarda *Yurt ve Dünya* anlaşılmasına çalışılmıştır. Dolayısıyla derginin yazarlarının kendi kişisel tarihleri, Amerika'da ve Avrupa'da aldıkları yurtdışı eğitimleri, derginin ortaya çıktığı dönemin politik ve sosyal gelişmeleri derginin yapısını ve gidişatını da belirlemiştir.

Öte yandan *Yurt ve Dünya*'da kimi zaman pozitivist tutumlar görmek de mümkündür. Bunun yanında *Yurt ve Dünya* iradeci ve hayatın her alanı hakkında sözü olan bir yayındır. Totaliter rejimler eleştirilir. Muhaliftir, ancak bu muhalefet monolitik/tek parçalı değildir. Yazarlarının kişisel duruşlarına/tutum alışlarına göre farklı tonları/zenginlikleri içinde barındırmaktadır. *Yurt ve Dünya*'daki yazılarda bunları görmek mümkündür.

Yurt ve Dünya yazarlarının yaşamlarının başlangıcı kadim bir imparatorluğun sonuna, yetişkinlikleri ise yeni Cumhuriyet rejiminin doğuşuna/gelişimine denk gelmiştir. Bu perspektiften de bakıldığında kendilerinin Cumhuriyet idealizminden etkilendikleri söylenebilir.

Bütün bunlardan hareketle *Yurt ve Dünya*, döneminin muhalif bir yayın organı olmasının ötesinde, akademik muhalefet çizgisine oturtulmuştur. Bu tespit yapılırken derginin "kurucu babaları"nın neredeyse hepsinin DTCF'de çalıştığı/yollarının burada kesiştiği, süreli bir yayın olan *Yurt ve Dünya*'daki yazıların akademik bir üslup çerçevesinde kaleme alındığı, yeni Cumhuriyet'in yeni başkentinin/Ankara'nın ve buradaki/neredeyse hepsinin çalıştığı yeni üniversitenin/DTCF'nin bu akademik tarzı beslediği meselelerine temas edilmektedir. Bu analizler üzerinde çalışılırken, *Yurt ve Dünya*'nın bir gelenekle bağı meselesi de irdelenmiştir.

Bunların yanında *Yurt ve Dünya*'da hâkim bir tema olan ekonomi başlığı da ele alınmıştır. Bu başlık iki ayrı istikamette incelenmiştir. İlki Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet ve Cumhuriyet sonrası ekonomi politikaları, ikincisi *Yurt ve Dünya*'nın genel iktisat teorileri ve pratiklerine karşı yaklaşımıdır.

Önce Tanzimat sonrasında küçük sanayinin gelişimi, Avrupa ticari kapitalizminin Osmanlı İmparatorluğu ile temasları, yabancı sermayenin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki etkinlikleri gündeme getirilir. Ayrıca II. Meşrutiyet sonrası iktisat politikaları, boykot hareketi, kurulan ilk anonim şirketler ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin uygulamaya koyduğu "milli iktisat" siyasetine de burada değinilmektedir.

II. Dünya Savaşı yıllarına dair ise sulama, elektrikleşme, sanayinin mekanizasyonu problemleri gündeme gelir. Kimi zaman da endüstrileşme ve şehirleşme arasındaki ilişkiler; tarımsal üretim ve karşılaşılan sorunlar; işçilerin, köylülerin, şehirde yaşayan halkın savaştan yoksulluk, vurgunculuk, karaborsa aracılığıyla nasibini alması ya da Varlık Vergisi gibi spesifik konular öne çıkarılır.

Tezin bu bölümünün sonrasında ise Antik Çağ ekonomisine, elektrikleşme ve medeniyet arası bağlantılara, emek süreçlerine, kapitalizmin doğuşuna ve kapitalist sistemin çelişkilerine, tekellerin ortaya çıkışına ve gelişimine, faşizmin anlaşılmasına dönük analizlerle karşılaşmak mümkündür.

Görüldüğü üzere *Yurt ve Dünya* (1941-1944), gerek yazarlarının duruşu gerekse kendi dönemi içinde kaleme aldığı yazıların niteliği açısından bir akademik muhalif yayın olma vasıflarını kendi bünyesinde toplamıştır.

Kaynakça

Birincil Kaynaklar

Yurt ve Dünya

Cumhuriyet

İkincil Kaynaklar

Ağduk, Meltem, *Yurt ve Dünya (1941-1944)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, 1994.

Ağduk, Meltem, “Yurt ve Dünya/1941-1944: 1940’ların ‘solunun’ Ankara çevresi”, *Toplum ve Bilim*, Birikim Yayınları, Sayı: 78, İstanbul, Güz 1998.

Ahmad, Feroz, *İttihat ve Terakki: 1908-1914*, (6. Baskı), Çev. Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004.

Ahmad, Feroz, *İttihatçılıktan Kemalizme*, Çev. Fatmagül Berktaş, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002.

Ahmad, Feroz, “Niyazi Berkes (1908-1988): the Education of an Intellectual”, *The Development of Secularism in Turkey*, Niyazi Berkes, Hurst & Company, London, 1998.

Akar, Rıdvan, *Varlık Vergisi Kanunu, Tek Parti Rejiminde Azınlık Karşıtı Politika Örneği*, Belge Yayınları, İstanbul, 1992.

Amemiya, Takeshi, *Economy and Economics of Ancient Greece*, Routledge, London, 2007.

Arı, Kemal, *Türk Ticaret-i Bahriyesi ve Mübadele Gemileri*, Deniz Ticaret Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir, 2008.

Atabay, Mithat, *II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Milliyetçilik Akımları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005.

Atılğan, Gökhan, *Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı*, (2. Basım), Yordam Kitap, İstanbul, 2009.

Austin, M.M., Vidal-Naquet, P., *Economic and Social History of Ancient Greece: An Introduction*, Batsford Academic and Educational, London, 1977.

Aydın, Suavi, “Cumhuriyet’in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt: 2, Kemalizm*, Ahmet İnel (ed.), İstanbul, 2001.

Balta, Ecehan, “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu: Reform mu Karşı Reform mu”, *Praksis*, Sayı: 5, Ankara, 2002.

- Barkan, Ömer Lütfi, *Türkiye’de Toprak Meselesi* içinde, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” ve Türkiye’de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri”, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1980.
- Barutçu, Zübeyir, *Tek Parti Döneminde Muhalif Bir Dergi: “Yurt ve Dünya”*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Bilim Dalı, Ankara, 2012.
- Berezin, Mabel, “Fascism”, *The Blackwell Encyclopedia of Sociology* içinde, Blackwell Publishing, Oxford, 2007.
- Berkes, Niyazi, *Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Enstitüsü Neşriyatı, Ankara, 1942.
- Berkes, Niyazi, *Propaganda Nedir?*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1942.
- Berkes, Niyazi, *Siyasi Partiler*, Yurt ve Dünya Yayınları, İstanbul, 1946.
- Berkes, Niyazi, *Unutulan Yıllar*, (Yay. Haz. Ruşen Sezer), (3. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Beşikçi, İsmail, *Türk Tarih Tezi ve Kürt Sorunu*, (2. Baskı), Denge Komal Yayınları, Stockholm, 1986.
- Birkalan, Hande, “Pertev Naili Boratav (1907-1998)”, *Fabula (Zeitschrift für Erzählforschung - Journal of Folktale Studies - Revue d’Etudes sur le Conte Populaire)*, Volume 45, Issue 1-2, Germany, January 2004.
- Bukharin, Nikolai, *Imperialism and World Economy*, Martin Lawrence Limited, London.
- Çakırhan, Nail V., *Tan Gazetesi Yazıları/1942, Harbin Eşiğindeki Türkiye*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2003.
- Çavdar, Tevfik, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, (3. Baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004.
- Çetik, Mete, *Üniversitede Cadı Kazanı: 1948 DTCF Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratav’ın Müdafası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.
- Çetik, Mete, “Bir Akademisyen Olarak Behice Boran”, *Biyografya 2*, (Yay. Yön. Ayşegül Yaraman ve Ali Ergur), Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Çetinkaya, Y. Doğan, *1908 Osmanlı Boykotu: Bir Toplumsal Hareketin Analizi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Deringil, Selim, *Denge Oyunu, II. Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası*, (4. Baskı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2007.
- Dinçer, Hasan, “II. Dünya Savaşı Yılları’nda Türkiye’de Bir Dergi: Yurt ve Dünya”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Sayı: 42, Ankara, Kasım 2008.

- Dinçşahin, Şakir, “The Environment and Early Influences Shaping Political Thought of Niyazi Berkes in British Cyprus, 1908-1922”, *Journal of Cyprus Studies*, Vol 15, Issue 37, 2009.
- Duru, Bülent, “1941: Kıtık Yılında Milli Korunma Kanunu Uygulamaları”, *Açıklamalı Yönetim Zamandizini: 1940-1949*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 2008.
- Engels, Friedrich, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, (12. Baskı), Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara, 2002.
- Ertan, Temuçin Faik, *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.
- Ersanlı, Büşra, *İktidar ve Tarih: Türkiye’de “Resmi Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, (3. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Esenel, Mediha, *Geç Kalmış Kitap*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Fallada, Hans, *Küçük Adam Ne Oldu Sana?*, Çev. Senar Yıldız, Oda Yayınları, İstanbul, 2003.
- Findley, Carter V., *Modern Türkiye Tarihi*, Çev. Güneş Ayas, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- Francis, Keith A., *Charles Darwin and The Origin of Species*, Greenwood Press, London, 2007.
- Gillispie, Charles Coulston, *Science and Polity in France: The Revolutionary and Napoleonic Years*, Princeton University Press, Princeton, 2004.
- Giz, Adnan, “İslah-ı Sanayi Komisyonu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
- Göral, Özgür Sevgi, “Afet İnan”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Cilt: 2, *Kemalizm*, Ahmet İnel (ed.), İstanbul, 2001.
- Gramsci, Antonio, *The Gramsci Reader, Selected Writings 1916-1935*, edited by David Forgacs, New York University Press, Washington, 2000.
- Guerin, Daniel, *Faşizm ve Büyük Sermaye*, Çev. Bülent Tanör, Suda Yayınları, İstanbul, 1975.
- Hanioğlu, M. Şükrü, *A Brief History of The Late Ottoman Empire*, Princeton University Press, Princeton, 2008.
- Hayes, Peter, *Industry and Ideology: IG Farben in the Nazi Area*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
- Hayes, Peter, *From Cooperation to Complicity: Degussa in the Third Reich*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

- Heaton, Herbert, *Avrupa İktisat Tarihi, İlkçağdan Sanayi Devrimi'ne*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1995.
- Hilferding, Rudolf, *Finance Capital: A study of the latest phase of capitalist development*, Routledge & Kegan Paul, London, 1981.
- Hobsbawm, Eric, *Sanayi ve İmparatorluk*, Çev. Abdullah Ersoy, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998.
- Hobsbawm, Eric, *The Age of Revolution 1789-1848*, Vintage Books, New York, 1996.
- Hobsbawm, Eric, *The Age of Empire, 1875-1914*, Vintage Books, New York, 1989.
- Hobsbawm, Eric, *The Age of Extremes, The Shorth Twentieth Century, 1914-1991*, An Abacus Book, London, 1995.
- Hunt, E.K., *İktisadi Düşünce Tarihi*, Çev. Müfit Günay, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.
- İnce, Erdal, *Türk Siyasi Yaşamında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*, Libra Yayınevi, İstanbul, 2009.
- Kansu, Aykut, *1908 Devrimi*, Çev. Ayda Erbal, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- Karadeniz, Abdurrahim, *Düşünce ve Edebiyatımızda Yurt ve Dünya Dergisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- Karaömerlioğlu, Asım, *Orada Bir Köy Var Uzakta, Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Karaömerlioğlu, M. Asım, "Bir Tepeden Reform Denemesi: 'Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Hikayesi", *Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi*, Sayı: 107, İstanbul, Mart 1998.
- Kasaba, Reşat, *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi*, Çev. Kudret Emiroğlu, Belge Yayınları, İstanbul, 1993.
- Kayalı, Kurtuluş, "Çevresiyle ve Geçmişiyile Barışık Bir Düşünce Adamı: Pertev Naili Boratav", *Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı* içinde, (3. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kayalı, Kurtuluş, "Sosyolog Behice Boran", *Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri* içinde, İletişim Yayınları, (4. Baskı), 2011.
- Kaynar, Hakan, *Projesiz Modernleşme, Cumhuriyet İstanbulu'ndan Gündelik Fragmanlar*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2012.
- Kayra, Cahit, *Savaş Türkiye Varlık Vergisi*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2011.
- Koç, Emel, *Behice*, Destek Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Koçak, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945), Cilt 2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

- Koraltürk, Murat, “Osmanlı Devleti’nde Şirketleşme, İlk Anonim Şirket ve Borsanın Kuruluşu”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt: 3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.
- Kuruç, Bilsay, “Kemalist Ekonomiden Kesitler”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Cilt: 2, *Kemalizm*, Ahmet İnel (ed.), İstanbul, 2001.
- Lee, Stephen J., *Avrupa Tarihinden Kesitler, 1789-1980*, (2. Baskı), Çev. Savaş Aktur, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004.
- Lenin, V.İ., *Kapitalizmin En Yüksek Aşaması: Emperyalizm*, Çev. Erdoğan Başar (Berktaş), Aydınlık Yayınları, İstanbul, 1979.
- Lenin, V. I., “The Three Sources and Three Component Parts of Marxism”, *Collected Works: Volume 19, March-December 1913* içinde, Foreign Languages Publishing House, Moscow, 1963.
- Lenin, V. I., “Notes of Electrification”, *Collected Works: Volume 42, October 1917-March 1923* içinde, (3. Baskı), Progress Publishers, Moscow, 1977.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (9. Baskı), Çev. Metin Kıratlı, TTK Yayınları, Ankara, 2004.
- Luxemburg, Rosa, *The Accumulation of Capital*, Routledge, London, 2003.
- McNeill, William H., *Dünya Tarihi*, (12. Baskı), Çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.
- Mandel, Ernest, “Introduction”, *Capital: A Critique of Political Economy* içinde, Penguin Books, England, 1982.
- Mandel, Ernest, *Marksist Ekonomi El Kitabı*, Çev. Orhan Suda, Suda Yayınları, İstanbul, 1974.
- Mann, Michael, *Fascists*, Cambridge University Press, New York, 2004.
- Martal, Abdullah, *Değişim Sürecinde İzmir’de Sanayileşme, 19. Yüzyıl*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999.
- Martal, Abdullah, *Belgelerle Osmanlı Döneminde İzmir*, Yazıt Yayıncılık, Ankara, 2007.
- Marx, Karl, *Kapital: Ekonomi Politikin Eleştirisi*, Çev. Mehmet Selik, Nail Satlıgan, Yordam Kitap, İstanbul, 2011.
- Marx, Karl, *Ücretli Emek ve Sermaye*, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, 1999.
- Marx, Karl, *Ücret, Fiyat ve Kar*, Çev. Erdoğan Başar, Sol Yayınları, Ankara, 1965.
- Marx, Karl, Engels, Friedrich *Seçme Yapıtlar*, Cilt: 3, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, 1979.
- Mason, Timothy W. *Nazizm, Fascism and the Working Class*, Cambridge University Press, London, 1996.

- Morgan, Lorne Thompson, *The Origins and Development of Fascism*, The University of Toronto Press, Toronto, 1942.
- Morgan, Philip, *Italian Fascism, 1915-1945*, Second Edition, Palgrave Macmillan, New York, 2004.
- Morgan, Philip, *Fascism in Europe, 1919-1945*, Routledge, London, 2003.
- Metinsoy, Murat, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Savaş ve Gündelik Yaşam*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2007.
- Mumcu, Uğur, *Bir Uzun Yürüyüş*, (21. Baskı), um:ag Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.
- Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, (20. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Ökte, Faik, *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1951.
- Özel, Oktay, “Ömer Lütfi Barkan”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt: 9, Dönemler ve Zihniyetler*, Ömer Laçiner (ed.), İstanbul, 2009.
- Öztürkmen, Arzu, “Folklore on Trail: Pertev Naili Boratav and the Denationalization of Turkish Foklore”, *Journal of Folklore Research*, Volume 42, Number 2, Indiana University Press, May-August 2005.
- Pamuk, Şevket, *Seçme Eserleri II: Osmanlı’dan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
- Pollard, John, *The Fascist Experience in Italy*, Routledge, London, 1998.
- Poulantzas, Nicos, *Faşizm ve Diktatörlük*, Çev. Ahmet İnel, Birikim Yayınları, İstanbul, 1980.
- Rand, Ayn, *Capitalism: The Unknown Ideal*, A Signet Book, New York, 1986.
- Renton, Dave, *Fascism: Theory and Practise*, Pluto Press, London, 1999.
- Seyitdanlıoğlu, Mehmet, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii (1839-1876)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 46, Ankara, 2009.
- Smyrnelis, Marie-Carmen (der.), *İzmir 1830-1930, Unutulmuş Bir Kent mi?, Bir Osmanlı Limanından Hatıralar*, Çev. Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- (Şanda), Hüseyin Avni, *Bir Yarım Müstemlike Oluş Tarihi*, Sinan Matbaası Neşriyat Evi, İstanbul, 1932.
- (Şanda), Hüseyin Avni, *1908’de Ecnebi Sermayesine Karşı İlk Kalkınmalar*, Akşam Matbaası, İstanbul, 1935.
- (Şanda), Hüseyin Avni, Güleryüz, Halit, *Türkiye’de Sanayi inkişafı*, İstanbul Sanayi Birliği Yayınları, İstanbul, 1937.
- (Şanda), Hüseyin Avni, *Reaya ve Köylü*, Tan Matbaası, İstanbul, 1941.

- Şanda, Hüseyin Avni, *Türkiye’de 54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri*, Evren Yayınları, İstanbul, 1962.
- Şanda, Hüseyin Avni, *Yarı Müstemleke Oluş Tarihi, 1908 İşçi Hareketleri*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 197?.
- Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, *Bir Cumhuriyet Öyküsü, Kadrocuları ve Kadro’yu Anlamak*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.
- Tezel, Yahya Sezai, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, (4. Baskı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.
- Thompson, E.P., *The Making of the English Working Class*, Vintage Books, New York, 1966.
- Toprak, Zafer, *İttihat-Terakki ve Devletçilik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.
- Toprak, Zafer, *Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.
- Trotsky, Lev Davidoviç, *İhanete Uğrayan Devrim*, Çev. Kolektif çeviri, Alef Yayınevi, İstanbul, 2006.
- Trotsky, Lev Davidoviç, *Faşizme Karşı Mücadele*, Çev. Orhan Koçak - Orhan Dilber, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler, Cilt I, İkinci Meşrutiyet Dönemi, 1908-1918*, (Genişletilmiş 2. Baskı), Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.
- Turan, Metin, *Pertev Naili Boratav’a Armağan*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- Tutel, Eser, *Seyr-i Sefain: Öncesi ve Sonrası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Türkay, Orhan, *Mikroiktisat Teorisi, Cilt 1*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986.
- Van Gennep, Arnold, *Folklor (Kılavuz Kitaplar 2)*, (Çev. Pertev N. Boratav), Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, Ulus Basımevi, Ankara, 1939.
- Yavuz, Fehmi, *Kentsel Topraklar*, SBF Basın ve Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara, 1980.
- Yazıcı, Nesimi, “Tanzimat Döneminde Ekonomi Basını: “Takvim-i Ticaret”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 1, Ankara, 1999.
- Yıldız, Ahmet, “*Ne Mutlu Türküm Diyebilene*”: *Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Yıldız, Ahmet, “Kemalist Milliyetçilik”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce, Cilt: 2, Kemalizm*, Ahmet İnsel (ed.), İstanbul, 2001.
- Williams, Gwyn A. *Proletarian Order, Antonio Gramsci, Factory Councils and the Origins of Italian Communism, 1911-1921*, Pluto Press, London, 1975.

Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (17. Baskı), Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Zürcher, Erik Jan, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Çev. Nüzhet Salihoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

İnternet Kaynakları

<http://www.kigili.com.tr/Defaulttr.aspx?kigili=abdullahkigili> (Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2012)

**YURT VE DÜNYA
(1941-1944) İNDEKSİ**

Cilt 1/Sayı 1

Sonkanun 1941

Yazar	Makale	Sa yfa
Yurt ve Dünya	Yurt ve Dünya	1-5

**Hadiseler ve
Düşünceler**

Adnan Cemgil	Namık Kemal	6
Yurt ve Dünya	Bir Açılış Töreni	7
Niyazi Berkes	Nüfus Sayımı	7-8
Yurt ve Dünya	Bir Mecmua	8
Niyazi Berkes	Makine ve Çocuk Ölümü	8- 10
Yurt ve Dünya	Rize'de Çay Yetiştiriliyor	10
Adnan Cemgil	Paul Muni ve Emile Zola	10- 12

Niyazi Berkes	Namık Kemal'in Islahatçılığı	13- 16
Behice S. Boran	Namık Kemal'de Devlet Fikri	17- 25
Mediha Berkes	Türk Köyünün Tetkikine Başlarken	26- 30
Saffet Dengi	İrlanda Tiyatrosu	31- 36
Hans Heinrich Borchardt	Roman ve Destan (Çeviren - Pertev N. Boratav)	36- 44
Yazarı belirsiz	Çin Aile Sisteminin Bozuluşu (Çeviren - Niyazi Berkes)	44- 50

Okuduklarımız

Kitaplar

Niyazi Berkes	Tanzimat (Yazan - Ongunsu, Karal, Abadan vd.)	51- 53
Niyazi Berkes	Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Mali Kontrolü (Yazan - Donald C. Blaisdell; Çeviren - Hazım Atıf Kuyucak)	53- 55
Niyazi Berkes	Ana (Yazan - Pearl Buck; Çeviren - Mebrure Sami)	55- 57

Mecmualar

Yurt ve Dünya	Ülkü - Ziyaeddin Fahri: Namık Kemal ve Yaşayan Tarafları	58
Yurt ve Dünya	Abdülkadir İnan: Namık Kemal'e Dair Rusça Yeni Bir Eser	58-59
Yurt ve Dünya	Prof. Von Aster: Bugünkü Almanya'da Felsefi Cereyanlar	59
Yurt ve Dünya	Yeni Adam - İsmail Hakkı Baltacıoğlu: Vazifesini Yapmayan Edebiyatımız	60
Yurt ve Dünya	Yeni Adam - Yunus Kazım Köni: Gökalp	60-62
Yurt ve Dünya	Yeni Edebiyat - Halkçı Edebiyat ve Realizm	62-63
Yurt ve Dünya	Yeni Edebiyat - Hüseyin Avni: Türk Edebiyatında Köylü	63-64

Cilt 1/Sayı 2

Şubat 1941

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Bergson'un Ölümü	1
Yurt ve Dünya	Motör Fabrikası	1-2
Yurt ve Dünya	Yine Makine	2
Yurt ve Dünya	Pamuk ve Fikir	2-3
Yurt ve Dünya	Yerinde Olmıyan Bir Nasihat	3
Yurt ve Dünya	Ucuz Tiyatro	3-4
Yurt ve Dünya	Eski Zevkler	4-5

Sıtkı Yırcalı	Büyük Köye Doğru	6-15
Mediha Berkes	Köyü Nasıl Tanıyorlar?	16-24
Pertev N. Boratav	Destan, Roman ve Cemiyet	25-33
Niyazi Berkes	Bergson'un Sosyal Fikirleri	34-42
Saffet Dengi	İrlanda'da Halkçı Tiyatro	43-50
J.D. Bernal	Halk Terbiyesinde İlimin Yeri (Çeviren - Niyazi Berkes)	51-58
Loring A. Schuler	Atomlar Aleminde (Çeviren - Behice S. Boran)	59-63
Adnan Cemgil	Kültür Tiryakileri	64-66

Okuduklarımız

Kitaplar

Behice S. Boran	Namık Kemal, Şahsı-Eseri-Tesiri (Yazan - Necip Fazıl Kısakürek)	67-68
Niyazi Berkes	Les Theories, Sociologique Contemporaines (Yazan - P. A. Sorokin)	68-70

Mecmualar

Yurt ve Dünya	Yeni Adam - Henri Bergson, Asrımızın En Büyük Filozofu	70-72
---------------	--	-------

Cilt 1/Sayı 3

Mart 1941

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Halkevlerinin 9'uncu Yılı	1-3
Yurt ve Dünya	Elektrikleştirme	3-4
Yurt ve Dünya	Köy-Şehir İkiliği ve Sanat	4-5
Yurt ve Dünya	Şarlo'nun Son Film	5-6
Yurt ve Dünya	İki Yerli Film	6-7
Yurt ve Dünya	Modası Geçen Bir Modaya Dair	7-9

Mediha Berkes	Köyü Nasıl Tanıdım?	10-17
Pertev N. Boratav	Halk Hikayeleri	18-24
Behice S. Boran	Şehir ve Şehirleşme Davamız	25-35
Adnan Cemgil	Ansiklopedi	36-46
Diedrich Westermann	Afrika Değişiyor (Çeviren - Niyazi Berkes)	47-58

Okuduklarımız

Mecmualar

Yurt ve Dünya	Ülkü - Muzaffer Şenyürek: Darwin'i Anış	59
Yurt ve Dünya	İktisadi Yürüyüş - Hüseyin Avni: Yurdumuzda Küçük Sanayi	60
Yurt ve Dünya	Yücel - Vedat Günyol: Hüseyin Rahmi Hakkında Bir Tahlil	61-62
Yurt ve Dünya	Yücel - Behçet Kemal Çağlar: Yahya Kemal'e Dair	62-63
Yurt ve Dünya	Toprak - Behiç Atabek: Kime Hitap Ediyoruz?	63-64

Cilt 1/Sayı 4

Nisan 1941

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Dünya İlerliyor	1
Yurt ve Dünya	Çok Mühim Bir İcat	1-3
Yurt ve Dünya	İlimde Yeni İlerlemeler	3-4
Yurt ve Dünya	Köy İmamının Oğlu	4
Yurt ve Dünya	Şehircilik	4-5
Yurt ve Dünya	Elveda Gençlik	6-7

Muzaffer Şenyürek	Kültürün Tekamülü	8-15
Niyazi Berkes	Köy Nüfusu	16-25
Pertev N. Boratav	Karagöz Modernleştirilebilir mi?	26-29
Mediha Berkes	Köyde Şehirli	30-39
Saffet Korkut	Şehirde Halkçı Tiyatro	40-46
Nermin Menemencioğlu	Amerika'da Yeni Bir Tiyatro	47-58
Thomas Graven	San'atkar ve Bohem (Çeviren - Behice S. Boran)	59-68
Federico Mangahas	Filipin'de Fikir Hayatı (Çeviren - Nazife Müren)	69-74

Okuduklarımız

Kitaplar

Saffet Korkut	İngiliz Edebiyatı Tarihi: Başlangıçtan Elizabet Devrine Kadar (Yazan - Halide Edip)	75-77
---------------	---	-------

Mecmualar

Yurt ve Dünya	Yeni Adam - Hüsamettin Bozok: Hüseyin Rahmi Hakkında İki Yazı	77-79
Yurt ve Dünya	Varlık - Cemil Sena Ongun: İki Mantık ve Realite Korkusu	79-80

Cilt 1/Sayı 5

Mayıs 1941

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Behice S. Boran	Büyüyen Şehirlerimiz	1-2
Behice S. Boran	Tiyatro ve Opera	2-4
Adnan Cemgil	Kahve	4-5

Nejdet Erzen	Endüstri ve Şehirleşme Hareketimiz	6-15
Pertev N. Boratav	Milli Sanatın Kaynağı Olarak Folklor	16-20
Behice S. Boran	Halide Edib'in Yeni Romanı	21-28
Mediha Berkes	Adlar ve Lakaplar	29-38
Muzaffer Şenyürek	Biyolojik ve Kültürel Veraset	39-43
Henri Lefebvre	Stendhal'in Kahramanları (Çeviren - Adnan Cemgil)	44-49

Okuduklarımız Kitaplar

Nazife Müren	Mistiklik ve Mantık (Yazan - Bertrand Russel; Çeviren - Yusuf Şerif Kılıçel)	50-52
Behice S. Boran	Gökyüzü, Bugünkü Astronomi (Yazan - Sir James Jeans; Çeviren - Beha Toven)	52-53
Adnan Cemgil	Portreler (Yazan - Hüsamettin Bozok)	54
Niyazi Berkes	Tarihten Çizgiler (Çizen - Salih Erimez)	54-55

Mecmualar

Adnan Cemgil	Ulus - Tahsin Banguoğlu: Gramer Meselesi	56-57
Yurt ve Dünya	Ülkü - Saim Ali: Gramer Lazım mıdır?	57-58
Behice S. Boran	Çınar - B. Naci Yüngül: İlmi Münakaşa Böyle mi Olur?	58
Niyazi Berkes	İnsan - Hilmi Ziya Ülken: Türk Edebiyatında Klasik Şekiller	59
Niyazi Berkes	İnsan - Hilmi Ziya Ülken: Sanat ve Cemiyet	59-60
Yurt ve Dünya	Yeni Edebiyat - Ruhi Derviş: Kültürün Tekamülü Hakkında	61-64

Cilt 1/Sayı 6

Haziran 1941

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Behice S. Boran	İstanbul Şehir Tiyatrosu	1-2
Enver Berkes	Su İşleri Politikası	3-4
Pertev N. Boratav	Dadı Meselesi	4-5
Niyazi Berkes	Avrupa'da Kilise	5-6
Enver Berkes	Bizdeki Kitapçılığa Dair	6-7
Niyazi Berkes	Radyoda	7-8
Niyazi Berkes	Bir Hata	8

Behice S. Boran	Modern Şehir Örneği	9-17
Nermin Menemencioğlu	Kızılılık Dalları	18-24
Muzaffer Şenyürek	İnsanın Tekamülü	25-36
Saffet Korkut	Shakespeare'in Komik Karakterlerinden: Sir John Falstaff	37-44
Adnan Cemgil	Bugünün Batıl İtikatları	45-49
Mediha Berkes	Mizah Mecmuaları	50-56

Okuduklarımız**Kitaplar**

Muhaddere N. Özerdim	Buda ve Konfeçyüs (Yazan - Cemil Sena Ongun)	57-63
----------------------	--	-------

Mecmualar

Yurt ve Dünya	Galatı Ruyet [Çığır - S.A.: Çığır'a Göre Meseleler]	64-67
Niyazi Berkes	Ülkü - Prof. Egli: Türk Evinin Menşe ve Tekamülü	67-69
Niyazi Berkes	İnsan - Hilmi Ziya Ülken: San'atkar ve Mütefekkir	69-70
Niyazi Berkes	İnsan - Hilmi Ziya Ülken: Orijinallik ve Garabet	70-71
Niyazi Berkes	İnsan - Doğan Rüşenay: Halk San'atından Milli San'ata	71

Cilt 2/Sayı 7

Temmuz 1941

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Behice S. Boran	İki Resim Sergisi	1-2
Behice S. Boran	Madame Butterfly	2-4
Mediha Berkes	Ankara Eğleniyor	4-5
Enver Berkes	Cellat Gölü Kurutuluyor	5-6
Mediha Berkes	Halk Türküsü Öğreniyoruz	6

Niyazi Berkes	Köy Şekilleri	7-15
Saffet Korkut	Charles Dickens'in Romancılığı	16-22
Mediha Berkes	Mektepliler Arasında Bazı İnanmalar	23-31
Behice S. Boran	"Mücrim Mahalleler"	32-40
Adnan Cemgil	Kahramanlık	41-42
Muhaddere N. Özerdim	Çin'de Tiyatro	43-52

Okuduklarımız**Kitaplar**

Niyazi Berkes	Garip (Yazan - Orhan Veli)	53-56
Niyazi Berkes	Reaya ve Köylü (Yazan - Hüseyin Avni)	56-58

Mecmualar

Niyazi Berkes	Vatan - Yakup Kadri: Mes'ul Kim?	59-60
Niyazi Berkes	Cumhuriyet - Celalettin Ezine: Yeni Nesil Münakaşası	60
Niyazi Berkes	Yeni Edebiyat - Ali Rıza: Nedendir?	61-62
Niyazi Berkes	Yurt - Adnan Ögüt: Gençliğin Teklifi	62-64

Cilt 2/Sayı 8

Ağustos 1941

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Behice S. Boran	Değişen Cürüm Telekkisi	65-66
Niyazi Berkes	Meçhuller	66-67
Niyazi Berkes	Ufak Bir Şekilcilik Numunesi	67-68
Sami N. Özerdim	Masum ve Mazlum Çocuklar	68-69
Mediha Berkes	İnsan	70-71

Behice S. Boran	Kadın Romancılarımız	72-79
Mediha Berkes	Fadime Hala-Cevriye Kadın	80-89
Sami N. Özerdim	Bir Macar Romancısı ve "Benim Köyüm" Adlı Eseri	90-96
Jean Cassou	Cervantes'in Dehası (Çeviren - Pertev N. Boratav)	97-105
Yazarı belirsiz	Üzüntü ve Hastalık (Çeviren - Behice S. Boran)	106-112

Okuduklarımız

Kitaplar

Niyazi Berkes	Yeni İslamcılık (İslam Ansiklopedisi ve İslam-Türk Ansiklopedisi)	113-121
---------------	---	---------

Mecmualar

Yurt ve Dünya	Çığır - Bir Cevaba Cevap	122-126
Pertev N. Boratav	Köy Seferberliği	127-128

Cilt 2/Sayı 9

Eylül 1941

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Niyazi Berkes	Fikir Seferberliği	129-130
Niyazi Berkes	Teknisyen	130
Mediha Berkes	Ana	131
K.S.	Kaybolan Allah	131-132
Enver Berkes	Adana Ovası'nın Sulanması	132-133
N.Ş.	Uşak, Hademe, Kapıcı ve Saire	133
Niyazi Berkes	Eskiye Dönüş	133-134

Niyazi Berkes	Garp Medeniyeti ve Biz	135-140
Sefer Aytekin	Tandır	141-145
Behice S. Boran	İptidailik ve Medenilik Meselesi	146-154
Mediha Berkes	Üfürükçülük	155-163
Saffet Korkut	Hamlet Deli mi İdi?	164-172
Muhaddere N. Özerdim	Çin'de Senelik Bayramlar	173-180

Okuduklarımız**Kitaplar**

Behice S. Boran	Gökyüzü (Yazan - Reşat Nuri)	181-188
-----------------	------------------------------	---------

Gazeteler ve Mecmualar

Niyazi Berkes	Köye Doğru - Köy Kalkınması İçin Bulunan Bir İksir	189-190
Sıtkı Yırcalı	Ulus - Yabancı Memleketleri Nasıl Tanıyoruz?	190-192
Yurt ve Dünya	Çığır - Kendi Kendine Şampiyon	192

Cilt 2/Sayı 10 İlkteşrin 1941

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Sıtkı Yırcalı	"Kibarlık Budalası"nın Temsili	193-194
Niyazi Berkes	Radyoda Meyhane Musikisi	194-195
Behice S. Boran	Hayal ve Hakikat	195-196
Behice S. Boran	"Boş Vakit" Meselesi	196
Sefer Aytekin	Profesör Mebuslar	197

Pertev N. Boratav	Halk Kahramanları, Sanat Eseri ve Halk Terbiyesi	198-204
Mediha Berkes	Küfeli Melekler	205-210
W. Ruben	Tagor Kimdir? (Çeviren - Meliha Torkak)	211-215
Tchan-Hung	Yeni Çin Kültürü (Çeviren - Nazife Cemgil)	216-223
R.Miller-Budinskaya	James Joyce'un "Ulysses"i (Çeviren - Saffet Korkut)	224-234
Kurt Blaukopf	Beethoven ve Fikir Hayatı (Çeviren - Adnan Cemgil)	235-244

Okuduklarımız**Kitaplar**

Sefer Aytekin	Köylerimiz; Bugün Nasıldır, Dün Nasıldı, Yarın Nasıl Olmalıdır? (Yazan - Hasan Reşit Tankut)	245-247
---------------	--	---------

Mecmualar

Pertev N. Boratav	Çınaraltı - "Çınaraltı"nda Yeni Bir Şair	248-250
Yurt ve Dünya	İslam Türk Ansiklopedisi - İlim Karşısında İman	250-252
Behice S. Boran	"Milli" Sanat, "Eski" Sanat mıdır?	252-254
Behice S. Boran	Yücel - Burhan Arpad: Neden Kitap Okumuyor?	254-255
Niyazi Berkes	Yeni Adam - Ecvet Güresin: Alaturka ve Bugün	255-256

Cilt 2/Sayı 11

Sontesrin 1941

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	İki Yıl Dönümü	257-258
Niyazi Berkes	Bir Kaşifin Çocukluğu	259
Behice S. Boran	Denize Atılan Balıklar	259-260
Mediha Berkes	İki Piyes	261-262

Behice S. Boran	Dünyanın Gidişi	263-271
P. M. Schuhl	Fikir ve Teknik (Çeviren ve hülasa eden - Adnan Cemgil)	272-276
Niyazi Berkes	Ziya Gökalp'in Sosyolojisi	277-292
Pertev N. Boratav	Evliya Çelebi'nin Hikayeciliği	293-303
Paul de Kruif	Tıpta Yeni Keşifler (Çeviren belirsiz)	304-310

Okuduklarımız**Kitaplar**

Niyazi Berkes	Fahim Bey ve Biz (Yazan - Abdülhak Şinasi Hisar)	311-313
---------------	--	---------

Mecmualar

Niyazi Berkes	Ülkü - Sadi Irmak: İlim Hayatımız	313-314
Pertev N. Boratav	Ülkü - Ahmet Adnan Saygın: Musiki Davamız	314-316
Pertev N. Boratav	Ülkü - Tahsin Banguoğlu: Dil İnkılabının Neresindeyiz?	316-317
Pertev N. Boratav	Yücel - Lamia Özsoy: Mektep Programlarında Film Dersi	317-318
Pertev N. Boratav	Yücel - Namık Kemal'in Sanatkarlığı	319-320

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Çocuk Sayımı	321
Niyazi Berkes	Bir Tenkit	321-323
Sabahattin Ali	İyi Anlaşılan Konferans	323-325

Süleyman Kazmaz	Eski Bir Köy Romanı	326-336
Niyazi Berkes	Ezbercilik	337-348
Adnan Cemgil (Hül. Ed.)	Teknik İnkılap	349-355
Behice S. Boran	Propaganda ve Terbiye	356-364
Yazarı belirsiz	Japonya'nın Sosyal ve Ekonomik Bünyesi (Çeviren belirsiz)	365-374

Okuduklarımız

Kitaplar

Mediha Berkes	Cevizli Bahçe (Yazan - Kemal Bilbaşar)	375-376
---------------	--	---------

Mecmualar

Yurt ve Dünya	Yücel - Burhan Arpad: İnkılabın Musikisi	376-377
Yurt ve Dünya	Ülkü - H. Avni Göktürk: Nişan ve Evlenme	377-378
Yurt ve Dünya	Ulus - Sadi Irmak: Nüfus Artımı	378-379
Yurt ve Dünya	Yeni Adam - İsmail Hakkı Baltacıoğlu: Türk Sanatkarına Yerini Vermeli	380-381
Sami N. Özerdim	Macar Edebiyatı Üzerine	381-383

Cilt 3/Sayı 13 Sonkanun 1942

Yazar	Makale	Sayfa
--------------	---------------	--------------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	İkinci Yılımız	1
---------------	----------------	---

Mediha Berkes	Milletler Birbirlerini Nasıl Görüyorlar?	2-7
Hüseyin Avni	Köy Bakkalları ve Kahvecileri	8-11
Pertev N. Boratav	Folklorda Yeni Zamanların Mevzuları	12-14
Enver Berkes	Yurdun Elektriklendirilmesi	15-19
Kemal Bilbaşar	Bedestende Bir Alışveriş (Hikaye)	20-29

Okuduklarımız

Kitaplar

Enise Karan	Sarı Esirler (Yazan - Pearl S. Buck; Çeviren - İbrahim Hoya)	30-31
Niyazi Berkes	Cenubi Anadolu Yörüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki (Yazan - Kemal Güngör)	31

Cilt 3/Sayı 14

Şubat 1942

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Suçların İncelenmesi İçin	1
Yurt ve Dünya	Roman Mükafatı	1-2
Yurt ve Dünya	Felsefe Terimleri	2

Mediha Berkes/Niyazi Berkes	Toprağın Çocukları	3-8
Süleyman Kazmaz	"Küçük Paşa"	9-17
P. T. Moon	Pasifikte Emperyalizm (Çeviren belirsiz)	18-27

Okuduklarımız**Kitaplar**

Pertev N. Boratav	Karagöz: Psiko-Sosyolojik Bir Deneme (Yazan - Sabri Esat Siyavuşgil)	28-30
-------------------	--	-------

Mecmualar

Yurt ve Dünya	Ülkü - Ahmet Adnan: Gençlik ve Musiki	31
Yurt ve Dünya	Ülkü - Saffettin Pınar: İşçi Değişmeleri	31-32
Yurt ve Dünya	İnkılapçı Gençlik - B. Gündüz Alp: Tiyatromuz Nasıl Kurulabilir?	32

Cilt 3/Sayı 15-16

Mart-Nisan 1942

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Bir Yıl Dönümü ve Halk Oyunları	65-66
Yurt ve Dünya	Yine Musiki	66
Yurt ve Dünya	Öz Dil	66
Yurt ve Dünya	Çatmak	66-67

Pertev N. Boratav	Ömer Seyfettin	68-75
Hüseyin Avni	Meşrutiyette Milli Ekonomi Cereyanları	76-79
Behice S. Boran	Sanayide Köylü-İşçi	80-84
Mediha Berkes	Bir Köy Düğünü	85-95
Saffet Korkut	Sarayda Erganun	96-99
H. N. Brailsford	Dünkü ve Bugünkü Hindistan (Çeviren - N.Erken)	100-108
Ömer Seyfettin	Tam Bir Görüş (Hikaye)	109-114

Okuduklarımız**Kitaplar**

Pertev N. Boratav	Beethoven (Maarif Vekilliği Yayınları)	115-116
Behice S. Boran	Şehir, 9 Tablo (Yazan - Burhan Arpad)	116-117

Mecmualar

Yurt ve Dünya	Köye Doğru - Salahattin Demirkan: Tenakuzlar!	117
Yurt ve Dünya	Çığır - Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu: İhtikar ve Kapitalizm	117-118
Yurt ve Dünya	Musiki Terbiyesi	118
Yurt ve Dünya	Bağ - Hikmet İlaydın: Yeni Bir Türküde Eski Bir Tem	118-119
Yurt ve Dünya	Bibliyoğrafya	119
Yurt ve Dünya	Garp ve Şark Medeniyetleri	119-120

Cilt 3/Sayı 17

Mayıs 1942

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Sinema Mevsimi Kapanırken	121-122
---------------	---------------------------	---------

Behice S. Boran	Köyde Sosyal Tabakalanma	123-128
Pertev N. Boratav	Halk Şiirlerinde İnsan ve Tabiat	129-135
Hüseyin Avni	Yarı Koloni Münevverleri	136-138
Mehmet Tuğrul	Türkülerin Bazı Hususiyetleri	139-143
Mediha Berkes	Münevverler Bir Film Alimini İtham Ediyor	144-149
Hermann Kesten	Heinrich Heine'nin Gurbet Yılları (Çeviren - Burhan Arpad)	150-153
Kemal Bilbaşar	Dolap (Hikaye)	154-163

Okuduklarımız

Mecmualar

Yurt ve Dünya	Köye Doğru - Salahattin Demirkan: Köyde Ağalık Meselesi	164
Yurt ve Dünya	İktisadi Yürüyüş - Hüseyin Avni: Köyden Fabrikaya	164
Yurt ve Dünya	Çığır - Muzaffer Sezer: Anadolu İçlerinde Doktorluk	164-165
Yurt ve Dünya	Çığır - Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu: Gökalp'in Irkçılığı	165-167

Cilt 3/Sayı 18

Eylül 1942

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	İyi Bir İş	171
Yurt ve Dünya	Talebeye Yardım	171
Yurt ve Dünya	Pirinç Kralı	171-172
Yurt ve Dünya	Tufana Geçelim	173
Yurt ve Dünya	Baba Tahir Gibi...	173
Yurt ve Dünya	Bir Tenakuz	173

Pertev N. Boratav	Dilimizin Gelişmesi	174-179
Hüseyin Avni	Şehre Doğru	180-182
Enver Berkes	Yurdumuzda Sulama İşleri	183-188
H. N. Brailsford	Hindistan Mücadeleleri (Çeviren - N. Erken)	189-192

Olduğu Gibi...

Adnan Cemgil	Bir Muharrir	193
Adnan Cemgil	Vurgunculuk	193-194

Sabahattin Ali	"Yeni Dünya" (Hikaye)	195-205
----------------	-----------------------	---------

Okuduklarım

iz

Kitaplar

Behice S. Boran	Fransa Faciası (Yazan - Andre Maurois; Çeviren - Mansur Tekin)	206-207
Asım Sarp	Köle (Yazan - Refi Cevat Ulunay)	208-209
Niyazi Berkes	Kur'an: Şiir ve Kanunları (Yazan - Stanley Lane-Poole; Çeviren - Avni Doğan)	210-212

Mecmualar

Yurt ve Dünya	Ülkü - Mehmet Emin Erişirgil: Bir Teklif	213
Yurt ve Dünya	İktisadi Yürüyüş - Hüseyin Avni: Hayati Bir Madde	214
Yurt ve Dünya	Yeni Adam - İsmail Hakkı Baltacıoğlu: Tipler	214-215
Yurt ve Dünya	Ülkü - Hilmi Ziya Ülken: Köy ve Maarif	215-216

Cilt 3/Sayı 19

1 İkteşrin 1942

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Laf Şövalyeleri	219
Yurt ve Dünya	Kok	219-220
Yurt ve Dünya	Sinema Mevsimine Girerken	220

Adnan Cemgil	Bir Hekimin Hataları	221-230
Hüseyin Avni	Tüccarlar Çoğalıyor	231-232
Melih Cevdet Anday	Yine Milli Edebiyat Meselesi	233-235
Niyazi Berkes	Gizli Evlenmeler	236-244
N. Erken	Hindistan ve Gandi	245-251

Olduğu Gibi...

Adnan Cemgil	Niçin Susuyorlar?	252-253
--------------	-------------------	---------

Bugünkü Garp Edebiyatı

Yurt ve Dünya	Ignazio Silone	254-255
Ignazio Silone	Letizia (Hikaye) (Çeviren - Hayrünisa Boratav)	256-262

Okuduklarımız**Mecmualar**

Yurt ve Dünya	Ülkü - Mehmet Kaplan: N. Kemal Ne İdi?	263
Yurt ve Dünya	Yürüyüş - Hüsametdin Bozok: Realizme Doğru	263
Yurt ve Dünya	Çığır - Kağrı ve Tank	263-264

Cilt 3/Sayı 20

29 İkteşrin 1942

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Yurt ve Dünya	On Dokuzuncu Yıl	266
---------------	------------------	-----

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Vurgunculuk Cephesinde	267
Yurt ve Dünya	Eğlence Aleminde Canlılık	267
Yurt ve Dünya	"Ciddi"den Korkma	267-268
Yurt ve Dünya	Yüksekten Atmıyalım	268
Yurt ve Dünya	Palavracılıkla Dalkavukluk	268
Yurt ve Dünya	Garbın İnkılap Ananesi	268-269
Yurt ve Dünya	Cevap	269-270

Niyazi Berkes	İlim Dünyasındaki Durumumuz	271-275
A. Münir Belen	Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonlarında Endüstri Politikası	276-280
Pertev N. Boratav	Köroğlu Kimdir?	281-285
Mediha Berkes	Poker Partileri	286-292
Hüseyin Avni	Hangi Köylü Zenginleşiyor?	293-296

Olduğu Gibi...

Adnan Cemgil	Neredesiniz?	297-298
--------------	--------------	---------

T. A. Rickard	Medeniyetin Yürüyüşü (Çeviren - Adnan Cemgil)	299-301
Kemal Bilbaşar	Bir Geçinme Yolu (Hikaye)	302-308

Okuduklarımız

Kitaplar

Adnan Cemgil	Tütün ve Zararları (Maarif Vekilliği Yayınları, Ankara, 1942)	309
--------------	---	-----

Mecmualar

Yurt ve Dünya	Ülkü - Mehmet Kaplan: Garp Düşünüşü ve Biz	310-311
Yurt ve Dünya	Köye Doğru - Niyazi Ağırnaslı: Bu Harp Karşısında	311
Yurt ve Dünya	Yeni Çıkan Kitaplar - Cemal Hakkı Selek: Teknik Kitaplar	311
Yurt ve Dünya	Yürüyüş - Hüsamettin Bozok: Yürüyüş	312

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Atatürk'ü Anarken	314
Yurt ve Dünya	Kitap, Sergi, Konser	315
Yurt ve Dünya	Halk Türküleri	315
Yurt ve Dünya	Dinleyici Mektupları	315-316
Yurt ve Dünya	Türkçe Düşünmek	316
Yurt ve Dünya	Öğünme	316-317
Yurt ve Dünya	Sanata Saygı	317

Pertev N. Boratav	Kültür Davalarımız	318-323
Hüseyin Avni	Tahta Çıkrıklar	324-326
Mediha Berkes	Köyde Kadının Durumu	327-332
Abbas Ammar	Mısır Köylüsü (Çeviren - N. Erken)	333-340

Olduğu Gibi...

Adnan Cemgil	Maziye Hasret	341-342
Adnan Cemgil	Ne Kadar Çabuk	342
Adnan Cemgil	Bir Teşhis	342-343

Sefer Aytekin	Hasıraltı (Hikaye)	344-353
---------------	--------------------	---------

Okuduklarımız**Kitaplar**

A.Münir Belen	Osmanlı Ekonomik Tarihi (Yazan - Afet İnan)	354-355
Niyazi Berkes	Resim ve Cemiyet (Yazan - Hilmi Ziya Ülken)	355-356

Mecmualar

Yurt ve Dünya	Yeni Bir Dergi	356
Yurt ve Dünya	Yürüyüş - Ö. F. Toprak: Harp ve Şiir	356-357
Yurt ve Dünya	Dikmen - Anadoluçuluk Ne Demektir?	357-358
Yurt ve Dünya	Değirmen - B. Halit Tanyeli: Türkçülük ve Anadoluçuluk	358
Yurt ve Dünya	Ulus - B. Selahattin Batu: Garp Kültürü ve Biz	358-359

Cilt 3/Sayı 22-
23

İlkkanun 1942

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Mizah İhtiyacı	363
Yurt ve Dünya	Tütün ve Rakı	363- 364
Yurt ve Dünya	Konuşma Terbiyesi	364
Yurt ve Dünya	Bir Son	364- 365

Adnan Cemgil	İş ve İnsan	366- 368
Hüseyin Avni	Köylüyle Kim Alay Ediyor?	369- 372
A. Münir Belen	Varlık Vergisi	373- 376
N. Erken	Fransa'da İktisadi Sınıflar	377- 382
Bruce Bliven	Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş (Çeviren - Kadri Olcar)	383- 385
Saffet Korkut	İrlanda Tiyatrosu W. B. Yeats	386- 393

Olduğu Gibi...

Adnan Cemgil	İçyüzleri	394- 397
--------------	-----------	-------------

Sabahattin Ali	Hasanboğuldu (Hikaye)	398- 408
----------------	-----------------------	-------------

Okuduklarımı

z

Kitaplar

Niyazi Berkes	İlim Bakımından Ahlak (Yazan - Akil Muhtar Özden)	409- 410
C. Mengen	Milliyete İhanet [Milliyetin Felsefesi ve Türklerde Ulusal İnanç (Yazan - İzzettin Mete)]	410- 411
Enver Berkes	Enerji Kaynakları [Enerji İstihlakinin Artışı Karşısında Enerji Kaynaklarının Durumu (Yazan - Şevket Aydınelli)]	411- 412

Mecmualar

Yurt ve Dünya	Kömür - Kemal Turan: Kömür ve İşçi	413
Yurt ve Dünya	Yürüyüş - Mustafa F. Himmetligil: Fikir Hayatımızın İki Meselesi	413-414
Yurt ve Dünya	Yapı - B. Hatif Öge: Ziraatçilerin Derdi	414
Yurt ve Dünya	Çığırkan - Çizgiye Gel!	414-415

Cilt 3/Sayı 24 30 İlkanun 1942

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	İkinci Yılımızı Bitirirken	419-420
Yurt ve Dünya	Fikir Hayatında Başarılar	420-421
Yurt ve Dünya	Güzel Sanatlar Alanında	421
Yurt ve Dünya	Şehir Tiyatrosunda "Danton"	421

Adnan Cemgil	Ziya Gökalp'in Hatırasına Açık Mektup	422-424
Pertev N. Boratav	Sanatla İlimde Millet ve İnsanlık	425-428
Hüseyin Avni	Tüccar Artışı	429-431
Stefan Zweig	Romain Rolland ve Halk Tiyatrosu (Çeviren - Nazife Cemgil)	432-437

Günün Terimleri

Niyazi Berkes	İrk ve İrkçilik	438-441
---------------	-----------------	---------

Olduğu Gibi...

Adnan Cemgil	İyi Bir Adam	442-443
--------------	--------------	---------

Garp Edebiyatı

W. B. Yeats	Houlihan Kızı Cathleen (Hikaye) (Çeviren - Saffet Korkut)	444-451
-------------	---	---------

Okuduklarımız**Kitaplar**

Hüseyin Avni	Mithat Paşa Hakkında	452
Nuri Eroğlu	Klasikler	452-454
Adnan Cemgil	Orijinal Bir Kitap [Türkiye'de Modern Teknik Nasıl Meydana Gelebilir? (Yazan - Haşim Nahid Erbil)]	454-456

Dergiler

Yurt ve Dünya	Türk Yurdu - Z. Gökalp Hakkında	457
Yurt ve Dünya	Yapı - Benlik Davası	457- 458
Yurt ve Dünya	Yurd - Bir Dergi Hakkında	458- 459

Cilt 4/Sayı 25

30 Sonkanun 1943

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Maarif Şurası	3
Yurt ve Dünya	Sinemalarda	3-4
Yurt ve Dünya	Tarihi Konserler	4-5
Yurt ve Dünya	Unutulan Not	5
Yurt ve Dünya	Yaşlı Yazıcılar Jübilesi	5-6

Muzaffer Şerif Başoğlu	Psikoloji Karşısında Irkçılık	7-13
------------------------	-------------------------------	------

Günün Terimleri

Adnan Cemgil	Hümanizma	14-20
--------------	-----------	-------

Enver Berkes	Mimarlığımızın Davaları	21-27
Pertev N. Boratav	Halk Dilinde Hiciv ve Mizah	28-31

Olduğu Gibi...

Adnan Cemgil	Terbiye ve Tenkit	32-33
--------------	-------------------	-------

Melih Cevdet Anday	Ayrılış (Hikaye)	34-35
--------------------	------------------	-------

Okuduklarımız**Dergiler**

Yurt ve Dünya	Üç Fikir Olayı	36-38
Yurt ve Dünya	Ülkü - Bedrettin Tuncel: Milli Edebiyat-Gerçek Edebiyat	38
Yurt ve Dünya	İzmir Kültür Gazetesi - Asım Kültür: Güçlüğü Sevmek	38-39
Yurt ve Dünya	Yeni Adam -Klasikler ve Milliyetsizlik	39
Yurt ve Dünya	Yapı - B.İ.Sahir Berker: Aydınlatma	39-40

Cilt 4/Sayı 26-27 Şubat-Mart 1943

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Gençlik İçin	43
Yurt ve Dünya	Bir Gençlik Başarısı	43-44
Yurt ve Dünya	Satılmış Nişanlı	44
Yurt ve Dünya	Sanat Mükafatı	44-45
Yurt ve Dünya	D. Grubunun Sergisi	45-46
Yurt ve Dünya	İflas	46
Yurt ve Dünya	Neyyire'nin Ölümü	46-47

Niyazi Berkes	Gençliğin Sosyal Durumu	48-56
Behice S. Boran	Değişen Bir Dünyada Gençlik	57-62
Necmi Sarıoğlu	Okulda Ahlak Terbiyesi	63-69
Muzaffer Şerif Başoğlu	Gençliğin Yetiştirilmesi	70-72
Mediha Berkes	Köy Gençliği	73-79
Adnan Cemgil	Hayata Atılmak	80-84
Pertev N. Boratav	Gençlik ve Sanat Hayatımız	85-89

Olduğu Gibi...

Adnan Cemgil	İnanın ki...	90
--------------	--------------	----

Kemal Bilbaşar	Kahve Arkadaşlarım (Hikaye)	91-96
----------------	-----------------------------	-------

Okuduklarımız**Kitaplar**

Necmi Sarıoğlu	Ne İçin Sınıf ve İkmal Kalıyorlar? ve Psikolojiden Gelen Bir Tahsil Teorisi (Yazan - Ziya Talat Çağıl)	97-99
----------------	--	-------

Dergiler

Yurt ve Dünya	Tan - Hilmi Ziya Ülken: Ahlak Terbiyesi	99
Yurt ve Dünya	İnsan - Muzaffer Şerif: Ahlak ve Cemiyet	99-100
Yurt ve Dünya	Vatan - Ahmed Emin Yalman: Mektepte ve Dışında Ahlak	100-101
Yurt ve Dünya	Gök-Börü - Yeni Genç Nasılmış!	101
Yurt ve Dünya	Bir Cevap	102-104

Cilt 4/Sayı 28 Nisan 1943

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Tıbbiyelilerin Bayramı	106
Yurt ve Dünya	Şekip Tunç Jübilesi	106-108
Yurt ve Dünya	Radyoda Katip Çelebi	108

Nazife Cemgil (Kıs.)	Ludwig Van Beethoven (1770-1827)	109-111
Liko Amar	Beethoven ve Ardında Bıraktığı Şöhret (Çeviren - Hayrünnisa Boratav)	112-117
Adnan Cemgil	Beethoven'in Hümanizması	118-122
Necmi Sarıoğlu	Fidelio'nun Hikayesi	123-133
Beethoven	Bettina'ya Mektup (Çeviren - Hayrünnisa Boratav)	134-135

Kemal Bilbaşar	Kahve Arkadaşlarım - Çingene Karmen (Hikaye)	136-140
----------------	--	---------

Okuduklarımız

Kitaplar

Sabahattin Ali	Rıfat Ilgaz ve Son Yıllarda Türk Şiiri [Yarenlik (Yazan - Rıfat Ilgaz)]	141-142
Hüseyin Avni	"Sosyal Ekonomi" Hakkında Bir Eser [Sosyal Ekonomi Takrirleri (Yazan - Vehbi Sarıdal)]	142

Dergiler

Yurt ve Dünya	Ülkü - Hilmi Ziya Ülken: Ahlak Terbiyesi	143-144
Yurt ve Dünya	Kültür Gazetesi - Asım Kültür: Emperyalizm	144

Cilt 4/Sayı 29

Mayıs 1943

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Sinan Günü	147
Yurt ve Dünya	Hayat Pahalılığı	147
Yurt ve Dünya	Konservatuvar ve Radyo	147
Yurt ve Dünya	İrki Belirsiz Bir İrkçi	147

A.Başman	Filozofi	149-150
Necmi Sarıoğlu	Zeka Testleri ve İçtimai Önemi	151-156
Muhittin Toköz	Tekniğin Geleceği	157-160
Hüseyin Avni	Denizli Dokumacıları	161-164

Asaf Karadayı	Köylü (Şiir)	164
---------------	--------------	-----

Ömer Faruk Toprak	Halkçı Tiyatro ve Çehov	165-166
N.Erken	Bir Milyarderin Ölümü	167-170

Mustafa Seyit Sutüven	Koşma (Şiir)	171
Enver Gökçe	Köylülerime (Şiir)	171
Bekir Sıtkı Kunt	Zamanımızın İnsanları (Hikaye)	172-175

Okuduklarımız

Kitaplar

Niyazi Berkes	İrk Psikolojisi (Yazan - Muzaffer Şerif Başoğlu)	176-177
Pertev N. Boratav	Sabahattin Ali'nin İki Yeni Eseri [Kürk Mantolu Madonna (Yazan - Sabahattin Ali)]	177-181

Dergiler

Yurt ve Dünya	İnsan - Hasan Tanrıcut: Yeni Bir Felsefe	181-182
Yurt ve Dünya	Pınar - Topyekün	182-183
Yurt ve Dünya	Ulus - Salahattin Batu: Metamorfoz	183
Yurt ve Dünya	Yürüyüş - Necmi Akalın: Hümanizm ve Biz	183-184

Cilt 4/Sayı 30

Haziran 1943

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Temsil Bayramı	187
Yurt ve Dünya	Radyoda	187-188
Yurt ve Dünya	Bu da Bir Bobstillik	188

Mediha Berkes	Köyde Yaşayış	189-195
---------------	---------------	---------

Suat Taşer	Bahar Geliyormuş (Şiir)	195
Mehmet Kemal	Dul (Şiir)	195

Pertev N. Boratav	Tuluat Tiyatrosu	196-199
Hüseyin Avni	Geçen Harpte Ticari Gelişmeler	200-202

Ömer Faruk Toprak	İyi İnsanlar (Şiir)	202
Fethi Giray	Tanıdıklarım (Şiir)	

Necmi Sarıoğlu	Musiki Terbiyesi	203-205
Niyazi Berkes	Modern Ekonominin Doğuşu	206-211

Halil AYTEKİN	Nazlı Bacımın Mektubu (Şiir)	211
---------------	------------------------------	-----

Sabahattin Ali	Yarı Münevver	212-213
----------------	---------------	---------

A. Başman	Hatip Çatlatan Şehri	214
-----------	----------------------	-----

Halil AYTEKİN	Çatal Kapulu Evin Ali'si (Hikaye)	215-220
---------------	-----------------------------------	---------

Okuduklarımız

Kitaplar

Hüsamettin Bozok	"İnsanlar"a Dair [İnsanlar (Yazan - Ömer Faruk Toprak)]	221-222
------------------	---	---------

Dergiler

Yurt ve Dünya	Adımlar - Niyazi Ağırnaslı: Millet Sevgisi	222- 223
Yurt ve Dünya	Adliye Ceridesi - Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu: İmam Mektebi	223- 224

Cilt 4/Sayı 31

Temmuz 1943

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Kopernikus'un Yıldönümü	227-228
Yurt ve Dünya	Carlo Goldoni	228
Yurt ve Dünya	Alman Mimarlık Sergisi	228-229
Yurt ve Dünya	Tercüme Yarışı	229-230
Yurt ve Dünya	Kahve ve Sabun	230

Muvaffak Şeref	Kültür Münakaşaları Karşısında	231-235
Hüseyin Avni	İstanbul'un Nüfusu Neden Artıyor?	236-238
Niyazi Berkes	Modern Ekonominin Temelleri	239-245
Asım Sarp	Bugünkü Hikayecilerde Realizm	246-248
Hüsamettin Bozok	Tolstoy ve İnsanlar	249-251
Aldous Huxley	Seçme Snobluklar (Çeviren - A. Başman)	252-254

Niyazi Ağırnaslı	Celepçi (Hikaye)	255-259
Yeh-Feng	Sonbahar Gezintisi (Hikaye) (Çeviren - W. Eberhard)	260-262
Halil AYTEKİN	Adak (Şiir)	263
Mustafa Seyid	Köroğlu Notları (Şiir)	264
Nedim Çapman	Sokak Çocuğu (Şiir)	264

Okuduklarımız

Kitaplar

Pertev N. Boratav	Bir Edebiyat Kitabının Dili [Edebiyat Bilgileri (Yazan - İsmail Habib)]	265-266
Adnan Cemgil	Bir Mucize Kitabı [Japon Mucizesi (Yazan - M. Hakkı Akansel)]	267-268

Dergiler

Yurt ve Dünya	Adımlar - Yunus Kazım Köni: Eğitim İdeali Olarak	269
Yurt ve Dünya	Ulus - Yavuz Abadan: Yeni Bir Terkip	269-271
Yurt ve Dünya	Millet - Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu: Bir Tefsir Daha	271-272

Cilt 4/Sayı 32

Ağustos 1943

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Yeni İlim Yuvalarımız	275
Yurt ve Dünya	Hekimliğimizin Durumu	275
Yurt ve Dünya	Gazeteler Arasında	275-276
Yurt ve Dünya	Tifüs	276
Yurt ve Dünya	Adapazarı Felaketi	276-277
Yurt ve Dünya	Bir Mektep Müsameresi	277
Yurt ve Dünya	Cesur Çocuklar	277-278

Mediha Berkes	Köyde Sağlık	279-285
Liko Amar	Besteleyen Sanatçı, Çalan Sanatçı (Çeviren belirsiz)	286-291
Necmi Sarıoğlu	Musiki Terbiyesi	292-295
Niyazi Berkes	Modern Ekonominin Tezatlari	296-301
Michael Scully	Meksika'da Köy Sağlığı Seferberliği (Çeviren - Necmi Sarıoğlu)	302-307

Olduğu Gibi...

Adnan Cemgil	"Ben"cilik	308-309
--------------	------------	---------

Kemal Bilbaşar	Kahve Arkadaşlarım - Eğreti Dişler (Hikaye)	310-315
----------------	---	---------

Okuduklarımız

Kitaplar

Pertev N. Boratav	Fikrete Hücum [Pembe Kitap (Yazan - Eşref Edip)]	316-319
Hüseyin Avni	Ziraat İşçileri [Türkiye'de Ziraat İşçileri (Yazan - Cemil Çalgüner)]	319-320

Cilt 4/Sayı 33 Eylül 1943

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Dr. M. Tuna	323
Yurt ve Dünya	Emekli Öğretmenler	323-324
Yurt ve Dünya	Basın ve Yayın İşleri	324
Yurt ve Dünya	Fırıncılar Tröstü!	324

Niyazi Berkes	Modern Ekonominin Tezatlarından Faşizm	325-330
Hüseyin Avni	Köylü İşletmeleri Küçülüyor mu?	331-333
İhsan Berksoy	Büyük Bir Hümanist Romain Rolland	334-336

Romain Rolland	Gün Doğarken (Çeviren - Adnan Cemgil)	338-343
Melih Cevdet Anday	Bizden Sonra (Şiir)	343

Niyazi Ağırnaslı	Toprak Dağıtımı	344-346
Müeyyet Boratav	Batı Anadolu'da Yirmi Gün (Savaştepe Köy Enstitüsü)	347-351
Halil AYTEKİN	Köyde Geçim	352-355

Lu Keng	Zahire Mağazası (Hikaye) (Çevirenler - W.Eberhard-P.N.Boratav)	356-360
---------	--	---------

Okuduklarımız

Kitaplar

Müeyyet Boratav	Önemli Bir Kitap [Sağlık Düşmanı Böceklerle Savaş (Yazan - Julius Hirsch; Çeviren - Muhittin Erel)]	361-362
Necmi Sarıoğlu	Uçurum [Yazan - Marie Corelli (Çeviren - Ömer Rıza Doğrul)]	362-365

Dergiler

Yurt ve Dünya	Çığır - Peyami Safa: Üstünde Durmak Gerekir!	365-366
Yurt ve Dünya	Çığır - Peyami Safa: Hem Yanlış, Hem Yalan!	366-368

Cilt 4/Sayı 34 Birinci Teşrin 1943

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Kabul Edilen Kanun Layihaları	371
Yurt ve Dünya	Acaba Öyle mi?	371-372
Yurt ve Dünya	Koca Sinan'ın Büstü	372
Yurt ve Dünya	Kırtasiyecilikte Rekor	372-373
Yurt ve Dünya	Üniversite Haftası	373

Niyazi Berkes	Garpten Gelen Düşünceler	374-376
Hüsamettin Bozok	Faydasız Tercümelemler	377-380
Müeyyet Boratav	Batı Anadolu'da Yirmi Gün (Soma Linyit Ocakları-Bergama Harebeleri-Kızılçullu Köy Enstitüsü)	381-384
Muhittin Toköz	İlim ve Teknik	385-388

Burhan Arpad (Çev.)	İnsanları Seveceksin (Erich Maria Remarque)	389-394
---------------------	---	---------

Hüseyin Avni Şanda	Dünkü İzmir'e Dair	395-398
--------------------	--------------------	---------

Rıfat Ilgaz	Altın Bilezik (Şiir)	398
-------------	----------------------	-----

Mediha Berkes	İstanbul Nasıl Yaşıyor?	399-403
Pertev N. Boratav	Karacaoğlan	404-409

Umran Nazif	İki Çocuk (Hikaye)	410-413
-------------	--------------------	---------

Okuduklarımız**Kitaplar**

Müeyyet Boratav	Avrupa'da Tıbbi Yardım (Yazan - Dr. M. D. Mackenzie; Çeviren - Mübin Manyasiğ)	413-414
Yurt ve Dünya	"Pembe Kitap" Hakkında	414-416

Cilt 4/Sayı 35 Sontesrin 1943

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Bir Toprak Meselesi	420
Yurt ve Dünya	Ankara'da Hizmetçi Meselesi	420-421
Yurt ve Dünya	Yeni Bir Baraj	421
Yurt ve Dünya	Yakılan Buğdaylar	421-422
Yurt ve Dünya	Genç Şairlere	422-423

Adnan Cemgil	Cumhuriyet Rejiminde Milliyetçilik ve İnkılapçılık	424-426
Niyazi Berkes	Türk İnkılabında Laikliğin Gelişmesi	427-435
İhsan Berksoy	İnkılap Tarihimizde Bir Safha	436-441
Hüseyin Avni Şanda	Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Ticaret Müesseseleri	442-443

Georg Büchner	Danton'un Ölümü (Çeviren - Pertev N. Boratav)	444-450
Ahmet Naim	Cinci Mustafa (Hikaye)	451-457

Okuduklarımız**Kitaplar**

Niyazi Berkes	İnkılaptan Önceki İlim Tarihimiz [Osmanlı Türklerinde İlim (Yazan - Dr. Abdülhak Adnan-Adıvar)]	458-461
Adnan Cemgil	En Güzel Hediye: Klasikler	461

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	V'inci Ölüm Yılı	466
Yurt ve Dünya	Yeni Fen Fakültemiz	466-467
Yurt ve Dünya	Büyük Keşifler	467
Yurt ve Dünya	Carol Lombard'ın En Güzel Yeri?	467
Yurt ve Dünya	Sepete Atmış	467-468
Yurt ve Dünya	Şehir Tiyatrosunda Charles Dickens	468-469

Muvaffak Şeref	Fikir Hayatımızda Geri Temayüller	470-472
Mediha Berkes	İrk ve Medeniyet	473-478
Ziya Oykut	İlmin Sosyal Şartları	479-482
Hüseyin Avni Şanda	Bizde İlk Anonim Şirketler	483-485
Halil AYTEKİN	Köylerin Bugünkü İaşe Durumu	486-491

Melih Cevdet Anday	Buğday Başakları	491-492
--------------------	------------------	---------

Pertev N. Boratav	Dadaloğlu	493-497
Hüsametdin Bozok	Romain Rolland'ın Ölümü	498-500

Olduğu Gibi...

Adnan Cemgil	Dalkavuk	501-502
--------------	----------	---------

Orhan Kemal	Çocuk Ali (Hikaye)	503-506
-------------	--------------------	---------

Okuduklarımız**Dergiler**

Yurt ve Dünya	Ulus - Reşat Şemsettin Sirer: Buhranların Sebebi	507-508
Yurt ve Dünya	Ticari Birlik Gazetesi - İsmail Ziya Bersis: Lüks	508-509
Yurt ve Dünya	Ticari Birlik Gazetesi - Spekülasyonlar	509
Yurt ve Dünya	Doğu - Emin Çakıroğlu: Zonguldak'ta	509

Cilt 5/Sayı 37

Sonkanun 1944

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Dördüncü Yılımız	3-4
---------------	------------------	-----

Günün Terimleri

Yurt ve Dünya	Demokrasi	5-7
---------------	-----------	-----

Fikir Dünyası

Adnan Cemgil	Geçen Yılın Fikir Hayatı	8-18
Muvaffak Şeref	Geri Cemiyetin İleri Aydını	19-25

Köyden Olaylar/Meseleler

Halil AYTEKİN	Harman Yangını	26-27
---------------	----------------	-------

Pertev N. Boratav	1943 Yılında Edebiyatımız	28-34
-------------------	---------------------------	-------

Sanat Dünyası

Yurt ve Dünya	Büyük Film Sanatçısı: Paul Muni	35-39
---------------	---------------------------------	-------

Burhan Arpad	Bilmem Kaç Para ve Bilmem Kaç Kuruş (Hikaye)	40-45
--------------	--	-------

Okuduklarımız**Kitaplar**

Hüsamettin Bozok	"Sahnemizin Değerleri"	46-48
------------------	------------------------	-------

Cilt 5/Sayı 38

15 Sonkanun 1944

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Çocuk Meselesi	49-50
---------------	----------------	-------

Pertev N. Boratav	1943'de Edebiyatımız II	51-57
Burhan Arpad	Babıali: 1943	58-60
Hüseyin Avni Şanda	Dış Ticaret ve Harp	61-63

Sanat Dünyası

Liko Amar	Historizm ve Müzik (Çeviren belirsiz)	63-70
-----------	---------------------------------------	-------

Olduğu Gibi...

Adnan Cemgil	Aradığı Bunlar mı?	71-72
--------------	--------------------	-------

Erskine Caldwell	Arka Sokak (Çeviren - Niyazi Berkes)	73-79
------------------	--------------------------------------	-------

Okuduklarımız**Kitaplar**

Nuri Erdoğan	Yunus Emre Divanı (Yazan - Abdülbaki Gölpınarlı)	80-81
--------------	--	-------

Cilt 5/Sayı 39

1 Şubat 1944

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Nüfus Meselesi ve Bekarlık Meselesi	81
Yurt ve Dünya	Bizde Doğum ve Evlenme	81-82
Yurt ve Dünya	Çocuk Ölümü	82
Mediha Berkes	Ne Yapmalı?	82-83

Fikir Dünyası

Muzaffer Şenyürek	Charles Darwin: Hayatı ve Eserleri	84-89
Niyazi Berkes	Darvinizm Karşısında İleri ve Geri Düşünüşler	90-95

Sanat Dünyası

Suat Taşer	Anlaşılmayan Sana'tkar	96-97
------------	------------------------	-------

Olduğu Gibi...

Adnan Cemgil	Dertleri Nedir?	98-99
--------------	-----------------	-------

Kemal Bilbaşar	Çoluk Çocuk Sahibi (Hikaye)	100-110
----------------	-----------------------------	---------

Okuduklarımız

Kitaplar

Asım Sarp	Bugünkü Şiirin Karakteri [20 Yıllık Şiirleri ve Şairleri (Yazan - Dünder Akünal)]	110-113
-----------	---	---------

Cilt 5/Sayı 40 15 Şubat 1944

Yazar	Makale	Sayfa
--------------	---------------	--------------

Günün Terimleri

Niyazi Berkes	Emperyalizm	113-115
---------------	-------------	---------

Fikir Dünyası

Adnan Cemgil	Fikir Mesuliyetsizliği I	115-118
Ziya Oykut	Büyük Bir Hümanist Tenkitçi: Belinsky	119-122
Hüsamettin Bozok	Genç Nesil ve Tercüme	122-124

Sanat Dünyası

Liko Amar	Historizm ve Müzik (Çeviren belirsiz)	124-131
-----------	---------------------------------------	---------

Ahmet Naim	İkramiye (Hikaye)	132-138
------------	-------------------	---------

Okuduklarımız

Cevdet Kudret Solok	Güzel Şiire Hasret	138-140
---------------------	--------------------	---------

Biliyor muydunuz?

Yurt ve Dünya	Yer Sarsıntısı Neden Olur?	141
---------------	----------------------------	-----

Kendi Aramızda

Yurt ve Dünya	Okuyucu Mektubu	142
---------------	-----------------	-----

Kitap Köşesi

Yurt ve Dünya	Osmanlı Türklerinde İlim (Yazan - A. Adnan Adıvar)	143
Yurt ve Dünya	Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma (Yazan - Niyazi Berkes)	143
Yurt ve Dünya	Aktörlük Hakkında Aykırı Düşünceler (Yazan - Diderot)	143
Yurt ve Dünya	Çocuk Pathologie'sinde Terbiye Hataları (Yazan - Dr. Jozef K. Friedjung; Çeviren - Dr. Ş. S. Soysallı)	143

Cilt 5/Sayı 41

1 Mart 1944

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Yurt ve Dünya	Halkevlerinin Yıldönümü	145
Yurt ve Dünya	Vurgunculuğa Karşı	145-146
Yurt ve Dünya	Filim Meselesi	146-148

Fikir Dünyası

Adnan Cemgil	Fikir Mesuliyetsizliği II	149-153
İhsan Berksoy	İrk Üstünlüğü İddiaları	153-158
Hüseyin Avni	Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul'un İlaşesi	158-160

Köyden Olaylar/Meseleler

Halil AYTEKİN	Köyden Şehre	161-163
---------------	--------------	---------

Olduğu Gibi...

Adnan Cemgil	Koyu Milliyetçilik Nedir?	164-165
--------------	---------------------------	---------

Orhan Kemal	Mahalle Bekçisi Ali (Hikaye)	166-169
Cevdet Kudret Solok	Yoksullar	169-175

Okuduklarımız

Mediha Berkes	Bir Köy Romanı [Fontamara (Yazan - Ignazio Silone; Çeviren - Sabahattin Ali)]	175-176
Yurt ve Dünya	Ayın Bibliyografyası	176
Yurt ve Dünya	Felsefenin İlkeleri (Yazan - Descartes; Çeviren - M. Karasan)	176

Cilt 5/Sayı 42

15 Mart 1944

Yazar	Makale	Sayfa
-------	--------	-------

Hadiseler ve Düşünceler

Burhan Arpad	Bizim Şehrin Konservatuvarı	177- 178
Mediha Berkes	Ankara'da İki Film	179

Niyazi Ağırnaslı	Zirai İstihsal Davamız	180- 184
------------------	------------------------	-------------

Fikir Dünyası

Cemil Meriç	İleri Fikir Öncüleri: Voltaire	185- 192
-------------	--------------------------------	-------------

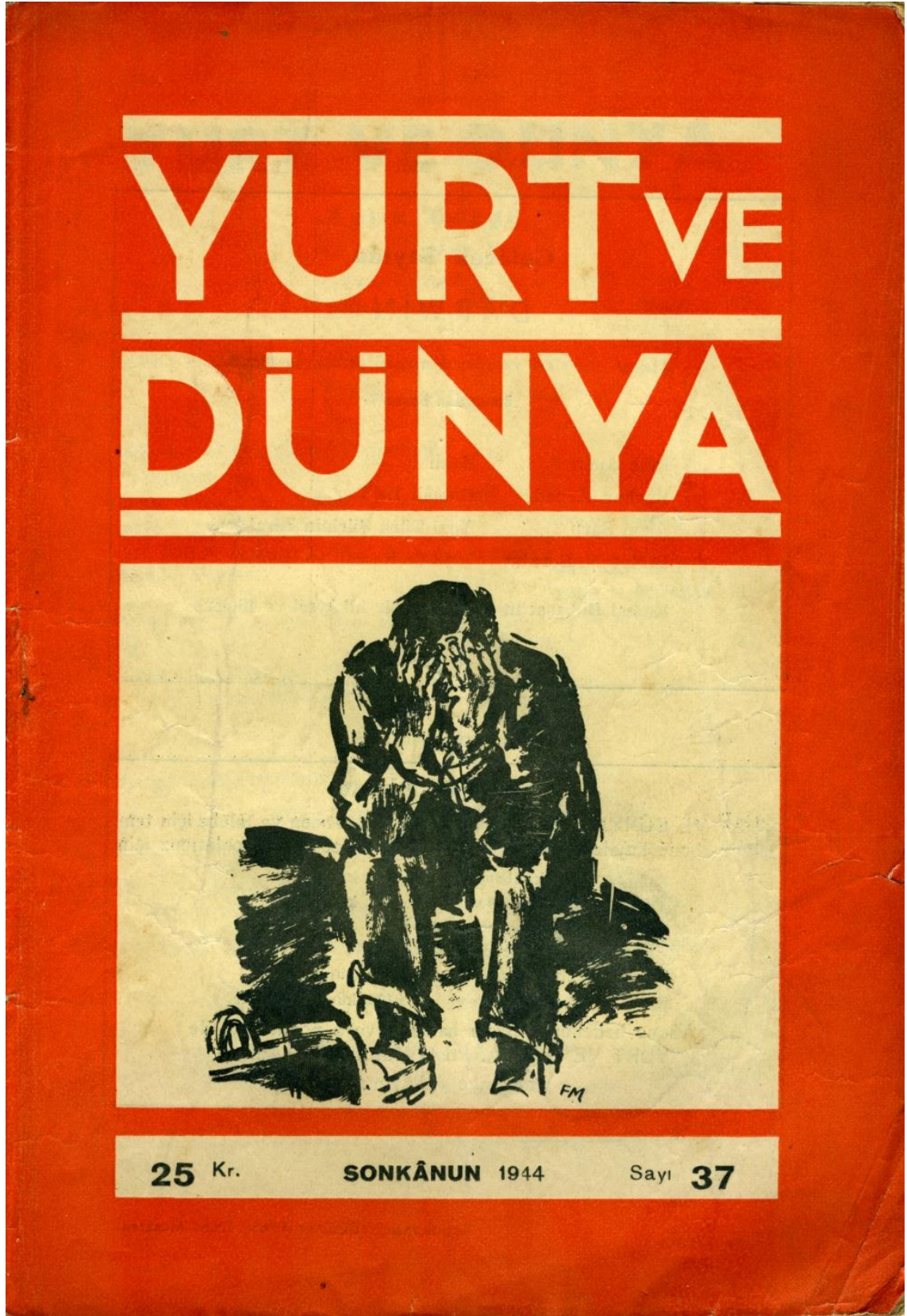
Sanat Dünyası

Karel Brusak	Bugünkü Tiyatro Meseleleri (Çeviren - Necmi Sarioğlu)	192- 196
--------------	---	-------------

Halil Aytekin	Köye Çıkan Konferansçılar (Hikaye)	197- 201
Pa-Chin	Rüya (Hikaye) (Çevirenler - W.Eberhard-P.N.Boratav)	202- 204

Okuduklarımız

Pertev N. Boratav	Sınıf (Yazan - Rıfat Ilgaz, Devrim Kitabevi, İstanbul, 1944)	205- 207
C. Kudret	Sebil ve Güvercinler (Yazan - Ziya Osman)	207- 208

Yurt ve Dünya, Sayı 37, Sonkanun 1944, Önkapak

YURT VE DÜNYA

Aylık Dergi

Kuruluşu: Sonkânun 1941

Cilt : 5

Sonkânun 1944

Sayı : 37

BU SAYIDA

Hâdiseler ve Düşünceler: Dördüncü		
Yılıımız	3
Günün Terimleri: Demokrasi	5
Geçen Yılın Fikir Hayatı	ADNAN CEMGİL	8
Geri Cemiyetin İleri Aydını	MUVAFFAK ŞEREF	19
Harman Yangını	HALİL AYTEKİN	26
1943 Yılında Edebiyatımız	PERTEV N. BORATAV	28
Büyük Film Sanatçısı: Paul Muni	35
Max Reinhardt	38
Bilmem Kaç Para ve Bilmem		
Kaç Kurus (Hikâve)	BURHAN ARPAD	40

Kitaplar

«Sahnemizin Değerleri»	H. BOZOK	46
------------------------------	----------	----

Kitap Köşesi — Kendi Aramızda

İmtiyaz Sahibi
PERTEV N. BORATAV

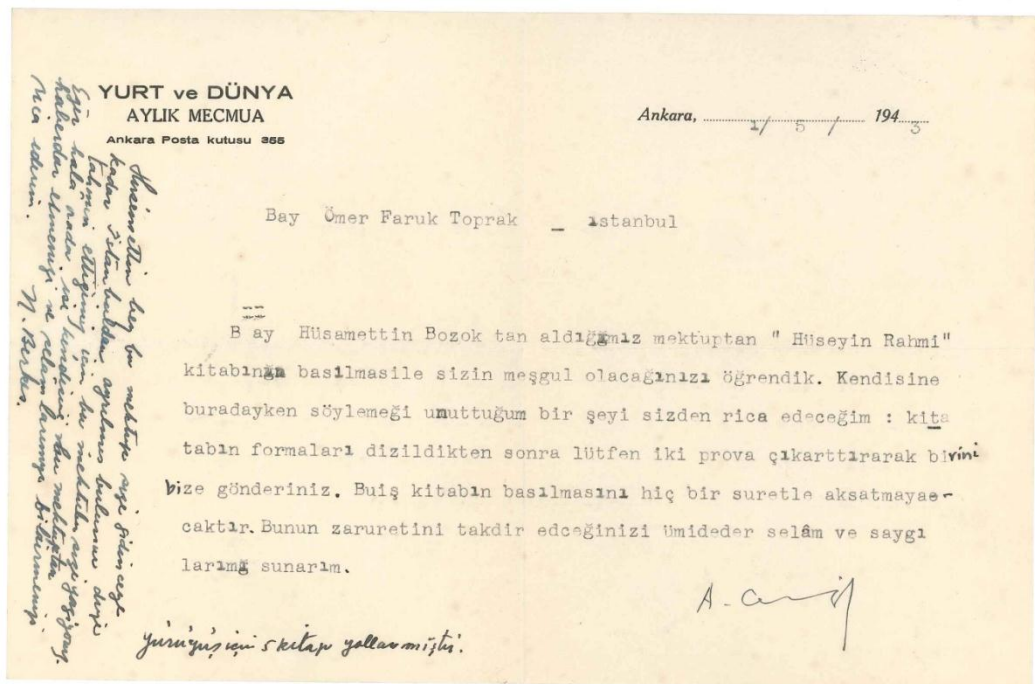
Neşriyat Müdürü
ADNAN CEMGİL

POSTA ADRESİ : YURT VE DÜNYA — POSTA KUTUSU 355, ANKARA

Dergiye gönderilen yazılar basılsın basılmasın geri verilmez.

Abone Şartları

Yıllığı 300 kuruş, Altı aylığı 150 kuruş
Yabancı memleketler için yıllığı 500 kuruş

Adnan Cemgil'in Yurt ve Dünya antetli kağıtla 1 Mayıs 1943'te Ömer Faruk Sorak'la yaptığı yazışma... Sol köşedeki derkenar Niyazi Berkes'e aittir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Barış ÇATAL

Doğum Yeri ve Tarihi : İzmir/1976

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi
Tarih Eğitimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi tarih Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller :

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : Düzce Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap
Tarihi Bölümü, Okutman

İletişim

E-Posta Adresi : bariscatal@duzce.edu.tr

Tarih : 28.06.2013